

Németh Márton

**Az északi országok
könyvtárügye
az új információs kor
kihívásai között**

**Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Szeged**

**Az északi országok könyvtárügye az új
információs kor kihívásai között
Szakdolgozat**

**Készítette: Németh Márton
Informatikus Könyvtáros szak**

Témavezető: Dr. Mader Béla

2005.

A mű elektronikus változatára a Creative Commons - Attribution-NonCommercial-NoDerivs (Jelöld meg!-Ne add el!-Ne változtasd!) licenc feltételei érvényesek: a művet a felhasználó másolhatja, többszörözheti, amennyiben feltünteti a szerző nevét és a mű címét, de nem módosíthatja, nem dolgozhatja át és kereskedelmi célra sem használhatja fel.

A műre vonatkozó felhasználási feltételek részletes szövege az alábbi címen tekinthető meg:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5>

TARTALOM

Bevezetés

1. Az északi országok könyvtárügyének közös vonásai

1.1. Az északi országok körének meghatározása. Az északi kormányzati kulturális együttműködés keretei

1.2. Az északi könyvtárügy alapvető történeti-működési modellje

2. A dán könyvtári rendszer felépítése és főbb szolgáltatásai

2.1. Bevezetés

2.2. Könyvtártörténeti áttekintés A leglényegesebb alapvonások felvázolása a főbb könyvtári területek (intézményi típusok) szerint

2.2.1. Bevezetés

2.2.2. A tudományos (királyi, egyetemi, kutatói) könyvtárak

2.2.2.1. Az Egyetemi Könyvtár

2.2.2.2. A Királyi Könyvtár

2.2.2.3. Az Állami és Egyetemi Könyvtár, Århus

2.3. Rövid történeti áttekintés a dán közkönyvtári és iskolai könyvtári rendszerről

2.3.1. A közkönyvtári szféra

2.3.1.1. A helyi közösségi nyilvános könyvtárak

2.3.1.2. A megyei könyvtárak

2.3.2. Az iskolai könyvtárak

2.4. A 2000-ben született könyvtári törvény és végrehajtási rendelet, mint keretrendszer az új információ társadalom kihívásaira

2.4.1. A célokról röviden

2.4.2. A nyilvános könyvtárak tevékenységi köre és szolgáltatásai

2.4.2.1. A közkönyvtári tevékenység céljai, eszközei, társadalmi hatóköre

2.4.2.2. A tartalmi feltárás szabályozása. A fenntartó önkormányzatok jogi helyzete.

2.4.2.3. Állományfeltárás és kezelési szabályok

2.4.4. Az állam könyvtárügyi feladatai. A tudományos könyvtári és a közkönyvtári terület kapcsolata

2.4.4.1. Megyei könyvtárak

2.4.4.2. Tudományos kutatóhelyek, felsőoktatási könyvtárak és a speciális intézmények

2.4.4.3. Egyéb kormányzati feladatok

2.4.4.4. Speciális rendelkezések

2.4.4.4.1. Ingyenes és fizetős szolgáltatások, díjszabás

2.4.4.5. Összegzés

2.5. A nyilvános könyvtári szféra működési adatai, szolgáltatásai

2.5.1. A Nyilvános könyvtári statisztikákból leszűrhető következtetések

2.5.2. Közkönyvtári szféra a hálón: A bibliotek.dk portál és kapcsolt szolgáltatásai

2.5.2.1. Általános ismertetés

2.5.2.2. Alapfeladatok és a működésmódjaik

2.5.2.3. Portáljellegű kapcsolt szolgáltatások

2.5.2.3.1. Tájékoztatással kapcsolatos webhelyek

2.5.5.4. Speciális felhasználói csoportokat szolgáló webhelyek

2.6. A tudományos intézményi, egyetemi-kutatói könyvtári szféra működési adatai, szolgáltatásai

- 2.6.1. A tudományos könyvtári terület statisztikai teljesítményének rövid jellemzése
- 2.6.2. A Denmark's Electronic Research Library (Dánia Elektronikus Tudományos Könyvtára)

2.6.2.1. Bevezető

2.6.2.2. Alapfunkciók

2.6.2.3. A jelenlegi helyzet

2.6.2.4. A jövő útjai

2.6.2.5. A szabályozás kérdései

- 2.7.3. A „Books to your doorstep” szolgáltatás

2.7.3.1. Általános áttekintés

2.7.3.2. Működési feltételek

2.7.3.3. Működési tapasztalatok

2.8. Az iskolai könyvtári terület rövid jellemzése

- 2.8.1. Bevezető

- 2.8.2. Hagyományos alapelvek modern alkalmazása

2.9. Néhány Speciális Könyvtári Terület

- 2.9.1. Nemzetiségi könyvtári ellátás

- 2.9.2. Hajózási könyvtári ellátás

2.10. A dán könyvtárügy legfontosabb szabályozó- szolgáltató szervezetei és a felsőfokú könyvtárosképzés

- 2.10.1. Bevezető

- 2.10.2. A Dán Könyvtári Hatóság

- 2.10.3. A bibliográfiai együttműködés rendszere és kapcsolódó szolgáltatásai

- 2.10.4. A felsőfokú könyvtárosképzés főszereplője A Királyi Könyvtár és Információtudományi Iskola

- 2.10.5. A dán könyvtárügy civil szervezetei

2.10.5.1. BF-Dán Könyvtárosok Uniója

2.10.5.2. BLF-Dán Közkönyvtári Menedzserek Szövetsége

2.10.5.3. DB-Dán Könyvtári Szövetség

2.10.5.4. Dán Tudományos Könyvtárak Szövetsége

2.10.5.5. HK- KOM Közkönyvtári Bizottság és HK-STAT Dánia

2.10.5.6. Dán Könyvtári Ernyőszerkezet és a civil szféra egyéb szereplői

3. A finn könyvtári rendszer alapvonalai

3.1. A finn rendszer felépítése, jellegzetességei

3.2. A finn könyvtári törvény és végrehajtási rendelete

3.3. A finn könyvtárügyi hálózat

- 3.3.1. A finn könyvtári stratégia és szervezetrendszer

3.3.1.1. Alapvető állami feladatok, szakigazgatási struktúra

3.3.1.2. A finn könyvtári hálózat keretei

3.3.1.2.1. A nemzeti és regionális szint

3.3.1.2.2. A közkönyvtári hálózat

3.3.1.2.3. A tudományos és felsőoktatási könyvtárak hálózata

3.3.1.2.4. Az alap és középfokú általános és szakoktatási intézmények könyvtárai

3.3.1.2.5. Speciális könyvtártípusok

3.4. A finn felsőfokú könyvtárosképzés keretei

3.5. Finn konklúzió

4. Izlandi könyvtárügyi rendszerének áttekintése

4.1. Alapvető információk

4.2. Az izlandi kormányzati stratégia és a könyvtári törvényi háttér

4.3. Elektronikus könyvtári alapszolgáltatások

4.4. Az izlandi könyvtári szféra szakmai szervezetei

4.5. Izlandi Konklúzió

5. Norvégia ígéretes fejlődése

5.1. Bevezetés

5.2. A norvég könyvtári rendszer történeti modellje és főbb szereplőinek bemutatása

- 5.2.1. A közkönyvtárak
- 5.2.2. A Nemzeti Könyvtár
- 5.2.3. Az iskolai könyvtárak
- 5.2.4. Felsőoktatási és tudományos könyvtárak
- 5.2.5. A fejlődés irányai

5.3. A norvég közgyűjteményi partnerség irányítási modellje

5.4. A Norvég Digitális Könyvtár

- 5.4.1. A program leírása
- 5.4.2. Társadalmi nézőpontok, társadalmi környezet, használói kör
- 5.4.3. Felhasználói és könyvtári elvárások
- 5.4.4. A program pénzügyi alapjai
- 5.4.5. A program jelenlegi fő kihívásai
- 5.4.6. A Digitális Könyvtár jelenlegi fő munkacsoportjai
- 5.4.7. A Norvég Digitális Könyvtár néhány szakmai projektje
- 5.4.8. Összegzés a Norvég Digitális Könyvtár kapcsán

5.5. A norvég könyvtári civil-érdekképviseleti szféra főszereplői

- 5.5.1. Norvég Könyvtáros Szövetség (NLA)
- 5.5.2. Speciális Könyvtárak Szövetsége (NFF)
- 5.5.3. Norvég Könyvtáros Unió
- 5.5.4. Kulturális Munkások Uniója- Könyvtáros szekció
- 5.5.5. Helyhatósági és Központi Állami Alkalmazottak Uniója- Könyvtáros Munkavállalók Tanácsa (Fagforbundet)
- 5.5.6. Norvég Kutatói Alkalmazottak Szövetsége (NARW) Könyvtáros Hálózata (FBF)
- 5.5.7. Norvég könyvtáros szakmai ernyőszervezet

5.6. Norvég konklúzió

6. Svédország esete a decentralizációval

6.1. A svéd könyvtári törvénykezés és a könyvtárügy fejlődése, társadalmi környezete

6.2. A svéd könyvtárügy néhány jellemzője az új kihívások közt

- 6.2.1. A tudományos könyvtári szféra
- 6.2.2. Közkönyvtárak
- 6.2.3. Az információs forradalom könyvtári vetülete Svédországban
- 6.2.4. A Svéd Királyi Könyvtár
- 6.2.5. A könyvtári és tágabb közművelődési szektorok integrációja, együttműködése
- 6.2.6. A svéd felsőfokú könyvtárosképzés

6.3. Svéd konklúzió

Utószó

Bibliográfia

Mellékletek

Bevezetés

Napjainkban egyre inkább azzal szembesülünk, hogy a könyvtári szféra radikális átalakuláson megy át. Ennek számos vonatkozása létezik. Az egyes részletek mozaikképeiből összeállva alkothatunk az átalakulás méreteiről igazán képet. Számot kell vetnünk a könyvtárügy helyzetéről a társadalompolitikában. Ennek fő szempontjai lehetnek: a könyvtári törvénykezés, a könyvtár társadalmi kapcsolatrendszere, a szakemberek és a felhasználók képzettségi helyzete és a szakma presztízse. Az említett szempontok tanulmányozására épülhetnek rá aztán a sikeres szakmai koncepciók, melyek az egyes nemzetek könyvtárügyét meghatározzák.

Szakedolgozatom középpontjában az észak-európai országok átalakuló könyvtárügye áll. Ők állnak az élvonalában annak a komplex társadalmi és könyvtáros szakmai átalakulásnak, mely mintaszerűen reagál az új kihívásokra. Ugyanakkor megőrzik és kiteljesítik azokat a demokratikus alapelveket, melyek már több mint egy évszázad óta meghatározzák az északi könyvtárügy társadalmi helyzetét és belső működését. Szó esik majd a régió közös könyvtárügyi vonásairól és az egyes országok könyvtári rendszereiről egyaránt.

Dolgozatom kiindulópontja (a közös északi alapvonások felvázolását figyelembe véve) Dánia könyvtárügye lesz. Ez a legfejlettebb északi könyvtári rendszer és az angolul legjobban dokumentált. A legsikeresebb ország könyvtári rendszerét hasonlítom össze az északi térség többi elemével. Dánia, mint alapvető viszonyítási pont indokolja tehát a dolgozat belső arányainak némi egyenetlenségét. A dán példa szemszögéből nyújtok rövid összehasonlító összefoglalókat a többi északi országról. Sorra veszem a finn, izlandi, norvég, svéd rendszer alapvető jellegzetességeit, korunk új kihívásainak szemszögéből. Utóbbiak főként a humán informatika, a gyűjteményszervezés, az állomány-feldolgozás és a tájékoztatás új komplex kereteinek kialakítását jelentik. Bemutatom, hogy az alapvető gondolkodásmódbeli azonosság mellett, a dán rendszerhez képest, milyen eltéréseket tapasztalhatunk a közös célkitűzések helyi viszonyokhoz való alkalmazkodása során. E témakörök konklúziójaként talán kirajzolódnak majd a rokon törekvések, melyeknek megvalósulását újra és újra átszínezi az adott helyi társadalmi és gazdasági valóság.

Nem törekedtem, nem is törekedhettem a teljességre. Ám az itt ismertetett illetve lábjegyzetben megjelölt információforrások segítségével, bárki részletesebb képet alkothat az öt érdeklő szakmai területekről. Időről-időre lehet olvasni magyar könyvtáros szaklapokban külföldi élménybeszámolókat (néhányat feltüntettem a bibliográfiában is). Ezek keretein túllépve, egy részletesebb bevezető áttekintést kívánok nyújtani az északi országok könyvtárügyével való ismerkedéshez.

1. Az északi országok könyvtárügyének közös vonásai

1.1. Az északi országok körének meghatározása Az északi kormányzati kulturális együttműködés keretei

Elsőként egy kis terminológiai magyarázattal tartozom. Az északi országok fogalma bővebb a nálunk általában használt skandináv országok fogalmánál és világos elhatárolást tesz lehetővé a két fogalom közt. A skandináv országok közé tartozik Svédország, Norvégia és Dánia. Az északi országok csoportjába ezen kívül beletartozik még Finnország, Izland a Feröer-szigetek, sőt bizonyos értelemben a Dánia külbirtokaként szereplő Grönland is. Ebben az összefoglalóban Dániáról, Norvégiáról, Svédországról és Finnországról ejtek bővebben szót, Izlandot csupán rövidebben említem meg majd.

A térségre idén fokozott figyelem irányult, hiszen idén Oslo adott otthont az IFLA (könyvtáros világszövetség) évente megrendezésre kerülő kongresszusának.

A fent említett országok könyvtárügyi együttműködésének széles hagyományai vannak. Ebből adódóan számos társadalmi, szakmai szinten érhetőek tetten ennek nyomai. Legfelsőbb szabályozói szinten az Északi Tanács könyvtári és irodalmi szakbizottsága (NORDBOK) foglalkozik a könyvtári együttműködés hivatalos kereteinek meghatározásával. A szakminiszterek közt rendszeres együttműködés zajlik, s évente közös pályázatokat írnak ki könyvtárak számára is, az adott évre meghatározott fő prioritásoknak megfelelően. Idén 2005-ben az irodalom bekapcsolása a könyvtári szolgáltatásokba az egyik hangsúlyos terület. Rendezvény-szervezésre (hangsúlyozottan író-olvasó találkozók, felolvasóestek), gyermek-foglalkozások tartására lehet pályázni. A másik hangsúlyos világ pedig a könyvtáros és az irodalmi szakma kapcsolatainak szélesítése, s a könyvtárhasználók irodalmi műveltségének előmozdítása. Ennek céljából, észak-északi konferenciákat, kutató szemináriumokat, hálózati munkát támogatnak széleskörűen. Az együttműködés szervezeti keretét egy közös titkárság felállítása adja, mely ellátja a szervezői teendőket. A fő célja egyébként e szakbizottságnak, hogy megismertesse az északi népeket egymás történetével és kultúrájával, s egyben tudatosítsa ezen országok etnikai és kulturális sokszínűségét. E célkitűzésnek teljesítéseként jelenik meg a minisztériumi szintű együttműködés igénye.¹ A tudományos információs kooperációt a NORDINFO szakbizottság koordinálja, kutatási és fejlesztési ügyekben pedig a NORDFORSK illetékes. Ez utóbbi támogatja pénzügyileg jelenleg a közös északi könyvtár és információtudományi posztgraduális doktori iskola (NORSLIS) tevékenységét is.²

1.2. Az északi könyvtárügy alapvető történeti-működési modellje

A szervezeti struktúra és szervezeti kultúra átfogó vizsgálata révén rábukkanhatunk azokra a közös társadalompolitikai és szakmai alapelvekre, melyek keretbe foglalják az északi országok könyvtárügyét. A három legfontosabb ezek közül: a vélemény és szólásszabadság, az

¹ További részletek a <http://www.nordbok.org> címen találhatóak. A linkek a 2005. október 6.-i állapotot tükrözik a további lábjegyzetekben is.

² NORDBOK: <http://www.nordbok.org/english/index.html>, NORDFORSK: <http://www.nordforsk.org>, NORDINFO: http://www.nordinfo.helsinki.fi/index_eng.htm, NORSLIS: <http://www.norlis.net>

információs szabadság, valamint a tanulás, művelődés szabadsága. A könyvtári szféra társadalmi identitását e három alapjog érvényesülése adja meg.

Ez hosszú történeti fejlődés eredményeképpen alakult így. A skandináv országokban³ a modernizációs projektumok a független, szabad földbirtokos farmerek társadalmi bázisán indultak el a 19. században. A farmerek és a liberális értelmiség szövetsége alapozta meg a kulturális modernizációt. (falusi önkéntes kulturális szervezetek létrejötte). A lassanként kialakuló civil önkéntes szervezetek voltak a század második felétől kialakuló közkönyvtárak legbiztosabb támaszai is. A könyvtár a helyi kisközösségi identitás egyik hordozójává lett. A század végétől kezdve megjelent a színen a munkásmozgalom is. A szakszervezetek és a szociáldemokraták szövetsége szolgált alapjául a szociális és modernizációs alapú kettős gyökérrel bíró jóléti modellnek. A felvilágosodás és a demokrácia eszméi a műveltség és a tudás minél szélesebb társadalmi körű terjesztésében fonódtak össze az északi országokban. Ez máig az egyik alapvető rendszerszervező elv, az információs szabadság alapjog támasza. Hiszen az alapjogokkal nem lehet élni, ha nincsenek meg a jogérvényesítés keretei.

A „tudást az embereknek” szlogen jegyében alapították már az első közkönyvtárakat is a 19. század első felében, az állami bürokráciával összefogó idealista gazdag kereskedők, farmerek, pénzemberek.⁴

A társadalmi körülmények változtak, a kis néhány kötetes nyilvános könyvtárakból nagy közkönyvtári hálózat lett. Az alapelv azonban, hogy a szegényebb sorsúakat is részesíteni kell a tudás és a kultúra gyümölcseiből, azóta is változatlan. Az információszolgáltatás elválaszthatatlan a szociális felelősségtől. Ebből következik, hogy a közkönyvtárak alapszolgáltatásai ingyenesek. Az egyes társadalmi csoportokat (beleértve pl. a testi-szellemi fogyatékosokat, bevándorlókat) külön rájuk szakosított szervezetrendszerek szolgálják ki (pl. vakok könyvtárhálózatai). A közkönyvtári tevékenység egyes fejlesztési elemeibe bevonnak magántőkét. Az alapszolgáltatások azonban szigorúan központi, illetve helyhatósági jogkörbe tartoznak.

A skandináv modell fő jellemzője tehát: A tudásalapú társadalomba átvezető innovatív átalakulás mögött erős társadalmi legitimitással felvértezett szociális tartalom áll.

A mindenkit elérő szolgáltatások csupán könyvtári hálózatok segítségével valósíthatóak meg. Az északi országokban ha belép az ember egy könyvtárba, mindig egy teljes hálózat integrált szolgáltatásait veheti igénybe. Egyre több szolgáltatás már nem kötődik a fizikai térhez. Ezeknél alapkövetelmény a folyamatos 24 órás rendelkezésre állás lehetősége. A tradicionális könyvtári szolgáltatásokat újjáértelmezik, online tudakozókat szerveznek. Testre szabott interaktív szolgáltatásokat alakítanak ki generációs alapon, illetve a kiválasztott társadalmi célcsoport igényei szerint. Az információhoz való hozzájutás esélyegyenlősége jelenítődik meg ily módon. Emellett a társadalmi integrációt és szocializációt (pl. gyermekek esetében) elsőrangúan szolgáló intézményrendszerrel van szó. Gyermekkortól az iskolarendszer keretében szervezeten zajlik az információs kompetenciák elsajátítása. A pedagógiai innováció motorja az iskolai könyvtáros. A diákok minden szaktárgy tanulmányának keretében elsajátítják a szakmai információszerzés praktikáit is. A jól felkészült képzett felhasználók nagyobb hatékonysággal tudják igénybe venni a könyvtár szolgáltatásait. Utóbbi intézményekben a munkatársi gárda folyamatos szakmai önképzése, megújulása alapkövetelmény. A könyvtárak társadalmi fórumként is szolgálnak (közkönyvtárak esetében a teljes publikum, tudományos könyvtárak esetén főként célközönségük számára). A közérdekű és közhasznú információk alapvető közvetítői.

³ A finnek függetlenségük kivívása után ugyanerre az útra léptek, amint a függetlenedő Izland is.

⁴ Geir Vestheim: Information or Enlightenment? In. Scandinavian Public Library Quarterly (a továbbiakban SPLQ) 1992./4. pp 12-14

Ebből is látható tehát, hogy az államok számára a könyvtári rendszer alapvető társadalmopolitikai eszközként szolgál. A demokrácia minőségének, a társadalmi kommunikációnak és a gazdasági versenyképességet biztosító információigény kielégítésének elsőrangú terepe. Az információs társadalomfejlesztési koncepcióiban elsődleges célterületként szerepel.

Az északi könyvtári rendszerek alapvető jellemzője a párbeszéd képessége, a fórumteremtés. Mint láttuk közvetítő fórumot jelentenek az állami intézmények és állampolgárok közt. Ők maguk is állandóan kommunikálnak felhasználóikkal. Nap mint nap arra törekednek, hogy az emberek a saját bőrükön érezzék a modern könyvtári rendszer létjogosultságát. A lehető legváltozatosabb promóciós és lobbyeszközökkel szólítják meg a társadalom egyes szegmenseit.

Az állandó kommunikáció harmadik fő szintje pedig az egyes intézményeken, intézménytípusokon belüli önálló információáramlás. Rengeteg társadalmi, civil, érdekképviselői szervezet artikulálja a könyvtáros szakma igényeit, teremt fórumot a szakmai párbeszédre a legkülönbözőbb magán és intézményi szereplők közt is⁵

A hálózatos civil társadalom (networking civil society) eszméje áthatja a tág értelemben vett balti térség (északi országok, Baltikum, lengyel és német balti-tenger melléki területek) lakosságát is. A decentralizált állami és civil szervezetek együtt-működési hálója egyrészt behálózza az egész régiót, másrészt egységes külső fellépésre is lehetőséget ad (pl. a brüsszeli közös regionális képviseleteken keresztül).⁶ A nemzetállamok alatti szubnacionális szint tehát radikálisan átrajzolja ezen országok, társadalmi politikai térképét. Az északi társadalmak és balti szomszédai működése (így a könyvtári rendszereik működése) sem érthető meg és tárható fel, ha szimplán nemzetállami keretek közt gondolkozunk. A valóság sokkal színesebb!

A közös északi könyvtáros szakmai arculatformáló kommunikáció kiváló példája a Scandinavian Library Quarterly című angol nyelvű folyóirat. A periodikum szerkesztését 5 évenként váltogatva látják el az egyes országok könyvtári hatóságai. Innen mindig értesülhetünk a legfrissebb újdonságokról, miközben időről-időre tematikus számokkal is jelentkeznek. A folyóirat egyszerre szolgálja az északi országok könyvtárosai közti kommunikációt és a világszerte megnyilvánuló érdeklődés kielégítését. Teljesszövegű formában az interneten is elérhető a 2001-es számoktól kezdve.⁷

Az északi térségben a hibrid könyvtárak már a mindennapok részei. Különbféle dokumentum típusokat egységesen kezelnek, információközpontúak. Fejlett könyvtárközi szolgáltatásokkal nyújtják a felhasználó felé az által kért dokumentumot, információt. Az elektronikus és hagyományos szolgáltatások egymást egészítik ki, s új szolgáltatási dimenziókat adnak az állampolgárok számára. Legyen szó akár művelődésről, munkáról, vagy szórakozásról. Ők pedig intenzíven élnek e lehetőségekkel, melyek új életminőséget teremtenek számukra. Az anyagi háttér megteremtésében pedig az egyes országok szakmai infrastruktúrája szorosan együttműködik. Céljuk az, hogy a globalizálódó tartalomszolgáltatói piacon minél optimálisabb szerződéses pozíciókat foglaljon el. Például a finnek és a svédek közös tudományos

⁵ Lásd: Nordic Libraries and their organisations in the 21st Century IFLA 2005 OSLO Official Document pp. 2-4 forrás:

<http://www.biblioteksforeningen.org/english/pdf/Nordic%20IFLA%20Pub%C9cation%202005.pdf>
a továbbiakban Nordic IFLA...

⁶ Norbert Götz, Jörg Hackmann (ed.) Civil Society in the Baltic Sea Region, Ashgate, Aldershot 2003. és a A dán régiók és megyék uniós érdekképviselőt összefoglaló kiadvány: <http://www.arf.dk/NR/rdonlyres/ea45vuyoscqkfmmhwol6rbiflvn6apxwgombjcpdoixcasdockaup2emfynqmk24pvgphi4eob4yww5t4b7luzmjobf/TheDanishRegionsAndMunicipalitiesInBrussels.pdf>

⁷ <http://www.splq.info>

könyvtári licencpolitikát folytatnak. Egységes megállapodásokat kötnek a két eltérő szerkezetű, de azonos célkitűzéseket folytató rendszer számára. Második példa az önálló államisággal nem rendelkező lapp (számi) népcsoport kulturális autonómiájának, művelődési kereteinek biztosítása. Ebben három ország, az előbb említetteken kívül Norvégia vállal részt, közösen egyeztetett keretek közt.⁸

Az alapvetően azonos általános vonások mellett érdemes megjegyezni, hogy mindegyik ország önálló könyvtárügyi karakterrel bír. Például Dániában önálló kormányzati szerve van a könyvtárügynek. A többi országban a közgyűjteményi szféra teljessége egységes irányítás alá tartozik (múzeumok, levéltárak, könyvtárak). Az egyes intézményeket, intézménytípusokat átfogó szolgáltató rendszerek is eltérőek. Egyes szolgáltatásoknak is eltérőek lehetnek a megvalósítási formái (például a bibliobusz szolgáltatás esetén)⁹ A rendszerszintű különbségekre részletesebben az egyes országok tárgyalásánál térek ki. Itt csak annyit, hogy az északi térségen belül is kiemelkedik Dánia a jogi szabályozás, a hálózatos szolgáltatások és az intézmények fejlettségével. Ezt maguk az északiak is bevallják¹⁰. Éppen ezért ennek az országnak kissé több figyelem jut majd, mint a többinek. Ők képezik dolgozatom alapját, mert itt kivitelezik a legmagasabb szervezeti és gyakorlati szinten az északi modell elméleti kívánalmait. A GDP-hez hasonló adatsorokat adó Információs Társadalom Fejlettségi Index 2004-es rangsorában is világelsők¹¹.

Számos olyan szolgáltatás van, melynek változatai mindenhol megtalálhatóak, hasonló funkcionalitással, tehát nem kell többször részletesen ismertetni azokat. Ráadásul a dán könyvtári rendszernek a legrészletesebb az adatszolgáltatása, mely jóval előrébb jár a többiekénél (mind anyanyelven, mind angolul). Így a dán szemszögből nézve, a svéd, a norvég, az izlandi és a finn esetben a rendszerek egyedi vonásait és az unikális kezdeményezéseket emelem majd ki. Az egyes könyvtári rendszerek főbb jellemzőit, táblázatok, statisztikák és ábrák segítségével próbálom a mellékletben szemléltetni. Az izlandi és a svéd esetben, erre azonban nem volt lehetőségem.

⁸ Anneli Äyräs: Lapp (sámi) könyvtári ellátás Finnországban, Svédországban és Norvégiában In: SPLQ vol. 25 (1992) pp. 17-21.

⁹ Riitta Myllylä: Still Rolling In: SPLQ vol. 36. (2003) no. 1. http://www.splq.info/issues/vol36_1/07.htm és Barbro Wigell-Ryynänen.: Advanced IT on four wheels In: SPLQ vol. 35. (2002) no. 2.

¹⁰ Nordic IFLA... 12. p. http://www.splq.info/issues/vol35_2/11.htm

¹¹ Lásd: Infinit Hírlevél 2004.11.04. <http://www.ittk.hu/infinit/2004/1104/indexhf1.html>

2. A dán könyvtári rendszer felépítése és főbb szolgáltatásai

2.1. Bevezetés

Ebben a fejezetben a dán könyvtárügy kereteinek és főbb szolgáltatásainak általános felvázolására teszek kísérletet. E fejezet korábbi tudományos diákköri dolgozatom átdolgozott és rövidített változata.¹² Mielőtt azonban fő témámra rátérnék, néhány alapinformációt szeretnék közölni az országról.

Dánia államformája alkotmányos parlamentáris monarchia, jelenlegi uralkodója II. Margit. Parlamentje egykamarás.

Az ország teljesen sík területen, 2 nagyobb szigeten (Sjælland és Fyn), valamint egy félszigeten (Jütland, vagy Jylland-félsziget) helyezkedik el. Emellett számtalan kis sziget is dán fennhatóság alatt áll (Bornholm a legjelentősebb). A főváros Koppenhága az elsőként említett szigeten található. Területe 43094 négyzetkilométer. Közigazgatásilag 16 megyére és 271 helyhatóságra oszlik (beleértve Koppenhága és Frederiksberg megyei jogú városokat). Lakosságszáma (2003.-ban): 5,4 millió volt, ebből 952 ezer a 13 év alatti gyermek¹³.

A könyvtári rendszer működése a dán alkotmány azon szakaszán alapszik, mely alapjogként definiálja a tájékozódáshoz és a tudáshoz való hozzáférést. A közgyűjtemények felépítése, működési mechanizmusa jellegzetesen északi: a jóléti államra alapozó, esélyegyenlőségre törekvő, de a versenyképességet is fokozottan értékelő, politikai, gazdasági és társadalmi rendszer. Az északi kihívások és működési tapasztalatok számos tanulságot kínálnak a magyar könyvtárügy számára is (különösen a könyvtárak társadalmi szerepvállalását, széles skálájú együttműködési módozataikat, szociális kapcsolatrendszerüket illetően).

Még inkább indokolt Dániával foglalkozni, ha figyelembe vesszük a már említett legfrissebb nemzetközi felméréseket. Az IDC nevű cég, mely a világ egyik vezető üzleti tanácsadó és kutató cége minden évben elkészíti információs társadalmi rangsorát 53 ország közt. A felmérés négy alapkategóriába (számítógép, internet, szociális tényező, telekommunikáció) csoportosított 15 változót értékel. Ezáltal határozza meg az információs társadalom fejlettségét, az információk és az azokhoz kapcsolódó technológia elérési és felhasználási képességét. Így jön létre Az ISI (Információs Társadalom Index).¹⁴ A cég szerint, a GDP-hez hasonló jelentőségű adatokat ad e témakörben. Legutóbb 2004-ben Dánia lett az első, megelőzve a tavalyi élvonalas Svédországot. Magyarország 2003-ban 29. 2004-ben 28. lett a rangsorban.

¹² Németh Márton : A Dán könyvtári rendszer alapvető struktúrája és működése az új információs kor kihívásai között Tudományos diákköri dolgozat 2004. Az átdolgozott, javított és rövidített változat címe: A dán könyvtári rendszer alapvető felépítése és működésmódja. E fejezet mindkét változatot felhasználja és néhány helyen szűkíti, illetve kiegészíti megállapításait.

¹³ Az adatok forrása: Danish Library Statistics 2003:
http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2003/html/entire_publication.htm és
http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2003/pdf/statistics_2003.pdf A dán betűk kiejtése:
æ=é, ø=ö, å=o, y=ü

¹⁴ Lásd: Infinit Hírlevél 2004.11.04. <http://www.ittk.hu/infinit/2004/1104/indexhf1.html>

2.2. Könyvtártörténeti áttekintés

A leglényegesebb alapvonások felvázolása a főbb könyvtári területek (intézményi típusok) szerint

2.2.1. Bevezetés

Ebben a fejezetben a történeti kialakulás sorrendjében tekintem át az egyes intézménytípusok történetét, s a jelenig ható alapvető működésmódját. Az egyetemi és királyi alapítású könyvtárakat követi a közszféra, az iskolai könyvtárakkal, melyeket önálló szervezeti egységként szokott a dán könyvtárügy kiemelni.

Az első alfejezetben a három legjelentősebb tudományos-egyetemi intézmény történetéről adok röviden számot. Ezeken kívül természetesen számos minisztérium, egyetem, országos és regionális hatáskörű közigazgatási szerv is működtet tudományos jellegű könyvtárakat.

2.2.2. A tudományos (királyi, egyetemi, kutatói) könyvtárak

2.2.2.1. Az Egyetemi Könyvtár¹⁵

A legkorábbi alapítású jelentős dán könyvtári gyűjteménynek az 1482-ben (három évvel az egyetem alapítása után) alapított koppenhágai Egyetemi Könyvtárat tekinthetjük. Az állomány kisebbik részét használhatták a diákok, nagyobbik részéhez csupán a professzorok férhettek hozzá. 1728-ban egy nagy koppenhágai tűzvész a könyvtár csaknem egészét elpusztította. Főképp nagymértékű adományok segítségével épült újjá.

A dán nyelvű irodalmat 1927-ig a könyvtár vásárolta, innentől kezdve ingyen a rendelkezésére kellett bocsátani az általa kért műveket. Ettől az időszaktól kezdve indul a külföldi munkák beáramlása is. 1926-27 fordulópont egyéb tekintetben is: innentől kezdve a könyvtár a matematika, a természettudományok és az orvoslás dokumentumainak gyűjtőhelyévé vált. Az állomány egyéb részeit a Királyi Könyvtár foglalta magába.

A kéziratokban gazdag levéltár is ekkor önállósult, ám ez az egyetem része maradt önálló szervezeti egységként. Állományának katalógizálása a XIX. század közepétől napjainkig ívelő folyamatos munkát jelent. Az Egyetemi Könyvtár nagy utat járt be. A legrégebbi alapítású patinás intézmény mára a dán tudományos élet legnagyobb tekintélyű, számos szakmai műhelyt és muzeális értéket magába fogadó intézményévé fejlődött. Különlegessége épp e kettősségében áll, tudományos központ s egyben jelentős történeti értékeket gondozó intézmény

2.2.2.2. A Királyi Könyvtár

Az intézményt III. Frigyes (Frederik) alapította 1670-ben. Magában foglalta az akkori dániai uralkodó (széles témaköröket felölelő, jelentős példányszámú) könyvállományát. Az intézmény megalapozását s kezdeti gyarapodásának alapját a nagymértékű adományozás

¹⁵ A könyvtártörténeti áttekintés az alábbi forrásokon alapul: The Libraries of Denmark Copenhagen 1929. Digitalizált változat:

<http://www.bibliotekshistorie.dk/sektion14.lasso?-database=bibdan.docs2.fp5&->

[layout=document&-response=sektion14.lasso&refID=248&-search&-token.level=2](http://www.bibliotekshistorie.dk/sektion14.lasso?response=sektion14.lasso&refID=248&-search&-token.level=2)

J. S. Mikkelsen: The Library System in Denmark: Royal School of Library and Information Sciences Copenhagen 1997. 16-22 p. (közkönyvtárak) 36-40 p. (tudományos könyvtárak) 43-56. p. (iskolai könyvtárak)

segítette. A könyvtár, a tudományterületek szélességét és az állomány nagyságát tekintve is a kontinens legkiemelkedőbb könyvtárai közé számított. A nagyközönség számára 1793-ban nyílt meg. A XIX. század folyamán az állománygyűjtés egyre inkább a humán területekre koncentrált. 1906-ban költözött az intézmény mai helyére, Slotsholmen szigetére. Az 1920-as évek reformjai következtében a humaniorák országos főkönyvtára lett. A Fiolstræden lévő épület előbb általános gyűjtőkörrel, majd az 1990-es évek elejétől társadalomtudományi szakkönyvtárként működik. Az egyetemi campus területén lévő Amager pedig a humán területek szakkönyvtára. Az 1970-es évektől 3 épületben működik az intézmény. A már említett főépület általános gyűjtőkörrel funkcionál. A könyvtár eddigi történetének megkoronázása az 1999-ben átadott Fekete Gyémántként is emlegetett új slotsholmei főépület. Itt méltó modern és reprezentatív otthonra talált a gazdag múlttal rendelkező intézmény.

2.2.2.3. Az Állami és Egyetemi Könyvtár, Århus

A három legjelentősebb tudományos célú könyvtár közül ez a legfiatalabb, bár már elmúlt 100 éves. Alapítása 1902-re nyúlik vissza. Az 1928-ban alapított Århus Egyetem könyvtára is egyben. Emellett felsőoktatási kutatókönyvtárként ellátja a környék többi felsőoktatási intézményét is. A Jylland-félszigeten az ország második legnagyobb városában létrejött könyvtár megtörte - intézményi szempontból - a főváros központúságot. Egyben lényeges pontokon tehermentesítette a korábban említett intézményeket. Egészen 1985-ig itt működött a közkönyvtárakat ellátó nemzetközi könyvtári kölcsönzés szervezése is, valamint itt tartották nyilván a többi tudományos és speciális feladatokat ellátó dán könyvtár idegen nyelvi állományának lelőhely adatait is. Ekkor külön intézményt hoztak létre e célból¹⁶. A könyvtár saját idegen nyelvű irodalmi állománya egyébként sokáig kívül maradt a könyvtárközi kölcsönzés keretein. Az intézmény országos kutatási központja a tömegmédia témakörének. A hír- és folyóirat-gyűjteményhez 1987-ben csatlakozott a Nemzeti Audiovizuális Archívum felállítása. Ez utóbbi a dán közszolgálati rádió és tévé adásait rögzíti jelenleg. A szerzői jogi korlátozások miatt ez az állományrész, csak speciális szabályokkal használható, kizárólag tudományos kutatók és Phd hallgatók számára. A következő lépés a Nemzeti Hangtár átköltözése volt a koppenhágai Nemzeti Múzeumból. E gyűjtemény a hangrögzítés kezdetétől tárolja a dán művészek produkcióit a gramofonlemeztől a CD-DVD felvételekig bezárólag. Emellett tartalmaz néhány külföldi koncert- és operafelvételt is.

2.3. Rövid történeti áttekintés a dán közkönyvtári és iskolai könyvtári rendszerről

2.3.1. A közkönyvtári szféra

2.3.1.1. A helyi közösségi nyilvános könyvtárak

Dániában a nyilvános könyvtárak már a XX. század közepén lefedték a teljes lakosságot életkor és foglalkozás szerint is. A közkönyvtárak és az iskolai könyvtárak fejlődése szorosan összefügg, de (napjainkban is) két különálló alrendszer alkotnak.¹⁷ A 19. században jelentek

¹⁶ Dansk Bibliotekslokalisering (szó szerint magyarul: dán könyvtári helymeghatározás) az intézmény neve, mely a Dániába érkező és onnan külföldre jutó kölcsönzési igényeket szervezi. Részt vesz a könyvtárközi állománygondozásban is.

¹⁷ A témakörhöz lásd: The Library System in Denmark, Royal School of Library and Information Science København 1997. 15-22. p.

meg az első többé-kevésbé nyilvános könyvtárak. A közkönyvtári rendszer kiépülésében az iparosodás és a városfejlődés játszotta a legnagyobb segítő szerepet. A folyamat azonban az 1960-as években zárult le. Ekkor már minden megye és helyi önkormányzat képes volt könyvtári szolgáltatásokat nyújtani polgárai számára. Az 1964-es törvény finanszírozási automatizmust léptetett életbe. A hetvenes évektől kezdve a közkönyvtárak finanszírozása helyhatósági feladattá vált. Eleinte címzett állami támogatás érvényesült, napjainkban azonban az adott önkormányzat dönti el, mennyit szán az államtól kapott összegekből e célra.

A könyvtári törvények egyébként napjainkig ívelően, kiváló indikátorai a társadalom életét és a mindenkori működéspolitikát meghatározó attitűdöknek és társadalmi változásoknak. A törvénykezésnek mindmáig jelentős a kontinuitása. A parlament pedig az időnként jelentősnek mondható viták után, mindig kényelmes többséggel fogadta el a jogszabályokat. A közkönyvtári rendszer kiépülését és fejlődését alapvetően társadalmi konszenzus övezi. Az iskolai könyvtárak szabályozása mindig is az oktatásügy keretei közt zajlott. Ma is az Oktatási Minisztérium látja el a felügyeletet a hálózat felett.

A közkönyvtárak bibliográfiai, katalogizálási feladatainak ellátására először 1939-ben jött létre önálló intézmény. Többszöri névváltozás után 1991-ben vette fel mai nevét: Dán Bibliográfiai Központ (DBC). Ez a szervezet gondozza a nemzeti bibliográfiát (DANBIB), s különböző tájékoztató és segédanyagokkal, szolgáltatásokkal látja el a könyvtárakat. A későbbiekben még szó lesz róla.

1949-ben létrejött a könyvkötészeti munkákat segítő szervezet, mely 1957-től vette fel a Dán Nemzeti Könyvkötészeti Központ (IBC), mely ma már magáncéggként működik, széleskörű szolgáltatásokat nyújtva a közkönyvtári szférának (jóval túlnyúlva az eredeti funkción, ma már pl. multimédia-szolgáltatói projektek bevezetésében is segít).

Érdemes megjegyezni, hogy a közkönyvtárakat már az 1980-as években automatizálták, az integrált könyvtári rendszerek számos terméke jelent meg a piacon.

Még jóval az információs forradalom előtt találkozhatunk olyan jelenségekkel, melyek hűen tükrözik a dánoknak a kultúrához, könyvekhez való viszonyát. Az 1970-es években itt alakultak ki először az ún. kombinált szolgáltató egységek, melyek élelmiszerboltot, postát, gyógyszertárat és könyvtárat foglaltak magukban. Egy épületben, egy személy vezetésével működtek, kiegészülve a mozgókönyvtár szolgáltatással. Ez utóbbi alapjait a bibliobuszok jelentették, melyeket rádiós összeköttetéssel láttak el az anyaintézménnyel. Azonnal lehetőség nyílt kérdezni, hogy hol van meg az adott dokumentum, s a legközelebbi járattal házhoz szállították. Így egy teljesen olvasóközpontú, házhoz járuló, rugalmas rendszert alakítottak ki. Ennek egy módosított elgondolása a kistelepülések boltjaiban kéthetente frissülő letéti könyvtárak működését irányozta elő. A cél egyértelmű: hosszú nyitvatartási idő, több vásárló, multifunkciós üzlethelység. Látható tehát, hogy a később ismertető modern elektronikus szolgáltatások egy adott társadalmi igényrendszerre épültek rá, s ez nagyban segítette gyors elterjedésüket! Az alap célok már régen megvoltak, az optimális informatikai eszközrendszer kiépülése előtt is!¹⁸ S igen lényeges, hogy a törvényi szabályozások feladat és célrendszerén csak akkora mértékben kellett változtatni, amekkora kihívást támasztottak az információs technika új vívmányai. Ez utóbbi megállapítás, s az egész fejlődési út, a teljes északi térségre is alkalmazható!

¹⁸ Ld. Mihály Alíz: A kistelepülések könyvtári ellátásának megoldása külföldön- szakirodalmi szemle. E kombinált egységek léte is általános északi jelenség, melyet az alacsony népsűrűség is indukál Norvégia és Finnország északi területein. In.: Könyvtári Figyelő 48. évf. 2002/3. szám, elektronikus változat az OSZK Könyvtári Intézet honlapjáról (www.ki.oszk.hu/kf/2002/3/mihaly.html)

2.3.1.2. A megyei könyvtárak

A helyi könyvtárak mellett a közkönyvtári szféra középső szintjét a megyei könyvtárak alkotják. Az első ilyen intézmények 1914-ben jöttek létre¹⁹Itt jelentek meg először a professzionálisan kvalifikált menedzserek a könyvtárigazgatásban. Az 1920-as törvény már megemlíti a kategóriát, számuk az 1970-es évek elején állapodott meg a jelenlegi szinten (14 megyei könyvtár). A helyhatóságokkal egyeztetve a Kulturális Minisztérium határozza meg, hogy az adott megyében melyik könyvtár látja el ezt a feladatkört. A választás alapja szigorúan szakmai jellegű, a munkatársak felkészültségének és az állomány minőségének kell egy bizonyos szintet elérnie. Magyarországgal ellentétben itt a feladattípus nem jelent szinte automatikusan önálló intézményi státust (bár nálunk is vannak kivételek pl. a Somogyi Könyvtár esetében).

Feladataik kötelező és szabadon választott tevékenységekre oszlanak fel. A legtöbb kötelező tevékenységet az állam finanszírozza, ám ezek közül is néhány, illetve a nem kötelező tevékenységek térítéskötelesek.

A kötelező feladatok közé tartozik a helyi könyvtárakat érintő tanácsadás és kalauzolás. Régebben teljes cselekvési modelleket ajánlottak ily módon, ma már inkább tapasztalatcserét, ötletbörzét takar. A másik fontos kötelező feladat néhány könyvtári tevékenység koordinálása (kapcsolattartás a megyei oktatási intézmények könyvtáraival, illetve az üzleti információs szolgáltatások összehangolása). A megyei könyvtárak tevékenységét Tanácsadói Testület szervezi és felügyeli, melynek tagjai politikai alapon kinevezett szakemberek a helyhatóságok részéről. A Tanácsokat a kulturális miniszter nevezi ki.

2.3.2. Az iskolai könyvtárak

Már említettem, hogy ez a terület Dániában a közoktatási szféra szerves részeként funkcionál szoros szimbiózisban a befogadó intézménnyel. A dán népiskolákban (folkeskole) 1975-ben tették kötelezővé létesítésüket. Feladatai közt elsőrendű a tudás és kultúra ingyenes terjesztése. A szülőkkel együtt fejleszti mindazon készségeket és képességeket, munkastílust és munkamódszereket, melyek a gyermek teljességre törekvő személyes fejlődését szolgálják. Emellett fontos szerepet kap a dán kultúra, más népek kultúrája, valamint a természeti környezet megismerésében, megszeretésében. Könyvtári foglalkozásokkal, órai segédanyagokkal, iskolán kívüli kulturális tevékenységek szervezésével látja el feladatát. Speciális pedagógiai szolgáltató központokról, az iskola szívéből van itt szó, ahol az állomány összetétele is a pedagógiai célokat tükrözi vissza. Használata ingyenes, mivel feladataival szervesen beleépül az iskola oktatási-nevelési tevékenységébe. Az iskolák évtizedek óta egységes katalógizálási (ma már integrált könyvtári) rendszereket használnak.

¹⁹ The Library System.... 28. p.

2.4. A 2000-ben született könyvtári törvény és végrehajtási rendelet, mint keretrendszer az új információs társadalom kihívásaira²⁰

2.4.1. A célokról röviden

Mint a címből is kiderül, a törvény célja a modern kihívásoknak megfelelő keretrendszer létrehozása az információs társadalmi igények kielégítése. Az újonnan megszülető könyvtárügyi modellt a „hálózatos hibrid könyvtár” (networking hybrid library) kifejezéssel határozzák meg. A könyvtár fogalmát a korábbiakhoz képest kiterjesztett módon használják az információtároló és hordozó média kapcsán. A könyvtári infrastrukturális fejlesztések rugalmasságát kívánják elősegíteni. A tudományos könyvtárakat tekintve a jogszabály fő célja az egységes Internet alapú integrált katalógizálási rendszer kiépítése, keresési és rendelési funkciókkal. Az összes fontos intézmény bevonásra kerül általa a könyvtárközi kölcsönzés szabályrendszerébe. A másik fő cél a helyi közösségi nyilvános könyvtárak közötti szorosabb együttműködés lehetőségének megteremtése. A közkönyvtárakkal kapcsolatban folytatja a már említett dán hagyományt, mely az alapszolgáltatások ingyenességében nyilvánul meg (magában foglalva az internet hozzáférést is). S újra leszögezi, hogy minden helyhatóság köteles nyilvános könyvtárat fenntartani.

Természetesen a bevételek növelése s az új piaci lehetőségek megjelenése a fizetős szolgáltatások bővítésére is ösztönöz (beleértve a már szintén tárgyalt konzultációs szolgáltatásokat is, vagy a sürgősségi házhoz²¹ szállítás lehetőségét).

Újra érdemes leszögezni, hogy bár átfogó kerettörvényről van szó, a könyvtárügy egyes szereplőinek státusát érinti. Az iskolai könyvtárak rendszere továbbra is alapvetően pedagógiai kérdés. Ez a jogszabály csupán az átfogó rendszerbe való beemeléssel foglalkozik, a terület részletes szabályozása az Oktatási Minisztérium hatásköre maradt.

2.4.2. A nyilvános könyvtárak tevékenységi köre és szolgáltatásai

2.4.2.1. A közkönyvtári tevékenység céljai, eszközei, társadalmi hatóköre

A közkönyvtárak legfőbb feladata az információszerzési, kulturális és oktatási tevékenységek támogatása (1. §) könyvek, folyóiratok, hangoskönyvek s egyéb audiovizuális és elektronikus adathordozók segítségével, ahol kiemelten megemlíthődik az internet és a multimédia. Az 1. § 2. bekezdése kifejezetten ösztönöz videoanyagok közzétételére. A legfontosabbnak mégis a 3. bekezdést tartom, ahol előírják a városi, kisközösségi, kormányzati s mindenféle általános társadalmi jellegű információ gondozását. Itt már egy teljesen új típusú információs központ jellegű modell áll előttünk. Az intézmény központi szerepet tölt be a helyi döntéshozatalban, tájékoztatásban. Itt már régen nemcsak dokumentumok szolgáltatásáról van szó. A könyvtár főszerepet játszik a szubszidiaritáson alapuló közéleti ellenőrző funkció kiterjesztésében. Dánia, illetve egész Skandinávia élen jár Európában e tekintetben. Ne feledjük, hogy a dán lakosság 90 százaléka aktív könyvtárhasználó!

²⁰ A teljes jogszabályt ismertető kiadvány címe Act Regarding Library Services, megtalálható angolul, mind HTML, mind PDF formátumban a Danish Library Authority (Dán Könyvtári Hatóság) kiadásában a <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={62BF00FF-B602-46EF-AAA0-E2752B4D3066}> címen, továbbiakban Act..

²¹Ld. Act... Előszó

2.4.2.2. A tartalmi feltárás szabályozása. A fenntartó önkormányzatok jogi helyzete.

A 2. § az információk tartalmi feltárásának, külső megfigyelő általi értékelhetőségének, közérthetőségének elvét szögezi le. Nyomatékosan kizár az információfeldolgozás szempontjai közül minden politikai, vallási illetve morális nyomásgyakorlást.

Ezt követően a nyilvános könyvtárakat fenntartó helyhatóságok jogait és kötelezettségeit rögzíti a jogszabály. Gyermekek és felnőttek számára egyaránt nyitott intézményeket kell fenntartani, melyek együttműködése a teljes könyvtári ellátás, illetve részfeladatok közös vállalásában kifejezetten kívánatos. Ennek jogi, szabályozási hátterét az illető helyhatóságok tételes megállapodása teremti meg. A 3. § (2) bekezdése előírja a könyvtár épületét elérni nem képes helyi polgárok ellátásának megszervezését, a felhasználóbarát rugalmas nyitvatartási időt, illetve fiókkönyvtárak (vagy egyéb szolgáltatói pontok) felállításának kötelezettségét. A (3) bekezdés rögzíti, hogy az igazgatónak felsőfokú könyvtáros végzettséggel kell bírnia, a (4) bekezdés szerint a helyhatóságoknak Könyvtári Tanácsokat kell felállítani az egymás közti együttműködés előmozdítására. Megfigyelhető tehát, hogy több oldalról próbál a jogalkotó bevinni olyan elemeket, melyek együttműködésre, közös munkára szorítják a közkönyvtárakat.

2.4.2.3. Állományfeltárás és kezelési szabályok

A nyilvános könyvtárak állománykezelési szabályait kulturális minisztériumi rendelet határozza meg (kölcsonzési korlátozások, letéti állomány gondozása, gyarapítási elvek stb.), a helyhatóságokban képviselőt szerzett pártokkal s egyéb érdekképviselői szervekkel történő konzultáció után (4. §). A szabályokat elfogadók szabad könyvtárhasználatáról, s az ezt segítő könyvtárközi kölcsönzés definíciójáról van ezek után szó (5. §). Az előszóban már említett vállalatok, intézmények számára (akár kihelyezett módon az adott intézményben végzett) üzleti szolgáltatások is említésre kerülnek (6. §). A fejezet lezárásaként pedig röviden szó esik a helyi köz- és iskolai könyvtárak közti együttműködésről is, amely például közös katalógizálási rendszer használatát írja elő.

2.4.4. Az állam könyvtárügyi feladatai. A tudományos könyvtári és a közkönyvtári terület kapcsolata

A következő paragrafusok az állam közvetlen könyvtárügyi kötelezettségeinek rögzítésén túl a tudományos könyvtári és a közkönyvtári szféra kapcsolatát is szabályozzák (pl. információk anyagok mozgatása a két alrendszer szereplői közt).

2.4.4.1. Megyei könyvtárak

Legfőbb feladatuk a regionális kölcsönzési központ fenntartása, ahonnan a közkönyvtárak szolgáltatni tudják a saját állományukban nem elérhető információkat. A 10. § azt a már korábban említett eljárást írja elő, hogy a kulturális miniszter határozza meg, melyik könyvtár viseli a megyében ezt a státuszt. A döntéskor az állomány nagyságát, minőségét, a személyzet kvalitásait s egyéb szakmai szempontokat vesz figyelembe, s természetesen a helyi politika szereplőinek véleményét is kikéri. Azzal a helyhatósággal, amelynek területén a megyei könyvtár működik, a minisztérium részletes megállapodást köt. Ebbe belefoglalják a megyében kiszolgálandó könyvtárak számát, s meghatározzák a számukra nyújtandó szolgáltatásokat (beleértve azt is, hogy melyek ingyenesek ezek közül). Itt is megjelenik a regionális koordináció szervezésének feladata, ahol a hangsúly a közkönyvtárak szakmai színvonalának állandó fejlesztésén van (11. §). Mindezen feladatok költségeit az éves költségvetésen keresztül az állam állja (12. §). Nagy kérdés, mi lesz a sorsuk a most zajló közigazgatási

változások bevezetése után. A megyék ugyanis megszűnnek, és 5 új nagyméretű régió jön létre helyettük, alaposan megnyírbált hatáskörökkel (a helyi szint javára)

2.4.4.2. Tudományos kutatóhelyek, felsőoktatási könyvtárak és a speciális intézmények

A kormányzat által közvetlenül finanszírozott tudományos kutatókönyvtárak is szerves részét képezik a könyvtárközi kölcsönzés rendszerének. Így ha közvetett úton is, de bárki által elérhetővé válnak. Nyitva állnak mindenki előtt, aki megfelel a használat feltételeinek. E két feltétel elfogadása nélkül magánintézményeknek sem jár állami támogatás (13. §). A kormányzat által finanszírozott, illetve támogatott intézmények állománygyarapítási és általános működési szabályait a kulturális miniszter az adott intézmény által kiszolgált szakterület gazdájával (társminisztériumok) való egyeztetés útján állapítja meg. A jogi terminus némiképp hasonló, mint a közkönyvtárak esetében. Ezek után már a főbb egyedi intézményekre vonatkozó szabályozás következik. Név szerint az árhusi Állami és Egyetemi Könyvtárról, valamint a Vakok Dán Nemzeti Könyvtáráról van szó. Az első esetben, mint megyei könyvtári feladat említődik meg a régió dokumentum-ellátásának segítése.

A belföldi és nemzetközi kölcsönzési igények kielégítését a 13. § (2) bekezdése tartalmazza. Fontos funkció az országba érkezett menekültek és bevándorlók számára kiadott speciális dokumentumok szolgáltatása a könyvtáraknak s egyéb - a témában érintett - intézményeknek (Ez is tipikusan kiterjesztett-könyvtári, társadalompolitikainak is értelmezhető feladat). A negyedik pontban említett fő feladat pedig a közkönyvtárakat szolgáló központi raktárkönyvtár üzemeltetése (ilyen nincs nálunk, pedig már többször felvetődött az igény rá, s igen hasznos lenne). Célja az egyes könyvtárak által kevésbé használt anyag összegyűjtése és országos szolgáltatása a többiek számára. Hiszen ami egyik helyen felesleges, a másikon égetően szükséges lehet!

A Vakok Dán Nemzeti Könyvtára központi szerepkört tölt be az országos könyvtári ellátásban. Innen látják el, mint fő kölcsönző központból, speciális dokumentumokkal (nemcsak a vakok, hanem a dyslexiások és bármilyen más fogyatékkal élők számára is, akiknek a nyomtatott szöveg olvasása, illetve megértése nehézségeket okoz) a közkönyvtárakat. Saját állományából is szolgáltat belföldön partnereinek. A könyvtár része a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés hálózatának is. Ezen kívül természetesen tanácsokkal is segíti a fogyatékosok könyvtári ellátását. Ebben megint a tipikus skandináv gondolkodásmód köszön vissza: az esélyegyenlőséget a legmesszebbmenőkig biztosítani kell a társadalmi élet minden területén. Nem találok olyan közlekedési lámpával az országban, amelynek ne lett volna hangjelzése a vakok számára!

2.4.4.3. Egyéb kormányzati feladatok

A felsoroltakon kívül még számos könyvtárügyi feladat hárul a kormányzatra, ezeket összegzik a 16-18. §-ok.

A kormány viseli teljes egészében a nemzeti bibliográfia és a nemzeti közös katalógus gondozásának költségeit. Ez utóbbit - amint csak lehetséges - nyilvánosan hozzáférhetővé kell tenni az interneten keresztül is. A dániai német kisebbség könyvtári ellátását (s egyéb speciális társadalmi csoportok ellátásának) kötelezettségét is rögzíti a törvény, a részleteket itt is a miniszteri rendeletre hagyva (17. §). A rendelkezés rögzíti a pénzügyi elszámolás kereteit is, amit a Nemzeti Számvevőszék is ellenőriz. Végül leszögezik, hogy a kormányzat gondoskodik a köz- és iskolai könyvtárak fejlesztési forrásairól (ami persze állami támogatású külső tőke bevonását is jelentheti).

2.4.4.4. Speciális rendelkezések

2.4.4.4.1. Ingyenes és fizetős szolgáltatások, díjszabás

A közkönyvtárakra, a tudományos könyvtárakra, valamint mindkettőjükre vonatkozó rendelkezéseket is találunk e fejezetben

A 19. § kimondja, hogy a közkönyvtárak szolgáltatásai alapvetően ingyenesek (beleértve a kölcsönzést is). A kölcsönzésen és az általános tájékoztatáson túli speciális szolgáltatásokért a könyvtár (illetve a fenntartó helyhatóság) térítési díjat kérhet. Ugyancsak üzemeltethetnek az intézmények olyan fizetős szolgáltatásokat, melyek a szokványos könyvtári tevékenységekre támaszkodnak. Azonban fontos megjegyezni, hogy a fizetős szolgáltatások végzése nem ronthatja le az ingyenes szolgáltatások színvonalát (az olcsó húsnak híg a leve közmondás igazsága itt nem érvényesülhet, mert az állampolgári jogon járó alapszolgáltatásokat ténylegesen tömegek veszik igénybe, s tartják így állandó kontroll alatt az intézményt). Azoknak a tevékenységeknek a kapcsán, amelyeknél a könyvtár piaci versenytársakkal bír, a piachoz igazodó árakat kell alkalmazni (nem lehet az intézmény árlehaltó tényező, védett állami státusát kihasználva, ez tipikus szabadpiac-védelmi intézkedés). A fizetős szolgáltatás 3 éven túli időszakban nem lehet veszteséges! A tudományos könyvtárak fő tevékenységi körébe tartozó szolgáltatások szintén ingyenesek, sőt ingyenesen kölcsönöznek a közkönyvtárak számára is (25. és 26. §). A késedelmi díjak itt is, a közkönyvtárakhoz hasonlóan, fix módon vannak szabályozva, s ez vonatkozik nemcsak az állami fenntartású, hanem a kormányzati támogatást élvező tudományos könyvtárakra is. A könyvtár és az információk jogtulajdonosa megállapodhat úgy, hogy adott dokumentumokat csak bizonyos kutatói kör számára tesz ingyen elérhetővé. A kívülállóknak licenrdíjat kell fizetni. Intézményi hatáskörben dönthetnek arról, hogy a felhasználóra mennyit hárítanak ebből át (29. §). Az Interneten (integrált könyvtári rendszer segítségével) feladott könyvtárközi kölcsönzés is térítésköteles. A díjazást általános szabály szerint az információbirtokos könyvtár szabja meg (30. §). Tekintettel kell azonban lennie a minisztériumi, helyhatósági rendelkezésekre (kölcsönözhető mennyiség, kivételes térítésmentesség stb.).

2.4.4.5. Összegzés

A jogalkotást összegezve megállapíthatjuk, hogy a rendelkezések elérték az előszóban említett célokat. Olyan rugalmas, de egyértelműen koherens és társadalmi legitimitással alátámasztott szabályrendszert teremtenek, amely kulcstényezője a dán könyvtári rendszer sikeres működésének.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy ez a keret miként töltődik fel tartalommal, az egyes könyvtári szférákban, illetve az együttműködési területeken. Az elméleti keret után az információellátás gyakorlatába tekintünk bele. Ebben az összefoglalóban néhány elektronikus szolgáltatás rövid elemzésére nyílik mód. A mellékletben néhány statisztikai jellemzőt is felsorolok a közkönyvtári és tudományos könyvtári szféra teljesítményének jellemzésére. A következő bekezdésekben ezeket értékelem röviden.

2.5. A nyilvános könyvtári szféra működési adatai, szolgáltatásai

A mellékletben a dán tudományos és közkönyvtári szféra teljesítményét mutató néhány statisztikai adatot sorolok fel²² Összehasonlításképpen a 2000-es, és a 2004-es adatokat tüntetem fel.

2.5.1. A Nyilvános könyvtári statisztikákból leszűrhető következtetések

A beszerzési, kölcsönzési arányok szempontjából a könyv és a nyomtatott anyag abszolút többséget képvisel. Sokszor elég nehéz elkülöníteni az alaptevékenységet és a promóciót. Ráadásul hirdetni, csak a legújabb szolgáltatásokat kell, a rendszeresen közkönyvtárba járó dánok (a lakosság 90 százaléka) „a jó bornak nem kell cégér” közmondás igazságának megfelelően találkozik a számára szükséges újdonságokkal.

A legérdekesebb adat szerintem az, hogy az egy főre eső költség mérsékelt növekedése ellenére tapasztalható jelentékeny fejlődés! Az adatsorokból ennek titkát is ki lehet szűrni. A piaci alapú tevékenységek (információbrókerség, adatbányászat és társai) törvény általi propagálása koránt sem maradt holt betű! A legmegdöbbentőbb adat a saját könyvtári bevételek szédületes mértékű emelkedése 289 millió 350 ezer DKK-ról 300 millió 220 ezer DKK-ra az 1998-2003 közti periódusban! Mindez egy olyan országban, ahol mint láttuk, az alapvető szolgáltatások ingyenesek. A költségvetési intézményeket szigorú piacvédelmi szabályok szorítják arra, hogy ne élhessenek vissza költségvetési intézményi státusukból adódó védettségükkel! Míg nálunk a könyvtárak kiegészítő tevékenységeinek kiépülése gyerekcipőben jár, ezek dániai jelentősége stratégiai fontossággal bír! Itt érhető a leginkább tetten a törvény által is emlegetett funkcióváltás a hibrid könyvtárak irányába. Az intézmények gondolkodásmódjának átalakulása szerencsésen ötvöződött a szabályozási keret korszerűségével. Mindehhez még a fejlett civil szféra és a civil-közszféra kapcsolatok innovatív fejlődése is hozzájárul. Mindennek következtében az állam kivonulása, az intézmények lehetőségeinek bővülése nem hogy visszaesést, hanem radikális méretű fejlődést hozott magával! Persze el kell ismerni, hogy ez az állami támogatás még mindig a sokszorosa annak, mint ami a magyar állam jelenlegi teherbíró-képessége. Ám amikor a neoliberais gazdaságpolitikai diskurzus arról beszél, hogy a jóléti állam ideje lejárt, akkor számos példáját láthatjuk annak, hogy igenis tud haladni a korral, és alkalmazkodóképessége, a toleráns, nyitott, az újra fogékony társadalmi háttérrel, erősebb, mint sokan gondolják.

Ezzel függ össze az a tényező, hogy mivel rendkívül erős a könyvtárhasználati hajlandóság, így az információs korban szinte kínálja magát, hogy az államra irányuló (átláthatóságot növelő) demokratikus közéleti ellenőrző-tájékoztató funkció központi tere is egyre inkább az új modell szerinti hibrid könyvtár lesz. Ennek a tevékenységnek amúgy is széles hagyománya

²² Az 1999-2003-as adatok PDF-ben és HTML-ben a 2005. november 10.-i állapot szerint:
1999: http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/1999/html/entire_publication.htm és
<http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/1999/pdf/statistics1999.pdf>
2000: http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2000/html/entire_publication.htm és
<http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2000/pdf/statistics2000.pdf>
2001: http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2001/html/entire_publication.htm és
<http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2001/pdf/statistics2001.pdf>
2002: http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2002/html/entire_publication.htm és
<http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2002/pdf/statistics2002.pdf>
2003: http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2003/html/entire_publication.htm és
http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2003/pdf/statistics_2003.pdf
2004: http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2004/html/entire_publication.htm és
<http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2004/pdf/statistics04.pdf>

van Skandináviában (gondoljunk csak az ombudsmani tisztség svéd eredetére, amelyet a dánok is hamar átvettek)! Iskolapéldáját láthatjuk annak, hogy a régi értékekből szervesen kinőve milyen új fejlődési pályára állhat rá egy társadalom (megfelelő gazdasági háttérrel persze). A kihelyezett könyvtári tevékenységekről, a „könyvtár házhoz megy” gondolatáról már az 1964-es törvény is szót ejtett,²³ a feltételek most értek meg ennek minden eddiginél szélesebb körű megvalósítására. A következő fejezetben egy, az egész részterületet átfogó, internetes szolgáltatás elemzésével fogom illusztrálni a fentieket.

Előbb azonban még néhány szóval kitérek még a tudományos könyvtári szféra helyzetére is. A statisztika itt nem a teljes szférát fedi le, hanem csupán a szolgáltatások oroszánrészét nyújtó, állam által finanszírozott, nyilvános tudományos-egyetemi intézményekét. A zárt jelegű, kimaradó intézmények kisebb zárt speciális tudományos kutatóhelyek (számuk 583), ebből 1122 egyetemi tanszéki, intézeti könyvtár.

A 2000-ben és 2004-ben az adatok közt érdekes eltérésekre bukkanunk. Ezeknek fő oka egyetlen intézmény státuszának átalakulásából ered. Az Aarhusban található Állami és Egyetemi Könyvtár a Királyi Könyvtár (Koppenhága) mellett a másik kötelezpéldányos joggal felruházott nemzeti könyvtári státuszú intézményé vált. Ennek az átsorolásnak számos következménye volt a nemzeti és az egyetemi könyvtári alfejezetek közötti arányok változásában. A könyvtárközi kölcsönzésnél ráadásul azt is számba kell venni, hogy az említett intézménynek két jelentős közkönyvtári funkciója is van:

Egyrészt a bevándorlókat kiszolgáló könyvtári hálózat központja. Így e speciális állomány vonatkozásában nagyrészt innen látják el a könyvtárközi kölcsönzés útján az egész országot. Ezt persze a felhasználók számára is nyilvános elektronikus katalógus teszi lehetővé, ahonnan a legközelebbi közkönyvtáron, vagy a bibliotek.dk szolgáltatáson keresztül(lásd alább) lehet hozzáférni a kért anyaghoz.

Másrészt pedig helyet ad a teljes közkönyvtári területet kiszolgáló raktárkönyvtárnak is (főlépéldány raktározó és elosztó hely). Így az aarhusi intézmény egyben a közkönyvtári hálózat nemzeti szolgáltató csúcshervét is alkotja. Ez utóbbi funkciókat főleg a könyvtárközi kölcsönzésnél érdemes számításba venni. A tudományos könyvtári szféra által teljesített könyvtárközi kérések irányát tekintve a döntő részt a közkönyvtári szféra képviseli²⁴. Ebből is látható mennyire egységes rendszerben működik az egész dán könyvtári szféra.

2.5.2. Közkönyvtári szféra a hálón: A bibliotek.dk portál és kapcsolt szolgáltatásai

2.5.2.1. Általános ismertetés

Négy évvel ezelőtt 2000. októberében vezették be ezt a szolgáltatást. 2001-ben több mint 300 ezer kérést bonyolítottak rajta. Fejlesztésében a Dán Könyvtári Hatóság játssza a fő szervezői és katalizátori szerepet. Fő újdonsága abban áll, hogy egységes kéréző felülettel elérhetővé teszi az összes nyilvános (köz)könyvtár anyagát (könyv, folyóirat, szemléző folyóirat, folyóiratcikk, CD, CD-ROM, DVD, videoanyag, hangos könyvek, tudományos publikációk). Sőt a rendszerhez csatlakozott néhány, a közkönyvtárakkal való koordinációban nagy szerepet játszó könyvtár is (pl. az århusi Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, lásd az előző fejezetet). Eredetileg az egyes könyvtárakban egyedi felülettel ellátott információs kapuról (gateway) volt szó, később kikerült a már említett egységes lekérdező felület az internetre is, mely mára már információs portállá nőtte ki magát. A Dán Bibliográfiai Központ gondozza a

²³ The Library System...26. p.

²⁴ Lásd 2004-es adatok Research Libraries fejezetét!

katalógustartalmat. Az egyes könyvtárak saját katalógusai is elérhetőek persze a megfelelő linkgyűjteményen keresztül. Ráadásul a szolgáltatás dán-angol kétnyelvű üzemmódban érhető el a böngészőprogram nyelvének megfelelően. Párjai minden északi országban hasonló neveken megtalálhatóak, széleskörű funkcionalitásában, kapcsolt szolgáltatásai révén azonban egyedülálló rendszer.

2.5.2.2. Alapfeladatok és a működésmódjaik

A fő feladat a Dán Nemzeti Bibliográfia interneten való közzététele volt (mely, mint láttuk tételes törvényi előírás). Alapkövetelményként fogalmazódott ezért meg, hogy minden köz-könyvtár részt vehessen a projektben, technológiai fejlettségtől függetlenül (elég volt hozzá egyetlen e-mail cím is intézményenként).²⁵ A másik alapvető cél a részletes paraméterezhetőség volt, hogy egyetlen könyvtárnak se kelljen olyan feladatot vállalni, melyet nem tud teljesíteni. Ennek megfelelően az egységes kezelőfelület alatt eltérő felhasználói jogsultsággal, könyvtári szolgáltatásokkal és funkciókkal találkozhatnak, az egyes könyvtárak tételeinek kiválasztásakor (pl. valahol lehet videoanyagot kölcsönözni az illető intézmény ellátási körzetén kívülről is, valahol nem). A harmadik fő cél a felhasználó-központúság. Az ügyfél kiválasztja a dokumentumot, s azt hogy hol akar hozzáférni. A rendszer pedig megállapítja a legracionálisabb és leggazdaságosabb elérési útvonalat.

Minden ilyen szolgáltatás legfőbb nehézsége a dokumentum leírásának, egységesített adatok kezelésének kérdésköre. A Dán Nemzeti Bibliográfia (DanBib) gyakorlatának szabványosítása lett erre a megoldás. Hatalmas munkát jelentett a korábbi közös katalógusok harmonizálása a DanBib-bel (azonos művek különböző példányainak összegyűjtése stb.). Az új egységes bibliográfiai rekordok felállításakor 1,2 millió feleslegessé vált rekordot töröltek (kétszeri ellenőrzés után). A keresés pontosságát a keresőszóhoz, kifejezéshez hasonló szavak keresésével bővítik. Jelenleg tárgyszó, kereső-kifejezés, szerző, dokumentumhordozó anyag és évszám mezők szerint kutathatunk.²⁶ Emellett mostanra már elkészült az azonos dokumentumok többféle kiadásának az egységes kezelése is. A Z 39.50 protokoll segítségével a rekordok kölcsönzési státuszai is elérhetővé válnak. A bibliotek.dk természetesen gyűjt minden világhálón fellelhető a DanBib gyűjtőkörébe tartozó információt is (publikációk stb.).

Az alapszolgáltatások persze évről-évre újabbakkal bővülnek. A szállítási költség fizetésére elektronikus konstrukciót dolgoznak ki. Tervbe van véve az információhordozók kereskedelmének megteremtése is, mely már megvalósuló félben van. A felhasználó választhat majd a kölcsönzés és a vásárlás közt, kiválasztja a portállal szerződött kereskedőt, ahonnan megrendelheti a terméket (újabb apró példája a könyvtár és a piaci szereplők egyre bővülő kapcsolatának). 2005-ben elindult a netmusik.dk szolgáltatás, mely szerzői jogilag védett WMA formátumú zenei anyagokat tesz kölcsönözhetővé, a licence időtartamára. A fájl ezután hallgathatatlaná válik és törölni kell, viszont újrakölcsönözhető. A szolgáltatáshoz az összes közkönyvtár beiratkozott felhasználója hozzáfér. A kezdőlapra kell könyvtárat választani és megadni a felhasználói adatokat. Ám ez a téma már tovább is visz a kapcsolt szolgáltatások területére.

²⁵ Bibliotek dk- Visit the library from home In: http://www.splq.info/issues/vol35_1/02.htm Scandinavian Public Library Quarterly vol. 35. no. 1.

²⁶ A Könyvtári Hatóság honlapjának leírása a szolgáltatásról: http://www.bs.dk/index.ihtml?side=http://www.bs.dk/vis_pub.ihtml?id=1462__fil=http://www.bs.dk/english/biblio.htm

2.5.2.3. Portáljellegű kapcsolt szolgáltatások

2.5.2.3.1. Tájékoztatással kapcsolatos webhelyek

A portáljelleg a leglátványosabban a kapcsolt szolgáltatásokkal jelenik meg. Online tájékoztató szolgálat működik a <http://www.biblioteksvagten.dk> webhelyen (hasonló az OSZK LIBINFO-hoz). Itt munkaidőben chatelés útján is lehet társalogni a könyvtárosokkal (H-CS 8-22 P. 8-20 Szo. 8-16 Vas. 14-22, a tudományos könyvtárak szaktémáit érintő tájékoztatás H-P 8-16). Minden kérdésre 24 órán belül válasz kell, hogy érkezzen! Az angol felület segítséget nyújt az egyéb oldalakon történő dán nyelvű tematikus keresésben.

Hasonló jellegű saját szolgáltatás (valósídejű chattal, tartalmi és lelőhelyi tájékoztatással) minden északi ország lakóinak rendelkezésére áll.

A <http://www.fng.dk> – Danish Net Guide oldalain 90 könyvtáros gondozásában épülő linkgyűjteményt találunk. A sporttól a betegségeken át az álláskeresésig a legváltozatosabb témákban mintegy 3500 link érhető el. A legfrissebbek külön témakörben vannak kiemelve. Természetesen mi is ajánlhatunk bármit, és segítség is a rendelkezésünkre áll. Sajnos ez a szolgáltatás azonban csak dánul érhető el, ezért hasznos a biblioteksvagten említett segédanyaga.

2.5.5.4. Speciális felhasználói csoportokat szolgáló webhelyek

A nyilvános könyvtárnak Dániában egyformán kell minden korosztályt szolgálnia, amiről már korábban is szó esett. A virtuális világban is ki kell szolgálni tehát a gyerekeket, ha már minden nyilvános könyvtárnak kötelező gyermekkönyvtári részleget fenntartania. Erre jött létre a <http://www.dotbot.dk> címen az internetes gyermekkönyvtári szolgáltatás. Kulcsszerepe van az internethasználat kultúrájának elsajátíttatásában. Hasonló törekvések más északi országokban is tetten érhetőek.

Szintén speciális társadalmi csoportot szolgál a <http://www.finno.dk> webhely. Itt azonban a kultúra és a nyelv a fő tényező. A nemzeti és etnikai csoportok és csoportokról szóló közhasznú információk tárhelyei találhatók itt. Szintén olyan funkció, mellyel minden északi országban találkozunk. Dániában fenntartója az Állami és Egyetemi Könyvtár keretében működő Bevándorlók Irodalmának Központi Könyvtára (amiről szót ejtettem már az előző statisztikai fejezetben is). Az információs témakörök a jogok, a kötelezettségek és a lehetőségek körül forognak. (Fő témák: Újonnan jötként Dániában, Társadalombiztosítás, Munkaügy, Kultúra, Oktatás, Társadalom, Társadalmi/Civil szervezetek) Itt egy teljesen újszerű közhasznú információs szolgáltatásról van szó, amely 15 nyelven hozzáférhető: Dánul, albánul, arabul, a délszláv nyelveken (szerb, horvát, bosnyák), angolul, franciául, kurdul, perzsául, tamilul, törökül, urduul és vietnamiul. Természetesen a különböző nyelvű oldalakon az adott népcsoportokhoz szóló célzott információk is olvashatók. De régiók szerint elkülönítve is találunk tudnivalókat. Emellett helyet kapnak a nemzetközi linkek is. Kulcsszerepe van e webhelynek az emigránsok beilleszkedésének segítésében. Igaz, hogy tudományos könyvtár tartja fent, de funkciója közkönyvtári, nemzeti könyvtári jellegű (az új törvény által szorgalmazott hibrid könyvtár, mint információs központ szerepéből adódik). Itt emlékeztetnék arra hogy az aarhusi intézmény, egyben nemzeti könyvtár is! Már említettem, hogy a bevándorlók nyelvével, irodalmával foglalkozó szakkönyvtár állománya a közkönyvtári hálózaton keresztül érhető el.

Ezzel a végére is értem a közkönyvtári témaköröket összefoglaló résznek. Az új kihívások jellegét vizsgálva, itt az egyedi intézményi szint helyett a valóban mintaértékű és újszerű

kooperatív elektronikus szolgáltatásokra tettem a hangsúlyt. Jó példaként kínálkoznak a rugalmas kerettörvény innovatív alkalmazására.

2.6. A tudományos intézményi, egyetemi-kutatói könyvtári szféra működési adatai, szolgáltatásai

Ebben a fejezetben az érintett terület statisztikai ismertetése után kissé részletesebben szólok a bibliotek.dk párjáról, az Electronic Research Library-ről (Elektronikus Tudományos Könyvtár).

2.6.1. A tudományos könyvtári terület statisztikai teljesítményének rövid jellemzése

Az első adat, amely szembeszökő, a felsőoktatási intézményi (szak)könyvtárakban dolgozók számának jelentős visszaesése, melyet tendenciájában követ a speciális könyvtárakban dolgozók létszáma is. A munkahelyek (szolgáltatói pontok, beleértve a mobilkönyvtárakat) száma is csökkenő tendenciát mutat. Állománynagyság szempontjából, amiatt, hogy 1999-ben csak egy, 2003-ban már két intézmény szerepel nemzeti könyvtári státuszban, (nyilván az Århusban lévő Állami és Egyetemi Könyvtárat hol ide, hol oda számították) jelentős aránybéli eltéréseket tapasztalunk. A két könyvtár együtt képezi nagyjából azt a súlyt, mint nálunk egyetlen intézmény, az OSZK. Ez jól rávilágít a rendszer decentralizáltabb jellegére.

A kölcsönzési adatok a várt eredményt adják (megint Århus átsorolása csökkent, illetve növel arányszámot a nemzeti, illetve felsőoktatási könyvtáraknál). A könyvtárközi kölcsönzések dinamikája jelentékenyen nőtt, ami más könyvtári területek kiszolgálását illeti. A tudományos könyvtári szféra igényei viszont csökkenő tendenciát mutatnak. Ez utóbbi megállapítás a felsőoktatási és a speciális alterületre érvényes, a nemzeti könyvtáraknál viszont ellentétes tendencia él (szerintem itt is főként az århusi egyetemisták kiszolgálása miatt, bár nem nőtt annyit, mint amennyivel a felsőoktatási alterület részesedése csökkent. A felsőoktatási könyvtárak könyvtárközi úton inkább kiszolgálják, mintsem kérnek).

A működési költségek csekély mértékben nőttek. Az intézményi átsorolás hatása itt is ugyanúgy jelentkezik, mint a korábbiakban. A költségnövekedés leginkább a bérköltségek, illetve minimális mértékben az egyéb költségek terén nyilvánult meg.

A tudományos-felsőoktatási területnek a többiétől eltérő jellege erősen kiviláglik az adatokból. A célközönség kiszolgálása a beszerzés fokozott növelésével, míg a többi állampolgár fokozottabb információellátása a könyvtárközi ellátásba való intenzív bekapcsolódással valósul meg. Itt érhető a leginkább tetten az együttműködés a közkönyvtári területtel.

2.6.2. A Denmark's Electronic Research Library (Dánia Elektronikus Tudományos Könyvtára)

2.6.2.1. Bevezető

A tudományos szférának is megvan a maga közös információszoigálató és kutatási portálja, melyet a dán rövidítéssel DEF néven találunk meg az interneten²⁷ Számos projektet és feladatot gondoz főként az információtechnológia kutatása és oktatása, valamint a

²⁷ <http://www.def.dk>

könyvtárfejlesztés területén. Fő víziója szerint²⁸ a legmodernebb információs technológia segítségével szolgáltatja forrásait egyszerű és koherens módon, a diákok, kutatók, oktatók, az üzleti szféra, a könyvtárak, egyetemek s egyéb intézmények részére. A tudományos könyvtárak szintjén olyan keretrendszert működtet, mely a hagyományos és az elektronikus állományt is egyszerű és átlátható valamint gazdaságos módon teszi elérhetővé az adott pénzügyi és törvényi keretek közt. Látható, hogy az új törvény kerete ezen a területen is látványos előretörést indukált.

2.6.2.2. Alapfunkciók

A bibliotek.dk-tól eltérően itt egy kutatási műhelyről is szó van, az elektronikus könyvtári, információs portáli funkciók ellátása mellett. A portálok portálja rengeteg fejlesztési projektet, szakmai témakört dolgoz fel önálló kisebb portálok keretében.

Három témakörben és hét fő programterületben határozták meg tevékenységüket²⁹: Felhasználói szolgáltatások, információs kapuk (portálok), rendszerarchitektúra-technikai keret és hálózati környezet. Digitalizáció, licencek és szabványok tartalom menedzselése. E-tanulás, e-publikálás, új alkalmazások.³⁰

A DEF eredetileg a Tudományos, az Oktatási és a Kulturális Minisztérium együttműködésén alapult. A minisztériumi struktúra átrendeződésével ma már az Oktatási, illetve a Tudományügyi, Műszaki és Fejlesztési Minisztérium a gazdája. Nyolc évvel ezelőtt kezdték tervezni a dán információs társadalom fejlesztési tervének keretében. Rá egy évre kezdődtek az első konkrét lépések, 1998-tól pedig négy éven át 200 millió DKK költségvetési támogatást élvezett.

A kutatás-fejlesztési tevékenység hangsúlya a tudományos könyvtári szféra fejlesztésére, információforrásaik könnyű elérésére tevődött és tevődik ma is.³¹ Fontos cél ennek a területnek a kutatás és oktatás általános információs infrastruktúrájába való minél teljesebb beillesztése. Emellett persze hangsúlyosan megjelennek kifejezetten könyvtári feladatok is (elektronikus katalóguskonverzió, a Dán Kutatási Adatbázis fejlesztése, elektronikus folyóiratok és egyéb adatbázisok hozzáférhetővé tétele).

A harmadik hangsúlyos elem a felhasználói szolgáltatások biztosítása (a kutatók és oktatók számára elérhetővé tenni az információforrásokat és módszertani segítséget nyújtani a minél egyszerűbb és hatékonyabb használathoz).

Fontos elem még (a bibliotek.dk-hoz hasonlóan) az egyes könyvtárak intézményi szintű e-szolgáltatásai elérhetőségének a biztosítása is.

2.6.2.3. A jelenlegi helyzet

Jelenleg 31 könyvtár része e központi elektronikus projektnek. Közülük 12 nagykönyvtár, illetve 19 kis vagy közepes méretű intézmény. A nagyobbak a fejlesztések motorjai, míg a kisebbek átveszik és a saját tevékenységüket kiterjesztve, alkalmazzák a központi szolgáltatásokat, szabványokat, informatikai (könyvtári) rendszereket. A leglényegesebb célkitűzések a

²⁸ http://www.deflink.dk/eng/omdef/koncept_strategi.asp

²⁹ <http://www.deflink.dk/eng/default.asp>

³⁰ A rendszer felépítéséről, az egyes területekről részletesen:
http://www.deflink.dk/upload/doc_filer/doc_alle/1482_DEF_activities_2004_010904.ppt

³¹ <http://www.deflink.dk/eng/omdef/omdef.asp>

kooperáció szempontjából a közös felhasználói és adminisztrációs felület kialakításában, valamint a hálózati szolgáltatási színvonal intézményeken belüli és kívüli közös és egységes szintjének megteremtésében van (55 könyvtárat hoztak a projekt IT- standardjának megfelelő szintre). A DEF-szabványok megalkotásában 109 intézmény vesz részt (a könyvtárak mellett tudományos intézetek is).

Tizennégy könyvtár 2,5 millió katalóguskártyát konvertált át elektronikus formába, melynek költsége mintegy 20 millió DKK volt.³²

A közös kutatás-fejlesztési tevékenységben 20 tudományos könyvtár, 16 fejlesztési projektet üzemeltet. A fő projektterületek: felhasználók oktatása, képességek és kompetenciák fejlesztése, felhasználói szokások (elégedettség) mérése, elektronikus oktatás, digitalizálás és web-archiválás.

2.6.2.4. A jövő útjai

A 2004/2005-ös célrendszer megfogalmazásában a DEF célcsoportjai között már nevesítik a kórházakat, valamint újabb oktatási szereplőket is (szakképzési terület).³³ Utóbbiak, külső szereplőként, maguk döntenek az együttműködés mélységéről.

Hangsúlyos elemként jelenik meg az egyetemekkel való szorosabb együttműködés. Részvételt és segítséget ajánl az intézmények könyvtári stratégiájának megtervezésében és kivitelezésében. Új elektronikus és személyre szabható szolgáltatások kialakításában vesz részt. Segít a fiókkönyvtárak modernizációjában. Az intézményi profilnak megfelelő kapcsolatrendszert épít ki a nemzetközi tudásközpontok hálózatába való bekapcsolódásra, egyetemi, kari, tanszéki, oktatói és hallgatói szinten egyaránt. Nyomtatott és elektronikus anyagok segítségével szerepet vállal az információs tudás fejlesztésében. Regisztrációs, hozzáférés alapú szolgáltatások kialakításával teremti meg az egyetem szellemi tőkéjének minél szélesebb körű megismerését és felhasználását. A 2004 januárjától 2006 januárjáig terjedő időszakban 15 százalékkal kívánják emelni az elektronikus információforrások használatának arányát az egyetemi könyvtári szférában. Ennek segítésére a DEF-en belül is rendelkezésre áll az egységes elektronikus információlekérdező felület. Itt is az adott könyvtár kiválasztásával lehet belépni, ahová beiratkozott a felhasználó.

2.6.2.5. A szabályozás kérdései

A felhasználói statisztikákat széleskörűen terjesztik, s eljutnak a politikai és gazdasági döntéshozókhoz is. A kutatási projektek eredményei felhasználásának biztosítása kiemelt fontosságú az egyetemek és a közkönyvtári terület szempontjából. Az egyes projektek indítását és alakulását (a programterületeken keresztül) a DEF élén álló Irányító Bizottság intézi és felügyeli. Rendszeresen beszámoltat az egyes tevékenységek eredményeiről és pénzügyi helyzetéről.

³² http://www.deflink.dk/eng/omdef/def_deltagere.asp

³³ http://www.deflink.dk/upload/doc_filer/doc_alle/1482_Strategy_and_objectives_DEF_010904.ppt - prezentációs anyag a 2004/2005-ös törekvésekről és az aktuális helyzetről.

2.7.3. A „Books to your doorstep” szolgáltatás

2.7.3.1. Általános áttekintés

Az alfejezet végén még egy vadonatúj kísérleti projekt keretében megvalósuló szolgáltatásról szeretnék szólni, melyet „Könyvek a lakásküszöbödre”-nek (Books to your doorstep) neveztek el.³⁴ Logikus folytatása mindez az eddigi DEFF célkitűzéseknek. Hiszen jogos az igény, hogy a dokumentumokat ne csak megkeresni, hanem megrendelni is online módon lehessen. A szolgáltatás 2004 újkor indult. Azt a célt szolgálja, hogy ha nincs valamely dokumentum meg az adott helyen lévő tudományos könyvtárban, akkor lehetőség nyílik megkeresni, megrendelni és házhoz szállítani más intézményből is. Természetesen a másik intézménybe is be kell iratkozni, és kölcsönzési jogosultságot kell szerezni, ami a szolgáltatás keretében szintén biztosítva van. Igénybevételének részletes szabályai és feltételei az egyes intézmények saját hatáskörébe tartoznak. Így más-más kondíciókkal érhető el könyvtáranként a lehetőség. Jelenleg 11 intézmény csatlakozott a kezdeményezéshez. Közöttük vannak szakkönyvtárak, egyetemi könyvtárak és a két nemzeti könyvtár is.

2.7.3.2. Működési feltételek

A technikai háttér az integrált könyvtári rendszerek katalógusmoduljainak összekapcsolása révén teremtették meg. Minden egyes (a szolgáltatásban szereplő) tétel a közös katalógizálás révén tartalmazza a többi résztvevő könyvtár állományadataihoz vezető linkeket is. Így négy kattintással megvan a lehetőség beiratkozni a másik helyen, aztán elfogadni a feltételeket, kölcsönözni, majd megadni a postázási adatokat. Aki nem szeretne elindulni egy adott könyvtár katalógusából, a <http://www.boegertildoeren.nu> címről kérdezheti le mind a tizenkét intézmény adatait egységes keresőfelületen. Ezt követően eldöntheti, honnan kéri a könyvet. Visszaküldeni a kölcsönzött dokumentumot szintén postai úton kell az adott könyvtár címére.

A szolgáltatás célcsoportjaként a kutatókat, oktatókat, egyetemi hallgatókat lehet behatárolni. De a rendszer nyitott a vállalati könyvtárak és a tudományos könyvtárak egyéb professzionális felhasználói számára.

2.7.3.3. Működési tapasztalatok

A hagyományos könyvtárközi kölcsönzéssel, vagy a bibliotek.dk-val szemben, ez a szolgáltatás nagyobb munkát és pénzbefektetést igényel a felhasználótól. A posta és egyéb szállítási költséget ugyanis ő fizeti. Négy könyvtár kiegészítő használati díjat kér az igénybevételért cserébe (hiszen ez a törvényben emlegetett sürgősségi és üzleti szolgáltatások kategóriájába esik, melyek nem ingyenes alapszolgáltatások, térítési díjuk intézményi hatáskör). Regisztrálni kell kölcsönzés előtt az adott intézményben, s önmagának kell megkeresnie a kívánt dokumentumot. A felhasználói kör azonban az átlagosnál amúgy is mélyebb felhasználó

³⁴ Az alábbi angol összefoglaló anyagok alapján ismertetem:
<http://www.deflink.dk/arkiv/dokumenter2.asp?id=1382> – a lentebbi angol nyelvű anyagok linkjei
http://www.deflink.dk/upload/doc_filer/doc_alle/1382_Books%20to%20your%20doorstep%20article%20in%20NfN%202002.doc – fordított cikk a Dán Könyvtári hatóság dán nyelvű online hírleveléből
http://www.deflink.dk/upload/doc_filer/doc_alle/1382_Books%20to%20your%20doorstep%20quick%20guide.doc – rövid szolgáltatási kalauz
http://www.deflink.dk/upload/doc_filer/doc_alle/1382_Books%20to%20your%20doorstep%20summary%20of%20workshop.doc – egy konferenciaanyag summázata
www.boegertildoeren.nu – a szolgáltatás webhelye

nálói ismeretekkel bír, és gyakorta használta korábban is a könyvtárközi kölcsönzést, valamint fontos számára a gyorsaság a hagyományos úthoz képest (1-3 nap a kézbesítési idő), amiért a pluszköltséget is vállalja. Ezért lehet hát mintegy kiegészítő függelékekeként felfogni ezt a szolgáltatást, mind a DEF-nek, mind a bibliotek.dk-nak. S ez a magyarázata annak, hogy miért éppen a DEF keretében vezették be először az elektronikus kölcsönzésen alapuló házhozszállítást.

A belső könyvtári munkafolyamatokba is simán beilleszkedett az új szolgáltatás (egy helyen egy időben rajtolt a belső elektronikus kölcsönzéssel, egy másik helyen pedig eleinte összecserélték a kölcsönzésre küldött anyagot a hagyományos módú kölcsönzésre előjegyzett dokumentumokkal). A jövőre vonatkozóan kérešként fogalmazódott meg a dokumentumszolgáltatásban részt nem vevő könyvtárakban való nagyobb propaganda. A szolgáltatást hirdető link elhelyezése a bibliotek.dk kezdőlapján. Közös szolgáltatási szabályzatot szeretnének alkotni, valamint a szállítási folyamat feltételeinek módosítását. A népszerűsítési kampányokat is egységesítenék. A szabályzatok és a népszerűsítés közös hatáskörbe emeléséről a DEF titkársága dolgoz ki javaslatokat. A könyvtárak fele az eddighez hasonló módon, de sokkal univerzálisabb szabályrendszerrel működő szolgáltatást akar, a másik fele bele akarja olvasztani a bibliotek.dk keretei közé, vagy nincs elképzelése a jövőről. Az egységes lekérdező felület, s a deff.dk oldalaira tervezett népszerűsítő anyag már megvalósult.

2.8. Az iskolai könyvtári terület rövid jellemzése

2.8.1. Bevezető

Ahogy már korábban is említettem, ez a terület teljesen az oktatásügyhöz kötődik, ezért sem beszélek róla olyan részletesen, mint az előző két területről. A dán oktatásügy alapos áttekintő elemzése nélkül ezt nem lehet megtenni, ez a feladat viszont már túllépne dolgozatom terjedelmi és tematikai keretein. Maga ez a működésmód is szerintem hihetetlenül modern és forradalmi jellegű. Tehát most csak egy gyors áttekintésre hagyatkozom³⁵. A kor kihívásainak való megfelelésnek törvényi keretét az 1996-ban elfogadott népi iskolai törvény és kapcsolódó rendelkezései adják (mint arról már a történeti fejezetben is tettem néhány megállapítást). A könyvtári törvény érvényesülése így ezen a területen nem vizsgálható, csak igen indirekt úton.

A könyvtárnak főszerep jut az iskola pedagógiai programjának megvalósításában. A pedagógiai innováció fő motorja, hiszen egyszerre nyújtja a módszertani eszközöket, azok használatának metódusát s az oktatási tartalom előállításának fortélyait. A könyvtáros-pedagógusnak tehát nagyon megnőtt a felelőssége, szuperirányítói szerevbe kerül. A szaktanácsadói, fejlesztői gyakorlat s az oktatási anyagok ismerete a stratégiai tervezés főszereplőjévé teszi (az igazgató és az iskolaszék mellett). Oktatásügyi befolyása és tekintélye az iskolai könyvtárosok jól szervezett közösségének ezért különösen nagy.

Az iskolai könyvtárosképzés a Dán Pedagógiai Főiskolán történik, és a folyamatos átalakulás fázisában van. Modulszerűvé szeretnék formálni (alapképzés után specializáció). A specializációk, a már végzett, aktív iskolai könyvtárosok számára is hozzáférhetők lesznek, valószínű

³⁵ Nagy segítségemre van ebben Dr. Czeller Zsuzsanna: A tudásalapú társadalom felé- Iskolai könyvtárak külföldön című tanulmánya. Ebben megtalálható a részletező nevelés és oktatáseméleti háttér, dán gyakorlati példával illusztrálva:
<http://www.oki.hu/printerFriendly.php?kod=konyvtar-Celler-Tudas.html> a továbbiakban Czeller...

doktori jellegű képzés keretében. Szaktanácsadók segítik majd a speciális képzési területek közti egyeztetést, figyelembe véve mind az oktatásügy, mind a könyvtári rendszer szempontjait.

2.8.2. Hagyományos alapelvek modern alkalmazása

Tulajdonképpen a könyvtári munka évszázados alapelveinek újszerű alkalmazásairól van szó. A **megőrzés** olajozottan és a felhasználók számára láthatatlan módon történik. Nagy figyelmet igénylő háttérfolyamat.

A **köröztetés** a leginkább látható tevékenység. Katalógusterminálok, olvasói pontok kialakításával, olvasóhelyek kialakításával, tantermekbe kihelyezett állományrészekkel valósítható meg. Ez a folyamat biztosítja az aktív könyvtár (médiatár) használatot (helyben olvasás és böngészés, tanulás stb.). Persze a köröztetés másik eleme a feltáró munka, ugyanúgy a háttérben marad, mint a megőrzés.

A **közösség** központi jelentősége már megemlítődött. Az információs kor új kihívásainak azért fontos megfelelni, mert minden eddiginél könnyebb lehet általa a jövő nemzedékek tagjaiból felelősségteljes, demokratikus érzületű állampolgárokat nevelni. Skandináviában évtizedek óta kéz a kézben jár az individuális fejlesztés és a közösségiség harmonikus fejlesztése az oktató-nevelő munkában. Újabb ok arra, hogy miért tudtak talán a legtisztábban megjelenni a modern törekvések e tájon. Szervesen volt mire építkezni. Az alapmentalitáson nem kell, nem kellett változtatni, csak a szellemi, fizikai eszközök és a szabályozók újulnak meg. Ezért sokkal egyszerűbb a dolguk, mint nekünk, ahol a modernizálás egy teljesen új társadalomfilozófiai útra való átállást igényelne.

2.9. Néhány Speciális Könyvtári Terület

Két speciális könyvtártípust mindenképp meg kell még említeni a kép teljességének kedvéért. Az első a dániai németek és a németországi dánok ellátását szolgáló intézményrendszer. A második a Hajózási Könyvtár szervezete.

2.9.1. Nemzetiségi könyvtári ellátás

Az első témakör tárgyalásakor vissza kell nyúlnunk kissé a múltba. A XIX. század második felében a Schleswig-Holsteini háborúk során (tevékeny osztrák-magyar katonai segítséggel) veszítette el Dánia Schleswigt (dánul Slesvig) és Holsteint. A jelenlegi határ Észak-Schleswig, más néven Dél-Jütland (Sønderjylland) visszatérésével 1920-ban alakult ki. A határ egyik oldalán mintegy 50 ezres dán, a másikon mintegy 20 ezres német kisebbség maradt. Mindkét nemzeti csoport fejlett vallási, oktatási és kulturális intézményrendszerrel bír. Jogukat és kötelezettségeiket az 1955-ben született Koppenhága-Bonn kormányközi deklaráció szabályozza, melyet az NSZK és Dánia kötöttek meg. Mára már megvalósult a kettős identitás az országhoz és a nemzethez egyaránt.

A dél-schleswigi dán kisebbség könyvtári rendszerének központja Flensburg (Flensborg) határvárosban van. A központ mellett 2 fiókkönyvtár, mobilkönyvtárak, iskolai könyvtárak s egyéb kulturális szervezetek gyűjteményei alkotják a hálózatot. Kilenc évvel ezelőtt a kölcsönzött állomány nagysága, mintegy 650 ezer egység volt. A központi könyvtár 260 ezer könyvtári egységet tartalmazott ekkor, melyek között szép számmal akadnak helyben gyűjtött hangfelvételek is. A Schleswig - gyűjtemény mintegy 92 ezres helytörténeti anyagot tartalmaz (könyvek, nyomtatványok, térképek, periodikák, pamfletok stb.). A levéltár jelentős anyagot őriz magánszemélyek, kisebbségi társaságok, intézmények s egyéb szervezetek irataiból és

hangfelvételeiből. A működési költségeket főként a dán állam fedezi, 15 százalékos német hozzájárulással.³⁶ A központi könyvtár egyben a kisebbség kulturális, közösségi életének központja, számos társadalmi eseménynek ad helyet.

A dániai német könyvtári szervezet Verband Deutscher Büchereien Nordschleswig néven működik, egy központi és négy fiókkönyvtárral, mobil és német kisebbségi iskolai könyvtárakkal. A központi könyvtár (Deutsche Büchereizentrale und Zentralbücherei Apenrade), Åbenrå (Apenrade) városában van. Mintegy 100 ezer dokumentumos állománya van, itt is rengeteg a hangfelvétel, melyekhez hangoskönyvek is társulnak. Kilenc évvel ezelőtt mintegy 34 ezer könyvtári egységet kölcsönöztek. A könyvtár itt sem csupán dokumentumtár, hanem kulturális központ is egyben. A költségek kétharmad-egyharmad arányban oszlanak meg Németország és Dánia közt. A dán hányad egy része közvetlen állami segítség, másik része a megyéktől és helyhatóságoktól érkezik (ahogyan a dán közkönyvtárak esetében is).

A dán-német kisebbségi modell legalább annyira példaértékű Európában, mint Dél-Tirol helyzete. Pedig az indulatok itt sem voltak kisebbek, mint a Kárpát-medencében! Sok tanulsággal szolgál az eset. Előttünk a cél, ahová el kellene jutnunk

2.9.2. Hajózási könyvtári ellátás

Dániát három oldalról tenger határolja, s rengeteg szigettel bír. Nem csoda hát, hogy a tengerészeket is független intézmény, a Hajózási Könyvtár szolgálja ki. A hajózással foglalkozó kereskedelmi cégek s egyéb szerveződések alapították az állami Dán Hajózás céggel együtt. Az általános gyűjtemény mellett gazdag választékát találjuk a tengerészet, a navigáció és a tengermelléki vidékek történeti dokumentumainak. A hálózatot mintegy 700, dán kereskedelmi hajókon, haditengerészeti járműveken, tengerészbázisokon és egyéb a tengerészeti szférához kötődő intézményben üzemelő könyvtár alkotja. A kölcsönzést és a gyarapítást 18 depó szolgálja, melyek tengerészek templomaiban és a Kereskedelmi Tengerészet Jóléti Szolgálatának állomásain találhatóak, otthon és külföldön egyaránt.³⁷

2.10. A dán könyvtárügy legfontosabb szabályozó- szolgáltató szervezetei és a felsőfokú könyvtárosképzés

2.10.1. Bevezető

A kategóriába beleértendő a könyvtárközi együttműködés eddig még önállóan nem tárgyalt összes szereplője. Közülük is kiemelkedik és külön tárgyalandó a Dán Könyvtári Hatóság (Biblioteksstyrelsen, vagy Danish Library Authority) és a Dán Bibliográfiai Központ (DBC). Ez előbbi, a szervezeti hierarchia élén állva, egyszerre rendelkezik állami szabályozó és pénzosztó-szolgáltató jogkörökkel is. Ugyancsak ilyen kettős jellegű: szabályozó (szabványosító) szolgáltató jellegű szervezet a Dán Bibliográfiai Központ is. Egyiknek sincs kényszerítő eszköze, szakmai és pénzügyi befolyása annál inkább.

Természetesen hosszan lehetne írni a rendkívül színes könyvtári állami és civil szféra szervezeteiről is (szakszervezetek, szakmai szövetségek, minisztériumi háttérintézmények, mint pl. a könyvtárellátó), ez azonban már egy újabb dolgozat témája lehetne. A főbb szereplők online elérhetőségei megtalálhatók a függelékben. A fejezetet az önálló könyvtáros

³⁶ The Library System... 32-33. p.

³⁷ Uo. 33-34. p.

felsőoktatási intézmény, a Danmarks Biblioteksskole (Királyi Könyvtár és Információ-tudományi Iskola) rövid ismertetőjével zárom majd.

2.10.2. A Dán Könyvtári Hatóság

Erről a szervezetről a korábbi témakörök tárgyalásakor szükségszerűen már elég sok szó esett, mert meglehetősen fontos szerepet tölt be a dán könyvtári struktúrában. Ezért indokolt önálló tárgyalása.³⁸ Központja Koppenhágában, a Könyvtárosok Házában van. Némiképp santa magyar analógiával az OSZK Könyvtári Intézetének és az NKÖM könyvtári részlegének feladatait látja el egymagában. Hatásköre azonban némiképp ennél bővebb, és sokkal előkelőbb helye van a szakmai igazgatási struktúrában magyar partnereinél. A dán kormány központi adminisztratív és tanácsadó szervéről van szó, mely önálló ügynökségként a Kulturális Minisztérium égisze alatt működik. Mint a korábbiakból kikövetkeztethető, tevékenysége a tudományos és a közkönyvtári szférára és csatolt részeire vonatkozik, az iskolai könyvtári szervezettel csak érintőleges kapcsolata van. Interdiszciplináris jellegű szervezetként fő profilja a tanácsadói és kutatási szerepkör, de léteznek szabályozói jogkörei (lásd a már részletesen tárgyalt jogszabályi háttérrel). Tulajdonképpen menedzseli a szinte teljes könyvtári szférát. A nemzeti elektronikus könyvtár főprojektum adminisztratív irányítását és segítését is ellátja (lásd bibliotek.dk és [Book to your doorstep](http://book.to.your.doorstep) projektumok) Tevékenységének jó része más országokban a nemzeti könyvtárak feladatkörébe tartozik (mint az analógiagyártásnál is láttuk), önállóságából és előkelő közigazgatási pozíciójából adódóan unikális dán intézmény.

Katalizátor szerepet tölt be a közös könyvtári szolgáltatások megalkotásában, működtetésében. Tudományos (minőségi és mennyiségi) mérőszámokkal és kutatásokkal segíti a rendszer egyes szelei működésének feltérképezését. Vonatkozik ez, mind a hagyományos, mind az új kihívásokkal kapcsolatos teendőkre. Az eredményeket önálló kötetekben, online hírlevelekben és elektronikus publikációkban hozzák nyilvánosságra. Szerepe felbecsülhetetlen fontosságú a folyton változó információs társadalmi követelményekhez való igazodásban. A rendszeres statisztikai adatszolgáltatás mellett évente részletes összefoglaló jelentést készít a dán könyvtárügyről. A Hatóság publikációi jelentik dolgozatok anyagának alapját.

Adminisztratív tevékenységének lényegét, a különböző támogatási formákban és elkülönített pénzalapokban lévő pénzügyi szétosztása a közkönyvtárba bekerülő művek alkotói (szerzői jogi juttatás a közkönyvtári felhasználásért), egyes könyvtári projektumok és intézmények számára. A könyvtárügyi szakpolitika főszereplője. Közvetít és koordinál a központi szervek és a helyi, megyei önkormányzatok közt, ugyanezt teszi a könyvtári szféra egyes szereplői közti kapcsolatokban. Központi adminisztratív szabályozó jogköre nincs, minden könyvtár fenntartójának van alárendelve (közkönyvtárak esetén a helyhatóságnak, tudományos könyvtárak esetén a minisztériumoknak, egyetemeknek s egyéb intézményi fenntartóknak). A fejlesztések irányait, viszont az általa osztott támogatások szabják meg (például a helyhatóságok közti együttműködés elősegítése, szegényebb önkormányzatok könyvtári szolgáltatásainak fejlesztése, melyek kiemelt törvényi célkitűzések).

Fontos adminisztratív feladata még a Központi Kölcsönzési Jogi Rendszer. Ezen keresztül biztosítja a pénzt a közkönyvtári gyarapításra minden szükséges dán vonatkozású dokumentum esetében. Ezen kívül a minisztérium periodika támogatási rendszerét is működteti, valamint gazdálja több nem teljesen könyvtári vonatkozású kulturális projektnek (pl. a

³⁸ Bemutatkozása angolul:

http://www.bs.dk/index.ihtml?side=http://www.bs.dk/vis_pub.ihtml?id=1442__fil=http://www.bs.dk/english/about_2.htm&pid=0 lásd még: The Library System... 71-74. p.

szépirodalmi CultureNet program). Dániát képviseli nemzetközi együttműködésekben (pl. IFLA kutatási programok, EU-Információs Társadalom Stratégia, a skandináv miniszterek által alkotott Északi Tanács szakbizottságai).

2.10.3. A bibliográfiai együttműködés rendszere és kapcsolódó szolgáltatásai

A Nemzeti Bibliográfia hagyományos és elektronikus formájának készítése a Nemzeti Bibliográfiai Központ (DBC) feladata.³⁹ Utóbbi közhasznú feladatokat ellátó, nem állami cég. A DanBib rendszert, amely a közös elektronikus katalógus lelkét alkotja, más könyvtári feladatok ellátására is alkalmassá akarják tenni (például a bibliotek.dk szolgáltatás is ide van beágyazva), központi elemévé téve a könyvtári információtechnológiai infrastruktúrafejlesztésnek. Az adatokat folyamatosan szinkronizálják a Dán Nemzeti Bibliográfiával, mely az összes dokumentumhordozón beérkezett információt feldolgozza. A két szolgáltatás együtt alkotja a könyvtárközi kölcsönzés, közös katalogizálás és állományfeltárás alapját. Az adatok szabadon beilleszthetők, felhasználhatók, újrahasonosíthatók a helyi könyvtárak integrált rendszereiben Ennek a területnek integráns része az iskolai könyvtári alrendszer. A nemzeti bibliográfia és a DanBib erőforrások közös használata a legfontosabb összekötő kapcs a területnek a könyvtári szféra egyéb szegmenseivel.

A két fő funkció mellett igen fontos idén indult szolgáltatás a DanBib Media. Ez is a törvény által megfogalmazott együttműködési modelleket segíti, a könyvtári rutinszerű munkafolyamatokhoz kapcsolódó új eljárásokkal, tehermentesítve az egyes intézményeket. Például a kötelezpéldányok feldolgozását megosztva végzi a Királyi Könyvtárral, így az adatok hamarabb átjutnak a Nemzeti Bibliográfiába. A Select Material + program a gyarapítás terheinek jó részét veszi le a partnerek válláról. Szelektálja és megadott szempontok szerint automatikusan szállítja a dokumentumokat a könyvtáraknak. Az új anyagoknak, így 4-6 héttel hamarabb érkeznek, mint korábban. Az olvasó elégedettebb, a könyvtár pedig jobban tud összpontosítani az információszolgáltatásra. A programhoz kapcsolódó Matilda informatikai rendszer folyamatos statisztikákat készít a könyvtárközi forgalomról, monitorozza az egész válogatási és szállítási folyamatot. Sőt már arra is kísérlet indult, hogy egy egész beszerzési osztályt közösítsenek egy közkönyvtár és a DBC Media között. Ennek tapasztalatait felhasználva minden eddiginél gyorsabb, rugalmasabb, hatékonyabb és központosítottabb (a helyi szempontokat feldolgozó) beszerzés jöhet létre. Az osztott és a helyi tevékenységek között egyre elmosódottabb a határ. Az egyes intézmények speciális szakértelme, erősségei is jobban hasznosulnak az egész szféra számára. Azt hiszem, egész Európának érdemes lesz odafigyelnie az új együttműködési modellek fejlődésére!

A bibliográfiai munka standardizált jellege szoros nemzetközi együttműködést feltételez. Tavaly (2004-ben) a Könyvtári Központok Nemzetközi Szövetségének (IALC) elnöki teendőit a dán tagszervezet látta el. Fő céljuk eben az évben a mikrochipek könyvtári használatának európai szabványosítása volt. A központ aktívan részt vesz a Szegeden is jól ismert Dublin Core Metadata Initiative szabvány alakításában. Két IFLA szakbizottságnak is tagja (a bibliográfiai és az információtechnológiai bizottságok). Ugyancsak résztvevői az EFILA/ZIG szervezetnek, mely a Z39.50 szabványt implementálta Európában, valamint nem utolsósorban tagjai a W3C konzorciumnak. Mindebből kitűnik, hogy innovatív erejéhez illik a szervezet nemzetközi elismertsége is.

Tulajdonosai a Helyi Önkormányzatok Nemzetközi Szövetsége, Koppenhága városa és a Gyldendals kiadóvállalat. A DBC Media tulajdonosa a Gyldendals kiadó (legnagyobb e nemében Dániában) és az önkormányzati szövetség. A szervezet a bibliográfia készítését az

³⁹ http://www.dbc.dk/top/top_general.html

állam, a tulajdonos önkormányzati szövetség, valamint Koppenhága és Frederiksberg megyei jogú helyhatóságai által velük kötött, egyezménye szerint látja el.

2.10.4. A felsőfokú könyvtárosképzés főszereplője A Királyi Könyvtár és Információtudományi Iskola

A felsőoktatási intézményt magyar terminológiában inkább egyetemnek minősíthetnénk, de dán terminológia szerint nem az! Ennek magyarázata, hogy csupán egyetlen tudományterületen folytat 3 ciklusú lineáris képzést (Bachelor, Master, Phd). Így azonban semmiféleképpen nem főiskolai nívón, hanem egyetemi-tudományos akadémiai jellegű műhely szintjén áll. A bachelor és master képzésben a Könyvtár és Információtudományok szakembere, könyvtáros és könyvtári asszisztens végzettség szerezhető. A Phd képzés eredménye a bölcsészdoktorátus.⁴⁰

Az intézmény két képzési helyen működik. A központ Koppenhágában van, s itt működik a könyvtár- és információtudományi szakkönyvtár is. Az álborgi képzési hely szimbiózisban áll a koppenhágai központtal. Dokumentum-ellátását az álborgi Egyetemi Könyvtár különgyűteménye és elektronikus információforrásai biztosítják. A doktori képzés csak a fővárosban érhető el. A tanítás nyelve minden képzési formában a dán, illetve most már bachelor és master képzés angol nyelven is indul (utóbbi 2005 szeptemberétől). Doktorálni is lehet nagy európai nyelveken (angol, német, francia). Évente mintegy 1000 hallgató tanul az intézmény falain belül. Tavalyi költségvetése 90 millió DKK körül alakult. Három tanszéken: (Információtudományok, Könyvtár és Információmenedzsment, Kultúra és Média) mintegy 70 minősített oktató dolgozik.

A kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszernek része Szegeden a JGYTF illetékes tanszéke, az ELTE főiskolai és egyetemi tanszékei, valamint a szombathelyi főiskola tanszéke is. Ezek a kapcsolatok Európában főként a Tempus-Socrates programon (és skandináv párján a Nordpluson) alapulnak. Sok vendégoktatót, előadót fogad és küld az intézmény. Tengerentúli kapcsolataik is igen kiterjedtek Ázsia és Észak-Amerika irányába.

A doktori képzés területén speciális ösztöndíjak segítségével valósul meg az áthallgatás és az átoktatás az északi és a balti régió intézményei közt. Ez egyrészt közös konferenciák szervezésében, másrészt vendéghallgatói, vendégoktatói státuszok biztosításával valósul meg. Az északi és balti könyvtáros felsőoktatás is erős oktatási-kutatási hálózatban működik tehát.

A szakkönyvtár igen gazdag anyaggal bír.⁴¹ Számunkra leginkább az internetes tájékozódást segítő kalauzok lehetnek igazán érdekesek. Az intézmény polgárai számára bőséges elektronikus folyóirat és online oktatási segédanyag választék áll rendelkezésre. Dán nyelvű hírleveleik bepillantást engednek az intézmény életébe csakúgy, mint a részletes működési leírások és statisztikák. Természetesen kereshetünk az elektronikus katalógusban is. Folyamatos kapcsolatot tartanak fenn álborgi képzési helyükkel. Bármilyen hagyományos papíralapú dokumentumot is azonnal átküldenek, ha szükséges.

Ez az intézmény léteével példázza a dán könyvtáros szakma presztízsét és magas szakmai színvonalát. Az innen kikerülő szakemberek alkotják a jövőbeli bázisát a dán könyvtárügy dinamikus fejlődésének. Ezen túl pedig az angol nyelvű képzések s a bolognai folyamat alakításában való aktív részvétel magas szintű nemzetközi presztízs lehetőségét kínálja.

⁴⁰ http://www.db.dk/generelinfo/info_uk.htm

⁴¹ http://www.db.dk/dbi/home_uk.htm

2.10.5. A dán könyvtárügy civil szervezetei

A dán könyvtárügy a magas fokú civil szervezettségével is kiemelkedik az északi országok csoportjából. Az egész északi térséget a civil társadalom fejlettsége jellemzi. Azonban a dán könyvtári szféra tagoltsága egyedülálló e szempontból. A legjellemzőbb könyvtári civil szerveződések ragadom ki és jellemzem röviden:

2.10.5.1. BF-Dán Könyvtárosok Uniója

Független szakszervezet, hagyományos funkciókkal (munkakörülmények és a könyvtárosi javadalmazás, szakmai továbbképzés, nyugdíj, betegbiztosítás stb.) kérdései állnak a középpontban. Körülbelül 5500 embert, a könyvtáros végzettségűek 90%-át tömöríti. A tagság valamivel több mint a fele a közkönyvtárakban dolgozik, körülbelül kilencszázan a tudományos könyvtári szférában, a többiek pedig a magánszektorban. A tagok mintegy 5%-ának nincs állandó munkaviszonya (megbízással tevékenykedik). Saját folyóiratot adnak ki *Bibliotekspressen* címmel. Ezen kívül információs portált tartanak fenn, a <http://www.bf.dk> címen, ahol minden a könyvtárossággal összefüggő területről találunk információkat. Az angol nyelvű felület pedig nagyon jó összefoglaló írásokat közöl a szervezetről, s arról, hogy munkavállalói szempontból, mit is jelent könyvtárosnak lenni Dániában⁴² Az alapvető működési forrást a tagdíjak jelentik. A tagok kongresszusi küldötteket választanak, a kongresszus pedig elnököt és irányító testületet. Ők látják el az operatív országos képviseletet. A rendszer egyébként hasonló a többi északi országban is. Különösen jelentős a svéd és a norvég társszervvel való együttműködés. A szakszervezetek is aktívan kiveszik részüket a folyamatos szakmai megújulásban, az új információs technológiák és szolgáltatások belső szakmai és nyilvános lakossági népszerűsítésében is. A Dán és a Svéd Könyvtáros Unió közös kampányt indított a helyhatóságoknál és a könyvtárosképző intézményeknél a szakmai hivatástudat, felelősség értékeinek kihangsúlyozására és erősítésére. A munkaerő felé támasztott fokozott szakmai és morális minőségi követelmények teljesítéséért sokat tesznek ezen intézmények. Tevékenységük komplexitása 4 fő irányban írható le:

1. A munkavállalók biztosítása betegség, vagy szociális gondok esetén. Képviseletük munkaiügyi konfliktusok esetén (pl. rossz fizetési osztályba sorolás)
2. Nyílt konfliktusos érdekvédelem: A fizetések és a munkakörülmények, valamint a szakma értékeinek munkáltatói elismertetéséért. Dániában kevésbé áll e szerep a középpontban.
3. Szolgáltató funkciók: A Könyvtáros Unióban élvezett tagság számos előnnyel jár. Kollektív megállapodást kötnek bankokkal, biztosítókkal egyéb nagy szolgáltatókkal, kedvező árú nagyfelhasználói szolgáltatások igénybevételére. Lehetővé válik az Európai érdekképviselet, valamint a partner szakszervezetek szolgáltatásainak igénybevétele is (nyaralási lehetőségek, autóbérlés stb.)
4. A Könyvtáros Uniók, mint szakmai céhek összefogják a könyvtárosi hivatás képviselőit. Fórumot biztosítanak szakmai konferenciák keretében innovatív elképzelések, új tudományos eredmények megvitatására.

A szakszervezeti tagság egyben egyfajta „mesterségem címere a könyvtáros” alapon szakmai súlyt és tekintélyt ad a könyvtárosok tudományos tevékenységének. A szakmai közösségek könnyebben megtalálják egymást, tapasztalatcsere, közös tevékenységek céljából.

⁴² <http://www.bf.dk/dk/156BC72B-EEAA-4FEA-952E-C7EF1E4B7352.htm> -angol nyelvű ismertető a szervezetről <http://www.bf.dk/dk/CBB66AFB-C227-4F15-918D-8E2280C3F274.htm> - a könyvtáros szakma jellege és munkavállalói szervezettsége az északi országokban (szintén angolul).

Mindig az adott helyzet dönti el, hogy a 4 fő tevékenységi irányból melyik jelenik meg hangsúlyosabban a szervezet életében. Tagja az IFLA és az EBLIDA nemzetközi könyvtáros szervezeteknek.

2.10.5.2. BLF- Dán Közkönyvtári Menedzserek Szövetsége

Ez a szakmai szervezet a könyvtárfejlesztésben s az új menedzselési formák megvalósulásában érdekelt. Kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal bír, tagjait informálja a legfrissebb szakmai történésekről. Honlapja és folyóirata sajnos csak dánul érhető el⁴³. Ők is tagjai az EBLIDA és az IFLA szervezeteknek

2.10.5.3. DB-Dán Könyvtári Szövetség

Ennek a szerveződésnek is a szakmai fejlesztés áll a középpontjában. Igen nagy hagyományokkal bír, 1905-ben alapították.⁴⁴ A közkönyvtárak felvilágosító, oktatási és kulturális tevékenységének a közösség boldogulásához legmagasabb szinten hozzájáruló biztosítása a fő céljuk. Azért különleges szervezet ez, mert azonos keretben tömöríti a fenntartó megyék és helyhatóságok politikusait a könyvtári szakemberekkel. A partner helyhatóságokon keresztül lefedik a lakosság mintegy 80 százalékát. Fő funkciójuk tehát a társadalompolitika és a szakmai igények közti gyümölcsöző partnerség biztosítása. Fő letéteményesei a már sokszor említett könyvtári társadalmi partnerségnek. Megyei szinten szerveződik. Minden megyei szervezet élén Ügyvezető elnök áll, aki politikus, alelnökei közül az egyik könyvtáros, a másik politikus. A könyvtárak és a helyi politikusok érdekeit országos összefogással így jóval erősebben tudják képviselni, mintha az egyes megyék, illetve helyhatóságok külön-külön tennék. Komoly befolyást fejt ki a könyvtári jogszabályalkotás folyamatában. Nemzetközi szinten, Európában is jelentős érdekképviselői tevékenységet fejt ki, az uniós helyhatósági lobbyszerveken keresztül. Ezen felül ők is IFLA és EBLIDA tagok.

2.10.5.4. Dán Tudományos Könyvtárak Szövetsége

Az 1978-ban alapított szervezet fő célja a tudományos könyvtári hálózat összefogása. Új kutatási szolgáltatási irányelveket dolgoznak folyamatosan ki. Fő céljuk a tudástranszfer erősítése mind a hazai mind a nemzetközi szinten, a tudományos egyetemi és szakkönyvtárak által alkotott hálózat segítségével. Tevékenységük középpontjában a közös hálózati tevékenységek erősítése áll.⁴⁵

2.10.5.5. HK- KOM Közkönyvtári Bizottság és HK-STAT Dánia

Az 1900-ban alapított, talán legpatinásabb dán szakszervezet két könyvtári ágáról van szó. Körülbelül 4500 taggal rendelkeznek. Ők nem a tudományosan kvalifikált könyvtárosokat, hanem az ő munkájukat segítő könyvtáros asszisztenseket tömörítik, mind a könyvtáros, mind a tudományos szférában. Folyamatos képzési és továbbképzési lehetőségeket nyújtanak számukra, a hagyományos érdekvédelmi szerep ellátása mellett. A két szakszervezeti divízió az állami és helyhatósági alkalmazottakat tömöríti. A HK-KOM divízió tagja az EBLIDA-nak és az IFLA-nak is.

⁴³<http://www.bibliotekslederforeningen.dk>, a szervezet elektronikus folyóirata Bibliotekslederforeningens Internettidsskrift címen jelenik meg.

⁴⁴ Tevékenységük angol nyelvű summázata a <http://www.dbf.dk/Default.aspx?ID=61> címen érhető el.

⁴⁵ Honlapjuk sajnos csak dánul érhető el: <http://www.dfd.dk>

2.10.5.6. Dán Könyvtári Ernyőszervezet és a civil szféra egyéb szereplői

Végezetül, de nem utolsósorban említést teszek a dán könyvtárügyi civil szervezetek közös koordinációs szervéről. Két szóval írható le a tevékenysége: koordináció és kooperáció. Ezen a szinten szintetizálódik az összes szakmai és érdekképviselési törekvés, amely a sokszínű dán könyvtári civil szféra sajátjaként jelenik meg. Itt jegyzem meg, hogy az itt ismertetett szervezetek csak tényleg a legfontosabbakat soroltam fel. Mind területi, mind szakterületi (közkönyvtár, iskolai könyvtár stb.) szinten számos szervezet létezik még, s a kettő kombinációjára is van példa. S akkor szó sem esett például a könyvtártörténeti és könyvtártörténeti kutatásokat folytató Edvard Pedersen alapítványról. Tehát a felsorolást még hosszan lehetne folytatni.⁴⁶ Azonban ezen a ponton le kell zárnom a dán könyvtári rendszer ismertetését. A függelékben lévő linkek segítségével minden érdeklődő elmélyedhet az öt érdeklő részletekben.

⁴⁶ A dán könyvtárügy összes szereplőjének linkjei megtalálhatóak az alábbi címen: <http://www.dbf.dk/Default.aspx?ID=59> Dánia közkönyvtárainak és tudományos könyvtárainak regisztere (intézmények és szolgáltatói pontok teljes listájával): <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={26CC0F8F-2A2E-4B32-A197-A69E5DF601BF>

3. A finn könyvtári rendszer alapvonalai

3.1. A finn rendszer felépítése, jellegzetességei

A finn könyvtárügyet sok hasonlóság köti, az előbb ismertetett dánhoz, szerves része az északi könyvtári modellnek. Ebben az esetben is jól dokumentált a könyvtári törvény, angol nyelvű statisztikákkal rendelkezünk a köz- és tudományos könyvtári szféra működéséről. Dániával és Csehországgal együtt élen járnak a NAPLE (nemzeti könyvtári hatóságok szervezete) összehasonlító könyvtári adatbázisának feltöltésében.⁴⁷ A könyvtári civil szervezetrendszer talán nem annyira sokszínű és a közigazgatási szervezet nem olyan kifejezett, mint az előbbi országban. Ezzel szemben viszont a társadalmi legitimitás itt is ugyanolyan erős, mint Dániában. A finnek által a legtöbbet használt kulturális szolgáltatások közé tartoznak a könyvtári szolgáltatások, s a könyvtárba járás gyakorisága is igen fejlett. 2002-ben és 2003-ban az 5,2 milliós országban 65 millió látogatója volt a közkönyvtári szférának⁴⁸. Ez utóbbi azt jelenti, hogy minden átlag finn, legalább egyszer egy hónapban útba ejt egy közkönyvtárat. Szakmai információszolgáltatásuk is kivételesen magas színvonalú.

Az ország csak 1917-ben nyerte el függetlenségét, sőt később is szenvedett területi veszteségeket (finn-szovjet téli háború-1942.) Például ekkor veszítették el az Alvar Aalto világhírű építész által tervezett által 1935-ben tervezett viippuri (viborgi) könyvtárat is. Aalto példája is mutatja, hogy a legjobb finn építészeknek mindig nagy élvonalbeli szakmai kihívást jelentett könyvtárakat tervezni.

Múltjából adódóan, Finnország könyvtári szervezetrendszere Európában relatíve fiatalnak mondható. Bár a helsinki Egyetemi Könyvtár, mely ma már egyben nemzeti könyvtár is, 1840-ben alakult. Az első közkönyvtárként a Rikhardintu Könyvtárat, 1881-ben alapították. Épülete eleve könyvtárnak készült, elsőként az öt északi országot figyelembe véve. Mind a mai napig modern könyvtárként szolgál!⁴⁹ A finn könyvtárakról általában azt is érdemes megjegyezni, hogy az épületek tervezésének építészeti szempontjai is meghatározóak voltak a kezdettől számítva. A tamperei nemzeti könyvtár 1986-ban a Raili es Reima Pietilä testvérpár által tervezett városképi jelentőségű épület. Az ergonómikus, stílusos, könyvtári funkciókra tervezett épületek is nagy szerepet játszanak a könyvtárügy erős pozícióinak fenntartásában.⁵⁰

Manapság minden helyhatóság saját közkönyvtárat üzemeltet, számuk mintegy 900. E könyvtárak összesen mintegy 46000 négyzetméteren terülnek el, így minden 1000 lakosra 88 négyzetméter hely jut. A könyvtári területet irányító Oktatásügyi Minisztérium ezt a számot 100 négyzetméterre szeretné növelni. Az utóbbi 25 évben a könyvtárépületek több mint 80 %-ban újonnan épültek, vagy felújításon estek át. Ennek pénzalapját a fix állami költségvetési hozzájárulás képezi. A fenntartás és az üzemeltetés viszont alapvetően a helyhatóságok feladata. Főleg a kilencvenes években sok eredetileg más funkciójú épületet (bank, iskola, hotel-étterem) alakítottak át könyvtári célokra.

⁴⁷ <http://www.naple.info>

⁴⁸ *Maija Brendtson: A New Physical Library in Finland p.4. In: Nordic IFLA publication...*

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Részletesen: Anneli Äyräs: Building libraries in Finland In: SPLQ vol. 36 (2003) no. 3.
http://www.splq.info/issues/vol36_3/05.htm

Finn sajátosság, hogy miközben a közkönyvtárak 40%-a saját épülettel rendelkezik, mintegy 25 százalékuk iskolaépületben helyezkedik el. Itt nincs külön iskolai könyvtári rendszer, a közkönyvtárak látják el azokat az információs kompetenciafejlesztő, pedagógiai innovációt, segítő funkciókat, melyekről már részletesen szoltam Dánia kapcsán.

A könyvtár, mint a helyi társadalom kulturális fórumának ideája is hagyományosan gyökeres a finn társadalomban. Az új információs központi funkciók megvalósulása így szerves hagyományrendszerre épül rá, s nem fejlődésbeli okoz törést ebben az országban sem. Érdekes új kezdeményezésnek tekinthető a második legnagyobb finn város Espoo példája, ahol két fiókkönyvtárat bevásárlóközponti környezetbe telepítettek (Apple Library, 2001 és Sello Library 2003). Mindkét könyvtár magas kihasználtsága arra mutat rá, hogy olyan helyre érdemes könyvtárat telepíteni, ahol az emberek amúgy is megfordulnak. A társadalmi élet találkozási pontjaiban tehát nemcsak a fogyasztásnak, hanem a kultúrának is aktív szerep juthat! Másfelől viszont a megaméretű településközpontok mellett biztosítani kell a kistelepüléseken élők esélyegyenlőségét is.⁵¹

Másik jellemző együttélési típus a közkönyvtárak és tudományos könyvtárak együttélése azonos épületben. Így még könnyebbé válik a két alszervezetrendszer elemei közötti amúgy is szoros kooperáció. Példaként Helsinki hozható fel, ahol két közkönyvtári fiókkönyvtár, Viiki (1999) és Arabiabranta (2004) az egyetemi tudományos könyvtárral azonos épületekben helyezkednek el. Itt is létező társadalmi igények kielégítéséről van szó, hiszen a lakosság több mint harmada diplomás vagy részesül felsőfokú képzésben. Az ő hatékony kiszolgálásuk fokozott együttműködést igényel. A másik példa Lappföld, ahol közös hozzáférési lehetőséget hoztak létre a tudományos és közkönyvtárak adatbázisaihoz és egyéb elektronikus információihoz.⁵²

Amikor a finn könyvtárakat érintő új kihívásokról beszélünk, több dolgot kell számításba venni. Miközben a könyvtárlátogatók magas száma az elmúlt években meglehetősen magas szinten stabilizálódott, új szolgáltatási modellek megvalósítására van szükség.⁵³ A társadalmi környezet és a felhasználói testreszabható igények iránt nyitott modellt itt „csináld magad könyvtár”-nak nevezik. A meglévő információs szolgáltatásokkal a felhasználó saját szükségletei számára teremthet egyedi munkakörnyezetet. A könyvtári berendezések mobilak, könnyen mozgathatóak. Formálható belőlük közösségi interakciós tér, de akár egyéni munkahelyi környezet is. Hasonló igények jelennek meg az elektronikus szolgáltatások testreszabhatóságában is. A könyvtár, mint intézmény ebben az országban is egyszerre szolgál tudásközpontként, társadalmi fórumként, a szociális jogok és az esélyegyenlőség kiteljesítőjeként.⁵⁴ Ezen funkciók újszerű kombinációjával próbálják újra és újra fenntartani a könyvtár mint fizikai környezet vonzó jellegét.⁵⁵ Jellemző módon, konkrét terveket dolgoztak ki Helsinkiben az új központi könyvtár 24 órás nyitvatartási idejére. Éjszaka az intézmény

⁵¹ Pirkko Lindberg: *New challenges for small libraries* In: *SPLQ* vol. 35. (2002) no. 2. http://www.splq.info/issues/vol35_2/08.htm

⁵² Ritva Nurminoro: Pohjanportti – a gateway to information resources In: *SPLQ* vol. 37. (2004) no. 2.

⁵³ Kitűnő példaként említhető a dán gyermekkönyvtári portálhoz hasonló funkciót betöltő Kirjatti projekt, mely az olvasásnépszerűsítést és a tudatos megfontolt internethasználatra való szocializációt célozza meg. Lásd: Tuija Mäki: Kirjatti, the library cat In: *SPLQ* vol. 38 (2005) no. 2. http://www.splq.info/issues/vol38_2/05.htm

⁵⁴ A könyvtárak, mint információs szolgáltatók által viselt etikai felelősségről az információrobbanás és bulvárosodás közepette lásd: Hannele Koivunen: The right to information as an ethical civil right In: *SPLQ* vol. 38. (2005) no. 1. http://www.splq.info/issues/vol38_1/02.htm

⁵⁵ U. o. p. 4-5.

diákok és kutatók által interkontinentális videokonferenciákat bonyolíthatna le. Reggel a gyorsnapi információkat vehetnék magukhoz a munkába igyekvők. Délelőtt és délután az oktatási funkciók kerülhetnének előtérbe, illetve az ebéddő és a munkaidő alatti gyors tájékozódás hasznos eltöltését segítené a kézikönyv állomány és az elektronikus források. Este pedig a könyvtár a társadalmi kulturális rendezvények színhelye lehetne. Ezt a funkcionális leírást mellesleg egy építész készítette, aki szerint a város szívében fekvő modern könyvtár a társadalmi élet új agórája lehetne egész napon keresztül. Természetesen nála minden az épített környezet és a könyvtári funkciók harmonizálásán múlik. Ebből a tervből konkrét képet kaphatunk hogyan is képzelik el a finn könyvtárak jövőjét.⁵⁶

A továbbiakban szót ejtek a finn törvényi szabályozásról, a hatályos törvény és végrehajtási rendelete kapcsán. Ezt követően pedig a rendelkezések gyakorlati érvényesülését, a finn könyvtárügyi hálózat felépítését és alapvető szolgáltatásait mutatom be.

3.2. A finn könyvtári törvény és végrehajtási rendelete

A finn törvény jóval inkább keretjellegű, mint a dán. Az általános előírások mellett főként a közkönyvtári szféra szempontjából fogalmaz meg konkrétumokat. A tudományos és az egyetemi szféráról nem szól jogszabály, csak a közkönyvtári szférával való együttműködése van körülírva. Így elkerülük a szélsőséges decentralizáció csapdáját is (melybe svéd szomszédjuk esett bele, erről bővebben később szólok majd).

Az első fejezet a könyvtári és információs tevékenység célját és tárgyát határozza meg.

Az 1.§ szerint itt tulajdonképpen közkönyvtári törvényről van szó, mely nemzeti és regionális szinten jelöli ki a könyvtári funkciókat. A 2§-ban a könyvtári és információs szolgáltatások egyik céljaként az állampolgárok irodalom és kultúra segítségével történő kikapcsolódását, feltöltődését jelöli meg. A másik fő cél az állampolgárok személyes tudásának, civil képességeinek fejlesztése, az élethosszig tartó tanulás elősegítése, valamint a nemzetköziség előmozdítása. A könyvtári tevékenységnek fő feladata még a virtuális és interaktív hálózatok működtetése főként kulturális és oktatási szolgáltatások révén.

A második, egyetlen paragrafusból (3§) álló szervezet a könyvtárügy legfőbb szereplőit és azok jogköreit definiálja. Kimondja, hogy a könyvtári és információs szolgáltatások nyújtásáért a helyhatóságok felelősek. Ezt a feladatot elláthatják önállóan, részben vagy egészben más helyhatósággal szövetkezve, illetve meg nem határozott egyéb módon is. A törvény betartásáért viszont a felelősség a területileg illetékes helyhatóságot terheli. A könyvtárhasználóknak szakemberi segítséget kell kapniuk, a könyvtári épületeket, felszerelést és állományt időről-időre frissíteni kell. Többnyelvű társadalmi környezetben működő önkormányzati terület esetében egyenlő hozzáférést és szolgáltatási színvonalat kell kapniuk az egyes etnikai csoportok tagjainak. Külön kiemeli a finn-lappföldi etnikumközi esélyegyenlőséget.

A harmadik fejezet, egyben 4.§ a könyvtári szolgáltatói hálózattal foglalkozik. Az első szakasz a belföldi és nemzetközi együttműködési kötelezettséget emeli ki a köz- és tudományos könyvtárakkal, valamint az oktatási háttérrel rendelkező intézményekkel. A közkönyvtári hálózati szolgáltatásokat a közkönyvtárak főkönyvtára s hozzájuk csatlakozó intézmények látják el. Az országos hatáskörű főkönyvtárat a szakminisztérium jelöli ki a közkönyvtárak

⁵⁶ Maija Berndtson: Helsinki's new central library In: SPLQ vol. 36 (2003) no.3. http://www.splq.info/issues/vol36_3/15.htm Uő.: The role of the public library as a space for the future http://www.splq.info/issues/vol36_3/03.htm Uő.: The changing library: http://www.splq.info/issues/vol36_3/04.htm

közül a honos helyhatóság egyetértésével. Ugyanezt az eljárást követik a körzetközponti könyvtárak kiválasztásánál is. Pontos feladataikat rendeleti úton a szakminisztérium határozza meg. A főkönyvtár és körzetközponti könyvtári funkció megszüntetésekor is konzultálnia kell a szakminisztériumnak az érintett helyhatósággal.

A negyedik fejezet ötödik paragrafusa az ingyenes szolgáltatásokat rögzíti. Eszerint a könyvtár saját állományának helybeni és kölcsönzés általi használata térítésmentes. A központi közkönyvtárral és a körzetközponti közkönyvtárakkal folytatott könyvtárközi kölcsönzés is ingyenes. Az egyéb tevékenységekért az elsődleges költségeit leginkább megközelítő díjat kell kérni, amely csak különleges indokkal lehet magasabb.

Az ötödik fejezet, egyben a hatodik paragrafus a szolgáltatások folyamatos figyelését, felügyeletét tisztázza. Ennek a tevékenységnek elsődleges céljaként a könyvtári tevékenységek fejlesztését és a minél teljesebb szolgáltatás-hozzáférést határozza meg.

Ennek érdekében a könyvtárnak folyamatosan monitoroznia kell a minőséget, a költség-hatékonyságot, s az egyes szolgáltatások intézményi implementációját is. Ebben a tevékenységben a fenntartó helyhatóság is köteles részt venni. A z eredményeket nyilvánosságra kell hozni. Nemzetközi értékelő felmérésekben való részvétel a szakminisztérium és a decentralizált állami szervek bevonásával valósul meg.

A hatodik fejezet, egyben a hetedik paragrafus kimondja, hogy az állami adminisztrációs feladatokat a szakminisztérium, területi szinten a decentralizált állami közigazgatási szervek látják el. Utóbbiak hatáskörét rendelet szabályozza.

A 7. fejezet a vegyes rendelkezések fejezete. A 8.§ kimondja, hogy minden könyvtárnak elegendő létszámú szakmai és kiegészítő személyzettel kell rendelkeznie. A szakképzettségi követelményeket minisztériumi rendelet szabja meg, ugyancsak a szakminiszter adhat felmentést is a szabályok alól. A 9§ az állami támogatások rendjét összegzi. A rászoruló helyhatóságok működési költségére szól támogatást igényelhetnek. Már említettem korábban, hogy külön állami támogatás jár könyvtáráépületek felújítására, új épület építésére a meglévő helyett, illetve új könyvtári intézmény létrehozására. Ez utóbbiba beleértendő a bibliohajós és bibliobuszos szolgáltatás létesítése is.

A 11.§ kimondja, hogy minden könyvtár köteles szabályzatot alkotni a felhasználói jogokról és köteleességekről, valamint a térítési díjakról. A szabályzat megsértése a cselekménnyel arányos bírsággal szankcionálható. A 11. paragrafus kimondja, hogy a törvény alkalmazásának feltételeit végrehajtási rendelet szabályozza. A nyolcadik fejezet pedig a hatályba léptető rendelkezéseket tartalmazza.⁵⁷

A törvény végrehajtási rendelete az első részben a Közkönyvtárak Központi Könyvtárának feladatkörét írja körül. Ennek értelmében ez az intézmény látja el a nemzeti könyvtárközi kölcsönkönyvtári központ funkcióját. Előmozdítja az együttműködést a közkönyvtári szféra, illetve a köz- és tudományos könyvtári szféra szereplői közt. Szakmai fejlesztő szerepet lát el közös intézkedések, szakmai programok, módszerek, eszközök kidolgozásával. Egyéb a szakminisztérium által rá testált funkciókat lát el.

A második rész a körzetközpontként szolgáló könyvtárak feladatait határozza meg. Ezen intézményeknek támogatniuk kell az adott régió könyvtárközi kölcsönzését és egyéb hálózati könyvtári információs szolgáltatásait, emellett szolgáltatásfejlesztő szerepük is van. Gondoskodniuk kell a könyvtári személyzet folyamatos szakmai továbbképzéséről. Projektet

⁵⁷ A törvény és a végrehajtási rendelet HTMLformátumban érhető el angolul az Oktatási Minisztérium honlapjáról: törvény: <http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/libraryact.html> végrehajtási rendelet: <http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/librarydegree.html>

indítanak a könyvtári munka új szolgáltatási kereteinek elsajátítására, ezen kívül ezek is a szakminisztérium által megszabott egyéb aktuális feladatokat hajtják végre.

A harmadik rész az állami decentralizált regionális közigazgatási hivatalok feladatait tisztázza. A hivatal monitorozza és támogatja a közvélemény előtt az új könyvtári-informatikai szolgáltatásokat. Különös hangsúlyt fektet a minőségre és az általános elérhetőség biztosítására. Regionális, nemzeti és nemzetközi fejlesztési projektek lebonyolítását szervezi, valamint ellátja az egyéb szakminisztériumtól kapott feladatait.

A negyedik rész a képesítési követelményeket tisztázza. A törvény által meghatározott szakmai személyzet minimum kétharmadának szakirányú egyetemi, illetve főiskolai diplomával, illetve egyéb, legalább 20 kreditpont megszerzése által egyetemen vagy főiskolán szerzett szakképzettséggel kell rendelkeznie. A könyvtári és információs szolgáltatásokért helyhatóságokként felelős szakembereknek egyetemi végzettséggel, vagy minimum 35 kredit értékű szakmai felsőfokú képzéssel szerzett végzettséggel kell bírnia. A rendelkezés érvénybelépte előtt elrendelték a végrehajtáshoz szükséges intézkedések kezdeményezését végrehajtását. A hatodik rész azt tisztázza, hogy a törvény hatályba lépésekor hivatali, tisztviselői, vezetői posztot betöltő személyek, amennyiben rendelkeznek az új törvény szerinti képzettséggel, továbbra is folyamatosan beosztásukban maradnak. Akiknek viszont nincs meg a megfelelő végzettségük azoknál egyéni mérlegelés dönt hivatali pozíciójuk betöltéséről. A hetedik rész egy ideiglenes intézkedést rendelt el: A hatálybalépéskor vezetői poszton regnáló személyek, amennyiben elkezdtek a rendelet követelményeinek való megfelelésre irányuló tanulmányaikat, úgy 2001 elejéig kellett befejezniük azokat. Ebben az esetben az adott határidőig eredeti munkakörükben maradhatnak. Miután a rendelkezés 1998-ban született, bőven maradt idő az új követelményekhez való alkalmazkodásra.

3.3. A finn könyvtárügyi hálózat

Ebben a fejezetben elsőként a finn könyvtári stratégia célkitűzéseiről, a fejlesztési alapelvekről lesz szó.⁵⁸ Ezt követően rátérek a már vázolt struktúra részleteire, statisztikai és pénzügyi részletekkel körítve, majd végül de nem utolsósorban a könyvtárosképzés kereteinek szűk ismertetéséről esik majd szó.⁵⁹

⁵⁸ Az információs társadalom kapcsolata a társadalmi identitással: Barbro Wigell-Ryynänen: The information society as a continuous identity project In: SPLQ vol. 35 (2002) no.4.
http://www.splq.info/issues/vol35_4/01.htm A könyvtári hálózat fogalmának virtuális hálózattá való kibővüléséről Uő.: With street and web address In: SPLQ vol. 35 (2002) no. 1.
http://www.splq.info/issues/vol35_1/08.htm

⁵⁹ Az összefoglaló alapját a Finn Oktatási Minisztérium munkatársa, Kristi Keikki prezentációja jelenti, melynek elérhetősége: <http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/librarynetwork.ppt> Ebből származnak a felhasznált ábrák is. A jelenlegi kormány könyvtárügyi törekvéseiről képet kaphatunk itt: http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/english/government_programme2003-2007.html A finn kulturális miniszter által előadott stratégiai összefoglaló a 2010-ig terjedő időszakra, az EU lisszaboni célkitűzéseinek fényében:
<http://www.minedu.fi/minedu/publications/2003/kseng.pdf>

3.3.1. A finn könyvtári stratégia és szervezetrendszer

3.3.1.1. Alapvető állami feladatok, szakigazgatási struktúra

A legfőbb alapvető cél a széleskörű információforrások és magas szintű könyvtár-informatikai szolgáltatások igénybevételének biztosítása. Ennek adnak teret a Könyvtári Stratégia 2010 címmel a kultúrához és tudáshoz való hozzáférésre alapozó szakpolitikai dokumentumban megfogalmazottak. A 2003-2007 közti főbb közkönyvtári célkitűzések mind szerepelnek a törvényben, illetve levezethetők abból. (ingyenes alapszolgáltatás, az információs társadalmi kompetenciák fejlesztésének hangsúlyos támogatása, iskolák és könyvtárak szélessávú internetkapcsolatának megteremtése), Ez utóbbiak is arra mutatnak rá, hogy a könyvtárügy fejlesztése az Információs Társadalom Fejlesztése Politikai Program keretein belül zajlik, mely egyike a 4 legkiemeltebb kormányzati programnak. Kiterjed a tartalmi és infrastrukturális fejlesztésekre és az e-kereskedelem területére is. Leszögezi, hogy a kultúrához és információhoz való hozzáférés érdekében szükséges a könyvtárügynek magasabb szolgáltatási színvonalra lépnie. Ezzel felel meg az információs társadalom igényeinek. Utóbbi mondatot bármely északi ország kapcsán megfogalmazhattam volna. Ismét világos utalást találunk a könyvtárügy alapvető társadalmi-társadalompolitikai kontextusára!

Erre utal az is, hogy egyértelmű szándékként igazodik a szerzői jogi keretek hozzáigazítása az információs társadalom (benne a könyvtárak) új igényeihez. Alapvető társadalmi célként fogalmazódik meg, hogy az információs társadalmi célkitűzéseknek az összes társadalmi és szakmai réteget gazdagítani kell. A pénzügyi-, gazdasági-, kereskedelmi elit igényeitől kezdve a leghátrányosabb helyzetű csoportokig. Külön hangsúlyosan említődik meg a jól képzett szakemberek biztosítása az átalakulás biztosítására. A stratégiának folyton figyelembe kell vennie a már megtett lépéseket, s a célkitűzések implementáltsági fokát. Éppen ezért évente felül kell vizsgálni az új fejlemények tükrében. A kormányzat stratégiai dokumentumának praktikus tennivalókat kell megfogalmaznia a könyvtárügy beillesztésére az információs társadalom keretei közé. A kormányzati struktúrában való elhelyezkedést és a könyvtárügy szervezetét a mellékletben található diagramok szemléltetik.

A Kulturális Minisztérium Média és Kultúra Részlegének könyvtárügyi feladatai a következők: Az állami könyvtári költségvetési támogatás biztosítása, könyvtári törvénykezés s egyéb szabályozó tevékenységek gondozása. Új könyvtárak létesítésének és új mozgószolgáltatások bevezetésének biztosítása, speciális feladatok költségének biztosítása. Emellett összeállítja és gondozza az országos könyvtári statisztikákat. Nemzeti szinten értékeli, felügyeli a könyvtári szolgáltatásokat. Feladatainak ellátása érdekében kapcsolatot tart az összes könyvtár és információtudományban érdekelt állami szervvel és a szakmai nyilvánossággal.⁶⁰

3.3.1.2. A finn könyvtári hálózat keretei

A hálózat főbb elemeinek grafikusan ábrázolt felépítését, a mellékletben szereplő ábra ismerteti. Az alábbiakban a főbb szintekről adok rövid összefoglalást.

3.3.1.2.1. A nemzeti és regionális szint

Már korábban szó esett róla, hogy a nemzeti könyvtári funkciót Finnországban a Helsinki Egyetemi Könyvtár látja el. Az intézmény működését alapvetően az Egyetemi Törvény

⁶⁰ Az Oktatási Minisztérium Közoktatási Részlegének honlapja:
http://www.minedu.fi/minedu/culture/public_libraries.html

szabályozza, működését pedig az egyetem finanszírozza. Ez utóbbi azonban az Oktatási Minisztériummal kötött megállapodás szerint kiegészítő forrásokat kap a nemzeti könyvtári feladatok ellátására, valamint a Finn Elektronikus Könyvtár működtetésére és fejlesztésére. Erre annál is inkább szükség van, hiszen a finn digitalizációs program a teljes nemzeti kulturális örökséget fel kívánja dolgozni.⁶¹ A program 1998-ban indult a közzétételi licencek megszerzésével. A 2003-as adatok szerint 2600 teljes szövegű folyóirat és további 70 adatbázis érhető el. Külön hangsúlyt helyeznek 1999-től a különböző formátumú elektronikus anyagok könnyű, egyszerű elérésének biztosítására. A cél elérését speciális kutatási ösztöndíjból finanszírozzák. A licence politikát is összehangolják északi szinten. Konkrét példa erre a Finn Elektronikus Könyvtár és a hasonló funkciójú svéd BIBSAM közös konzorciuma, mely az elektronikus folyóiratok költséghatékony előfizetésének céljából jött létre.⁶² Az északi könyvtári rendszereknek kiemelt célja, hogy az elektronikus szolgáltatások virtuálisan bárholnán igénybe vehetők legyenek az állampolgárok számára. Már csak ezért is fontos a megfelelő licencfeltételek kialakítása, a nemzetközi összefogás pedig kézenfekvő költségcsökkentő eszköz.

A nemzeti szint fontos eleme a libraries.fi háromnyelvű szakmai szolgáltatási rendszer és információs portál. Hat információs csatornát működtet. Az első a finn könyvtári szolgáltatások információs kapuja. Hozzáférést nyújt a teljes könyvtári szféra szolgáltatási adataihoz tematikus, szektorok szerinti és földrajzi bontásban is. A második csatorna egységes keretben nyújt hozzáférést a webes és a könyvtári keresőrendszerekhez és tájékoztató szolgáltatásokhoz. A harmadik a könyvtárugy szakmai információs csatornája, itt található az összes könyvtárosoknak szóló információ, rengeteg ismertetővel a finn könyvtári rendszerről. A negyedik csatorna az irodalmi életet és a könyves kultúra szereplőit szólítja meg. Az ötödiket a Finn Zenei Könyvtárosok Szövetsége működteti a finn zenei kultúra portáljaként. A hatodik pedig a gyermekekhez szól, szórakoztató-nevelő célzattal. Azonban a szülők és pedagógusok is találnak itt hasznos segédanyagokat. Ismerkedésünket a finn könyvtári rendszerrel mindenképpen innen érdemes elkezdeni⁶³

A Nemzeti Tárolókönyvtár speciális Kulturális és Oktatási Minisztériumi rendelkezések szerint működő állami könyvtár. Nem áll kapcsolatban közvetlenül a felhasználókkal. Szolgáltatásai egyaránt lefedik a közkönyvtári és a tudományos könyvtári szférát is. Szolgáltatásai ingyenesek (beleértve a postaköltséget is). Funkcionalitása hasonló dán társintézményéhez: Főként a főléptékeket gondozza és osztja újra. Emellett fő funkciója a könyvtárközi kölcsönzés országos összehangolása. Fő kölcsönző könyvtárként a nemzeti könyvtárba érkező kötelestételek közül egyet kölcsönzésre tud szolgáltatni. A Nemzeti Könyvtár részeként főszerepet vállal az elektronikus dokumentumok hozzáférhetőségét biztosító fejlesztési programokban is, mintegy részben új tartalommal töltve meg a tradicionális működési koncepcióját. Egyik fő motorja a hálózatos együttműködésnek.

⁶¹ A finn digitalizálási programról magyar nyelvű összefoglaló is elérhető: A magyar kulturális közvagyon feltérképezése OSZK-Neumann – Ház Bp.2003. (Szakmai felmérést összefoglaló publikálatlan munkaanyag) pp. 151-158

⁶²K. Stange- K. H. Poutanen: Cost division models in BIBSAM and FinELib consortia : Serials, Vol. 16 (2003). no. 3. pp. 285-292
<http://www.metapress.com.zorac.aub.aau.dk/link.asp?id=0xkglfcejut7fc9y>

⁶³ <http://www.libraries.fi> A szolgáltatórendszer főszerkesztőjének ismertető cikkei: **Matti Sarmela:** Publiclibraries dot Finland In. SPLQ vol. 35 (2002) no. 1.
http://www.splq.info/issues/vol35_1/04.htm és **Matti Sarmela:** Kirjastot.fi In: SPLQ vol. 37(2004) o.4.
http://www.splq.info/issues/vol37_4/08.htm

A Közkönyvtári Központi Könyvtár funkcióját a Helsinki Városi Könyvtár látja el. Feladatait és funkcióit már korábban ismertettem a törvény és végrehajtási rendelete kapcsán. A Helsinki Városi Könyvtár az alábbi feladatokra évente megállapított célkeretet kap az államtól: Általános központi könyvtári feladatok; Idegennyelvű (többnyelvű) könyvtári funkció ellátása. Ez utóbbi feladatkör hasonlít a dán FINFO-hoz, Finnországban Infopankkinak hívják Dán társához hasonlóan fő funkcióként jelenik meg a bevándorlók beilleszkedése a célország társadalmi környezetébe⁶⁴. Külön hangsúlyosan finanszírozott szakterületet jelent a hálózatos közkönyvtári tevékenységrendszer támogatása.

Központi könyvtári feladatként jelenik meg az Information Gas Station közhasznú tájékoztató szolgáltatás (olyan nagyjából, mint a dán biblioteksvagten).⁶⁵

A Központi Könyvtár alatt a regionális közkönyvtári központok szintje jelenik meg. A funkciót betöltő intézmények száma 19. Funkcionalitásáról korábban szót ejtettünk már. Finanszírozása hasonló modell szerint zajlik, mint az előző szolgáltatások esetében. A főfinanszírozó azonban itt az adott helyhatóság.⁶⁶ A plusz regionális feladatok ellátását itt is külön finanszírozza az Oktatási és a Kulturális Minisztérium. Az alapvető regionális funkciók mellett (melyek között szerepel az adott régióra vonatkozó webes közigazgatási szolgáltatások bevezetése is) külön feladatként jelenik meg a szakemberképzés az új információs társadalmi követelmények biztosítására. Rovaniemiben, a lapp könyvtári ellátás is külön funkció. Ez utóbbit egyébként északi együttműködés keretei közt finanszírozza Norvégia, Svédország és Finnország. A lapp nemzetiséget kiszolgáló könyvtárak külön északi kis hálózatot alkotnak, mintegy 15 intézményi résztvevővel! Ez a terület speciális problémákkal szembesül. A lapp nyelvű dokumentumok kiadása és terjesztése rendkívül szétaprózott, nehéz nyomon követni. Az állomány gondozásához szükséges egyidejű nyelv és szaktudást is biztosítani kell. Éppen ezért külön nemzetiségi kvóta vonatkozik Finnországban a lappokra a könyvtáros felsőoktatási képzést folytató Oului Egyetemen. A lappföldi közkönyvtárakra fokozottan érvényes az identitásmegőrző és lakosságmegtartó funkció, amely alapvető célja minden nemzetiségi kulturális intézményrendszernek. A könyvtár, mint kulturális központ áll a lapp kultúra és hagyományok kibontakoztatásának középpontjában. A kulturális és információszolgáltató funkciókat nagymértékben segítik a bibliobuszok, illetve bibliohajók (ez utóbbiak Norvégiában).⁶⁷ Végeredményben a könyvtári rendszerek egyik nagy eredménye, hogy az anyaország nélkül létező lapp identitás és kultúra fennmaradásának, fejlődésének és létezésének feltételei regionális keretek közt biztosítottak látszanak. Mindhárom ország biztosítja a megfelelő anyagi és szakmai erőforrásokat is e célra.⁶⁸

⁶⁴ <http://www.infopankki.fi/en-GB/home> -a szolgáltatás weboldala, Kari Lämsä: MCL and Infopankki http://www.splq.info/issues/vol36_4/04.htm - a szolgáltatás ismertetése

⁶⁵ Information Gas Station: A Helsinki Városi Könyvtár közhasznú online tájékoztató szolgáltatása: <http://igs.kirjastot.fi/index3.html>

⁶⁶ Egy regionális könyvtár kialakításáról lásd: Eija Karen: Genesis of a regional library in Finland In: SPLQ vol 36. (2003) No. 2. http://www.splq.info/issues/vol36_2/11.htm

⁶⁷ A finnek Európára szóló eredményeket érték el a bibliobuszos szolgáltatások terén lásd: Elina Harju: Internet bus Netti-Nysse In: SPLQ vol. 37 (2004) no. 3. http://www.splq.info/issues/vol37_3/09.htm

⁶⁸ Anni Äyräs: Lapp (sámi) könyvtári ellátás Finnországban, Norvégiában és Svédországban In: SPLQ vol. 25 3/92 pp. 17-21

3.3.1.2.2. A közkönyvtári hálózat

A közkönyvtári hálózat fejlettségében Finnország az élvonalba tartozik. A közkönyvtárak együttes száma 968, melyből 429 főkönyvtár, a többiek fiókkönyvtárak. A törvény kapcsán már szó esett róla, hogy fenntartásuk helyhatósági kötelezettség. A finanszírozást külön állami segélyprogram segíti, az egyes helyhatóságok azonban önállóan döntenek arról, hogy milyen közkönyvtári célra igényelnek kiegészítő támogatást. Költségvetésileg ez úgy néz ki, hogy 234 millió euró volt 2003-ban a szakterület büdseje (ez lakosonként 45,12 eurónyt jelent). Ebből az állami hozzájárulás átlaga átlagosan 40 % volt. Azonban részletesebben vizsgálva a dolgot, kiderül, hogy ez utóbbi arány nagy szóródást mutat. A közkönyvtárak esetén a működési, dologi operatív költségek 51-82%-át teszi ki. A kórházakban működő intézmények esetében ez az arány 86%. A támogatás közvetlenül a könyvtárakhoz megy (nem tudja átcsoportosítani, vagy lenyelni a helyhatóság)! Ezen felül a helyhatóságok még 87 millió euró könyvtári célú címzett támogatást is kaptak, különféle fejlesztési célokra. A támogatások elosztásánál természetesen a két legfontosabb tényező az adott helyhatóság anyagi helyzete és az illető terület népsűrűsége. Emellett azonban szinte nincs olyan helyhatóság, amely ne kapna valamilyen mértékű támogatást. A ritkán lakott területek Finnországban a kultúra, tudomány, felsőoktatás, egyéb ágaiban is fokozott támogatást élveznek. A minőségi szolgáltatások kialakítása a legjobb útja az elvándorlás megelőzésének. Mellesleg ez ugyanígy áll Svédországra és Norvégiára is. Ebbe a koncepcióba illeszkedik bele a bibliobusz szolgáltatás és a könyvtárápület fejlesztés 25-50%-os arányú állami támogatása. A közkönyvtári szféra társadalompolitikai fontosságát pedig jól jelzi, hogy mindezekon felül, külön állami fejlesztési keretek állnak rendelkezésre speciális feladatok, illetve közpolitikai programok (pl. a már említett Információs Társadalom Stratégia) elemeinek kivitelezésére. A nemzeti kulturális örökség támogatása a beszerzési politikában jelenik meg: külön állami pénz jut az alacsony kölcsönzési forgalmú, de nagy fontosságú irodalmi művek és a kulturális folyóiratok beszerzésére. A törvény szövegéből már kiderült, hogy az alapszolgáltatások ingyenesek (ideértve a közkönyvtári hálózaton belüli könyvtárközi kölcsönzést is). Ennek biztosítására a szerzői jogi törvény külön támogatási és garantált díjazási állami forrásokat garantál a szerzői jogok tulajdonosainak, így kompenzálva az ingyenes könyvtári használatból kieső bevételt. A közkönyvtárak állományának összetétele még mindig nagyon nagy mértékben a nyomtatott anyagokon alapul (92% 2003-ban). A kölcsönzésekből ezzel ellentétben a nyomtatott dokumentumok csak 74%-os arányban részesültek. A fejlesztések volumenét viszont hűen tükrözi, hogy a személyi kiadások aránya 57%, míg 15% jut állománygyarapításra, 28% pedig az egyéb kategória (pl. informatikai fejlesztés) aránya.

Az Egyetemi és Nemzeti Könyvtár gondozásában épül a HELKA finn közös katalógus, mely tartalmazza a FENNICA finn nemzeti bibliográfia adatait, valamint a legjelentősebb állományú finn közkönyvtárak és egyetemi könyvtárak állományát, a Finn Elektronikus Könyvtárat, valamint számos e-folyóiratot és egy széleskörű tudományos publikációs adatbázist is. A katalógus elektronikus felülete egyben kölcsönzési funkciót nyújt a nemzeti könyvtár állományához (melynek nincs önálló online katalógusa (OPAC)).⁶⁹

A közkönyvtári rendszerből fejlett volta ellenére jórészt hiányoznak még a hálózati szolgáltatások előnyeit kiteljesítő lehetőségek (mint amilyen Dániában pl. a Book to your doorstep)⁷⁰. A rendszer még kevésbé virtuális mint a dán, viszont ígéretesen fejlődik.⁷¹ Az EU

⁶⁹ Az angol nyelvű OPAC címe:

<http://helka.linneanet.fi/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?LANGUAGE=English&DB=local&PAGE=First>

⁷⁰ A közkönyvtári szférának már létezik háromnyelvű (finn, angol, svéd) közös portálja, online tájékoztató, szolgáltatásokkal. Rövid leírását nyújtottam a nemzeti szintről szóló fejezetben. A portál

által finanszírozott új integrált regionális digitalizált információszolgáltatási projektek keretében törlik át a könyvtári szektorok és a közművelődési területek határait. Alakulóban van a Nelli nevű, a bibliotek.dk-hoz hasonló egységes állománykeresési felületet nyújtó könyvtári interfész. Ennek kibontakozásával, nemcsak a közkönyvtárak, hanem a jelentősebb tudományos-felsőoktatási szervezetek adatbázisai, állományadatai is egységes felületen lesznek elérhetők.⁷²

A közkönyvtárak szakmai szervezete a Finn Könyvtárak Szövetsége, mely 1910-ben alakult. Tagjainak nem szükséges könyvtárosnak lenniük. Elnöke politikus, irányító szervének tagjai könyvtárosok. Szakmai fejlesztési tevékenységekkel (pl. a gyermekirodalom terjesztése, vagy a bibliobusz szolgáltatások fejlesztése témaköreiben) valamint politikai döntéshozó - lobby feladatokkal (pl. copyright ügyekben való állásfoglalás, szakminisztériummal közös projektek lebonyolítása) egyaránt foglalkozik. Kirjastolehti címmel önálló szakmai folyóiratot jelentet meg, tagja az IFLA-nak és az EBLIDA-nak. Emellett intenzíven együttműködik a többi északi és balti szakmai szervezettel.

3.3.1.2.3. A tudományos és felsőoktatási könyvtárak hálózata

Számomra a legnagyobb furcsaságot e terület kapcsán az állami előírások teljes hiánya okozza. Láttuk, hogy a könyvtári törvény, csak a közkönyvtárakról szól, s még keretszabályozás sem létezik erre a területre. Persze néhány áttételes szabály megjelenik, például a nemzeti könyvtár finanszírozása kapcsán, azonban csak funkcionális módon, egyéb szintekkel átfedésben. Ebből persze az is következik, hogy a nemzeti könyvtári feladatok s a közkönyvtárakkal közösen ellátott funkciók kivételével, az állam financiálisan sincs jelen e területen. A fenntartó felelőssége a könyvtár működtetése, mind szakmai, mind pénzügyi értelemben. Ezen a területen, azért még van hová fejlődnie a finn könyvtárügynek. A dán DEF-hez hasonló közös innovatív cselekvési, fejlesztési innovatív keret még hiányzik a rendszerből. Helyette még az intézményhez kötött fejlesztések dominálnak. Sikeres ellenpéldát jelent a Vaasaban létrehozott Tritonia Tudományos könyvtár, mely nemcsak a város tudományos intézményeinek könyvtárai közt teremt kapcsolatot, hanem a finn és a svéd nyelv, kultúra, tradíció közt is.⁷³ Ráadásul új oktatási modellt is nyújt a résztvevő felsőoktatási intézményeknek.

A Finn Tudományos Könyvtárak Szövetsége⁷⁴ fórumot teremt közös szakmai és szakmai továbbképzési programok lebonyolítására, a nemzetközi együttműködés mélyítésére. A szervezet 1928-ban alakult. Signum néven önálló szakmai folyóiratot jelentet meg, s emellett is számos szakmai kiadványt, adattárt gondoz. Sajnos kiadványaik jórészt papíralapúak, illetve fizetős elektronikus szolgáltatásként érhetőek csupán el. IFLA és EBLIDA tagsággal is bír, s a tudományos könyvtárak szakmai-civil szervezeteivel élénk nemzetközi együttműködést folytat

funkcióit lásd: Matti Sarmela: Publiclibraries dot Finland In: SPLQ vol. 35 (2002) no. 1.
http://www.splq.info/issues/vol35_1/04.htm A portál angol felületének címe: <http://www.libraries.fi>

⁷¹ Részletesebb információkat a finn közkönyvtári hálózatról a <http://www.publiclibraries.fi> címen találunk. Itt Dániától eltérően (ahol eltűnt a nagy része a hálóról) visszamenőleg 1997-ig rendelkezésre állnak PDF formátumban a statisztikai adatok is: <http://tilastot.kirjastot.fi>

⁷² Az utóbbi öt év fejleményeiről és az együttműködés jövőjéről lásd: Eeva Hiltunen: The Elef Project in Eastern Finland In: SPLQ vol. 38. (2005) No. 3. http://www.splq.info/issues/vol38_3/05.htm

⁷³ Vuokko Palonen: The Tritonia Academic Library In: SPLQ vol. 35. (2002) no. 3.
http://www.splq.info/issues/vol35_3/07.htm

⁷⁴ <http://pro.tsv.fi/stks/english/index.html>

3.3.1.2.4. Az alap és középfokú általános és szakoktatási intézmények könyvtárai

Ellentétben északi partnereivel, a finneknek nem alakult ki történetileg önálló iskolai könyvtári szerkezet. Túl kicsiknek tartották hozzá az egyes oktatási intézményeket. A közkönyvtárak mellett megjelenő iskolai könyvtárak itt újnak számítanak, s kevés van belőlük. Fokozottan érvényes ez a szakoktatási intézmények (ezek inkább már a mi főiskoláinkra hasonlítanak) könyvtárai, a kevés számú e kategóriabeli könyvtár viszont igen jó feltételekkel bír. Sokkal költséghatékonyabbnak tartják a közkönyvtári hálózat oktatási funkcióinak fejlesztését, a külön iskolai könyvtárakénál. Finanszírozásuk és fenntartásuk teljesen a fenntartó intézmény kompetenciája, semmilyen költségvetési összeírás, vagy egyéb statisztika nem írja le őket. A kevés iskolai könyvtárat viszont jól felszereltnek írják le a minisztérium szakértői.⁷⁵ Finanszírozási és szakmai oldalról ugyanúgy, mint az előbbi kategóriában itt is a fenntartóé a kizárólagos teher és felelősség.

Az összehasonlító európai közoktatási képességvizsgálatokból (pl. PISA) kitűnik, hogy a modell jól működik, mert a közkönyvtárak is hasonlóan magas szinten szolgálják ki az oktatási intézményeket, mint Dániában az iskolai könyvtárak. A finn diákok az élbolyban vannak az információ kezelésével kapcsolatos képességeket tekintve a többi északi ország tanulóival együtt. Iskolapéldája ez annak, hogy azonos célkitűzések (információs kompetenciák fejlesztése általános és ismeretterületi szinteken), eltérő szervezeti keretek közt is megvalósulhatnak!

3.3.1.2.5. Speciális könyvtártípusok

A Látássérültek Könyvtára önálló minisztériumi szabályozási keretben működik, állami könyvtárnak minősül, teljeskörű központi finanszírozással. Felépítése és működése lényegében dán társszerveivel azonos.

Külön kategóriát alkot a (részben tudományos könyvtárak üzleti, kutatás-fejlesztési szolgáltatási háttérét helyettesítő) közigazgatási, adminisztratív és üzleti ügynökségek könyvtárai. Természetesen magánkönyvtárakról van szó, melyek létrehozói és fenntartói információs igényeit szolgálják ki.

3.4. A finn felsőfokú könyvtárosképzés keretei

A felsőfokú könyvtárosképzés Finnországban nagyon komoly alapokra épít. Könyvtárhasználati ismereteket és információkezelést már 7 éves koruktól tanulnak a finn diákok. Már céloztam rá az iskolai könyvtáraknál, hogy a közkönyvtárak pedagógiai funkcióira építő oktatási rendszer igen jól működik e téren.

Három egyetem (Tampere, Oulu, és az Åbo Akademi Turkuban) és három főiskola (Oulu, Seinäjoki, Turku) kínál könyvtár és információtudományi felsőfokú képzéseket. A főiskolai szint gyakorlatibb jellegű, az egyes szakmai-fejlesztési munkakörök konkrét szükségleteiből indul ki. Inkább könyvtáros továbbképzési célokra, vagy második szakirányú könyvtárosi diploma megszerzésére szolgál és négy évig tart. Innen nincs lehetőség posztgraduális (doktori) tanulmányokra.

Az egyetemeken háromciklusú lineáris képzés keretében lehet bachelor, illetve master diplomákat szerezni, 3 illetve 5 éves képzési idővel. Könyvtár és információtudományi ismereteket üzleti, kereskedelmi oktatási profiljuk keretében is tanítanak egyes intézmények. Már említettem, hogy megfelelő szakmai tapasztalatokkal rendelkezőknek a törvényben meghatározott képzettségi szint eléréséhez lehetőségük van szakirányú könyvtárosi diplomát szerezni a főiskolai képzésben.

⁷⁵ Keikki: The Finnish Library Network...

3.5. Finn konklúzió

A finn könyvtári rendszerről összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy talán több hagyományos elemet őriz, mint a dán. Átalakulása a hibrid könyvtári modell felé viszont igen dinamikus, felhasználói szempontú. A legfontosabb sokszínű társadalmi problémák kezelésére (a látás és hallássérültek csoportjától a bevándorlókig) kiválóan alkalmas. Ők fektetik a legnagyobb súlyt az építészeti környezetre. Digitalizálási programjuk az egyik legnagyobb léptékű Európában. A közkönyvtárak, a helyi és regionális közösségek sarkkövei. Építészetileg igényes, professzionális környezettel, s nagy volumenű fejlesztési programokkal a finn könyvtárügy szép jövő előtt áll.

4. Izland könyvtárügyi rendszerének áttekintése

4.1. Alapvető információk

Izland szerves része az északi országok közösségének, földrajzi helyzetéből adódóan helyzete mégis speciális. Szigetországgként nincs közvetlen szomszédságban északi partnereivel. A mostoha éghajlati körülmények és területi nagysága igen behatárolt lakosságszámot eredményez (103000 négyzetkilométeren él 293500 lakos, a főváros Reykjavík).⁷⁶ Az országot főként az állami menedzselési koncepció mintaértéke miatt említem meg munkámban.

A kisközösségekben élő nép természetesen más könyvtári rendszert alakít ki, mint a milliós közösségek. Ennek ellenére szerves részét alkotják az északi könyvtárügyi közösségnek. A könyvtárügy nagy hagyományokra tekint vissza. Dán birtok lévén a múlt század közepéig története összefonódott a dán könyvtári rendszerével. A reykjavíki Nemzeti Könyvtárat 1818-ban alapították (régebben tehát, mint Széchényi Ferenc itthoni könyvtár-alapítása!). A parlament határozatával 1955-ben egyesítették az 1940-ben alapított Egyetemi Könyvtárral. Az új, modern könyvtári épület felépítésének szándéka 1966-ban felmerült, de csak 1994-re valósult meg.⁷⁷ A könyvtári hangsúly mindig is az együttműködésen volt, s ez igen megkönnyíti a mostani modern kihívásokhoz való alkalmazkodást is. Az információkhoz való széleskörű hozzáférés széleskörű kooperációt feltételez az összes intézményi szereplő részvételével. A nemzeti intézményen kívül ugyancsak nemzeti könyvtári funkciót lát el itt is a Vakok Állami Könyvtára. Dániához hasonlóan itt is az összes alapfokú és középfokú oktatási intézmény saját könyvtárral rendelkezik. A két oktatási rendszer a közös állami múlt folyományaként azonos alapokon szerveződött meg. A képet a közkönyvtári rendszer teszi teljessé. Ötvenhét főkönyvtár, hét mobilkönyvtár, és egy mobilkönyvtár alkotja e közkönyvtári hálózatot. A legtöbb tudományos intézmény és nagyobb magáncégek könyvtárai alkotják az egyéb, speciális könyvtárak csoportját. Az izlandi könyvtári törvény is csak az utóbbiakkal és a Nemzeti Könyvtárral foglalkozik (hasonlóan az előző finn példához). A digitalizáció itt is általános állami e-társadalmi koncepció részeként jelenik meg. Az elektronikus közszolgáltatások fejlesztését alapvetően befolyásolja, hogy az állampolgárok több mint 90 százaléka rendelkezik internethozzáféréssel.

4.2. Az izlandi kormányzati stratégia és a könyvtári törvényi háttér

Az izlandi kormányzat nemzeti információs stratégiája⁷⁸ a Források Mindenki Szolgálatára címet viseli. A koncepció 2004-től lépett érvénybe, három éves időtartammal. Fő céljaként közszolgáltatások, a tudás és az innováció minél magasabb szintű igénybevételéhez illetve támogatásához nyújt támogatást. Kiterjed mind a technológiai háttérre, mind a tartalom-szolgáltatás és előállítás céljaira. Utóbbinál kiemelten kezeli az oktatás kérdését. Az új technológia eszközeinek, szolgáltatásainak alkalmazására való szocializáció áll a középpontban, főként a gyermekek kapcsán. Így válik a koncepció egyik vezérszavává a társadalmi

⁷⁶ Nordic IFLA...p.19.

⁷⁷ <http://www.bok.hi.is/id/1011636> -Információk a Nemzeti Könyvtárról

⁷⁸ <http://eng.forsaetisraduneyti.is/information-society/English/nr/1327> Innen tölthető le a stratégia PDF formátumú szövege angolul.

felelősség. A szolgáltató jóléti államnak segítenie kell a technológia által generált radikális társadalmi változások kezelését. A társadalmi felelősség persze ugyanúgy jelenti a közérdekű és közhasznú információhoz való hozzáférés esélyegyenlőségét is. Magában foglalja az alapvető (informálódáshoz, gazdasági és tudományos munkához, versenyképességhez szükséges) nemzetközi adatbázisok elérését. Mindezt központi kormányzati szolgáltatás keretében biztosítják az állampolgárok számára. E szolgáltatást a Kulturális Oktatási és Tudományos Minisztérium koordinálja.

Az esély a második fő vezérszó. Ebben az irányban már nem kell radikális lépéseket tenni, hiszen említettem, hogy a polgárok 90 % -a hozzáfér az Internethez. A hangsúly inkább az információszerzés technológiáinak, s az Internet okos használatának elsajátításán van, hogy részesüljenek annak jótékony hatásaiból, de egyben tisztában legyenek veszélyeivel is. Hasznosan kihasználják tehát az új technológia által kínált esélyeket. A harmadik fő vezérszó a biztonság. Az elektronikus szolgáltatások megbízható, biztonságos, szélessávú technológiakon nyugvó igénybevétele áll itt a középpontban. Ez ugyancsak alapfeltétele a technológia által felkínált esélyek kihasználásának. Hangsúlyosan hozzájárul még mindehhez az információbiztonság és a személyes adatok, a magánszféra (privacy) védelmének biztosítása.

A negyedik legfontosabb célkitűzés (mely minden északi információs stratégia egyik fő vezérszava) az életminőség növelése. Egyrészt a társadalom szellemi, anyagi gyarapodását, másrészt a szolgáltatások fejlesztésével magasabb színvonalú, élhetőbb egyéni és szociális környezet kialakítását jelenti. Ez teljes összhangban áll a jóléti állam ars poeticájával. Az egyéni szabadság összeegyeztetése a magas fokú innovációval és a társadalmi felelősséggel eredményez újfajta létminőséget. A könyvtárakra, az új információszerzési utak felkínálásával, az esélyegyenlőség és az innovációs versenyképesség kiterjesztésével is fontos feladatok várnak. De benne van ebben a korszerű intézményi ergonómiai környezet. A könyvtár mint találkozási pont, társadalmi fórum, a kultúrált kikapcsolódás színtere is új és új esélyeket kínál, s ehhez hozzávehetjük még az elektronikus virtuális szolgáltatásokat, melyek lerövidítik az ügyintézés időtartamát. Új utakat kínálhatnak a tudományos kutatás, az üzleti tevékenységek, és a kikapcsolódás felé is. Az északi (ezen belül az izlandi) modell, humanista társadalomközpontú elveken nyugszik, ahol azonban a profitelvű piaci szereplők is megtalálhatják számításukat. Izland azért különleges példa, mert az alacsony lakosságszámból adódóan sokkal közvetlenebb a visszacsatolás az egyes fejlesztésekkel kapcsolatban, mint a nagyobb északi országokban. Egyszerűbben feltárhatóak az új törekvések hatásmechanizmusai.

Az izlandi könyvtári törvény is elsősorban a közkönyvtárakra koncentrál.⁷⁹ Utóbbiakat a kultúra és a tudás intézményeiként határozza meg (1. cikkely). Fő feladatuknak a kiskorú és nagykorú állampolgárok mindenfajta dokumentumhordozón történő információs ellátását jelölte meg. A hangsúly itt is, mint a többi északi országban a szabad hozzáféréseken van. A könyvtár itt sem csupán információs központ, hanem a közkönyvtárak a helyi közösség kulturális életének tevékeny szervezője. A hagyományos dokumentumszolgáltatáson kívül pedig információs közszolgáltatásokat is nyújt (ebből vezetődik le az előbb ismertetett kormányzati stratégia). Elősegíti az élethossziglani tanulás koncepciójának megvalósulását. Az intézményeknek támogatniuk kell az izlandi nyelv művelését, az olvasási kedv ébrentartását. A törvény első cikkelye a könyvtárközi együttműködés kötelezettségét is rögzíti, a fent említett alapvető állampolgári jogként járó szolgáltatások minél teljesebb körű megvalósulásához. A törvény kétfajta könyvtári kategóriát rögzít. A 2. cikkely kimondja, hogy a közkönyvtárakat a helyhatóságok, a speciális kórházi, börtön és öregotthoni intézményi

⁷⁹ A törvény angolul: <http://eng.menntamalaraduneyti.is/Acts/nr/2431>

könyvtárakat gazdaintézményük tartja fenn. A 3. cikkely az önkormányzatok fenntartói társulásának lehetőségét rögzíti, közös körzeti fenntartói szövetségek alakításával.

A 4. cikkely szót ejt az iskolai könyvtári ellátásról, mely közkönyvtári csatolt feladatként jelenik meg. Működtetésüket az alsófokú iskolák esetében az iskolaszék és a helyileg illetékes könyvtárak szerződése szabályozza. A helyi önkormányzatok társulása megnöveli az esélyét annak, hogy az iskolaidőn kívüli nyitva tartásuk is rugalmasan rendelkezésre álljon. Ez a szerződéses szolgáltatás igénybevehető a gimnáziumok és felsőfokú intézmények könyvtárai számára is, ha fenntartóik igénylik azt.

Az ötödik cikkely a közkönyvtári ellátás területi beosztását szabályozza, könyvtári körzetek kialakítását rendelve el. Ezek határait a Helyhatóságok Uniója ajánlásának figyelembevételével jelölik ki. Minden körzeten belül megjelölnek egy központi könyvtárat, s ez a felelős az adott térségbeli szolgáltatások minőségéért. Az Oktatási Minisztérium határozza meg a közkönyvtári lét tárgyi és szakmai feltételrendszerét (6. cikk) Természetesen a központi könyvtár nem menti fel az egyes könyvtárakat a többiekkel való együttműködésük önálló megszervezésétől. A körzetközponti könyvtár szakmai tanácsadással s az adott térségre vonatkozó információs központ jellegével segíti a többi közkönyvtár munkáját. A könyvtárközi kölcsönzések kielégítésében is segítséget nyújt. Emellett még szakmai szolgáltatói partnere a már említett speciális intézményi könyvtáraknak is, tőlük azonban már díjazást is kérhet szolgáltatásaiért. Minden körzetnek ki kell alakítania a gazdasági szektorokat kiszolgáló információs szolgáltatásokat is.

Minden közkönyvtárat egy 3-5 tagú az adott helyhatóság testülete által delegált testület felügyel. Mandátumuk hosszát is a helyhatósági kormányzat határozza meg. Közös fenntartói státusz esetén kölcsönös megállapodásra kell jutni a testület tagjainak számáról és összetételéről az érintett helyhatóságok közt. Ugyanez vonatkozik a körzeti központi könyvtárakra is (7. cikk).

A helyhatóság alkalmazottaiként foglalkoztatják a közkönyvtárak vezetőit, akiknek, ha lehetséges, szakirányú könyvtárosi képzettséggel kell rendelkezniük. Ők felelnek az épület tárgyi és személyi feltételeiért. A könyvtárárpülettel kapcsolatban biztosítaniuk kell az akadálymentes megközelíthetőséget és használatot. (8. cikkely)

A közkönyvtárak költségvetésének a helyhatóságok éves költségvetésének a része. Csatolt fenntartású intézmények esetében megállapodást kell kötni, s ezt szerepeltetni a költségvetésben. A körzetközponti feladatot ellátó könyvtár funkcionális költségeit is közösen finanszírozzák a körzet helyhatóságai költségvetésük részeként (9. cikkely). A 10. cikkely újra rögzíti a speciális intézményi könyvtárak anyaintézményi fenntartói státuszát. A fenntartó vezetősége nevezi ki a könyvtári vezetést s állapítja meg működési kereteit. Újra rögzítik, hogy a körzetközponti szakkönyvtárak szolgáltatásai térítés alapján vehetők számukra igénybe.

A szakmai tanácsadást és kooperációt legfelső szinten a Nemzeti Könyvtár menedzseli (mint láttuk a finn modellhez hasonlóan itt is a fő reykjavíki egyetemi könyvtár látja el e funkciót is). Ezen feladatán felül segítséget ad a fenntartóknak (beleértve a központi állami szerveket is) is irányítási, jogalkotási kérdésekben (11. cikkely).

A közkönyvtárak legfelsőbb törvényes ellenőrzési feladatait az Oktatási Minisztérium látja el. A helyhatóságoknak éves jelentéseket kell készíteniük közkönyvtáraik tevékenységéről és pénzügyi helyzetéről. A minisztérium térítésesen megbízhat külső ellenőrző cégeket is ellenőrző felmérések készítésével. Utóbbi főleg akkor ajánlott a törvény szerint, mielőtt megváltoztatnák a könyvtári igazgatás szabályait (12. cikkely)

A minisztérium 3 évnyi mandátummal felállít egy Közkönyvtári Tanácsadó Bizottságot. Egyik tagja a Helyhatóságok Unióját, másik tagja a Nemzeti Könyvtárat, a harmadik pedig az

Izlandi Könyvtári Szövetséget képviseli benne. Elnökét és alelnökét a miniszter jelöli ki. A testület közvetíti a helyhatóságok, helyi kormányzatok, az egyes közkönyvtárak adminisztrációjának és igazgatóinak állásfoglalásait észrevételeit a minisztérium felé. Emellett közvetlen ajánlásokat, kommentárokat, intézkedési terveket is megfogalmazhat az előbbiekben említett szereplők számára.

A törvény a minisztert végrehajtási rendeletek kiadásával ruházza fel e törvény alkalmazásának kapcsán, ezek elkészítésekor azonban konzultálnia kell a Helyhatóságok Uniójával és az Izlandi Könyvtári Szövetséggel. (15. cikk). A törvény 1997 augusztus elsején lépett hatályba. Kiegészítő ideiglenes rendelkezésként rögzítették, hogy az állam 1997-től 2001-ig 4 millió izlandi koronát biztosított információtechnológiai fejlesztésre s az erre épülő új oktatási, kutatás-fejlesztési szolgáltatások megalapozására (beleértve a felhasználói tréningek költségeit is). A források igénybevételének feltételeit és intézményi felosztását a Közkönyvtári Tanácsadó Testület ajánlásainak megfelelően végezte el a minisztérium.

4.3. Elektronikus könyvtári alapszolgáltatások

Három fő szolgáltatásról szeretnék röviden szót ejteni. Az egyik az izlandi könyvtárak közös katalógusa.⁸⁰ Ebben intézményenként, dokumentum és állománytípusonként, természetes nyelvenként valamint a rekordformátumok és az egyes Izlandon használt osztályozási rendszerek szerint is kereshetünk. Külön adatbázist képviselnek például az egyetemi szakdolgozatok és tudományos értekezések bibliográfiai adatai. Természetesen lehetőség van csonkolásra, Boole-operátorok használatára is. Eredménylistáinkat pedig el is menthetjük, amennyiben valamely könyvtár használójaként be tudunk lépni a rendszerbe. Ebben az esetben kezdeményezhetünk könyvtárközi kölcsönzést, módosíthatjuk felhasználói adatainkat, előjegyezhetünk kölcsönzés céljából dokumentumokat. Hozzáférünk kölcsönzéseink, s mindenféle általunk kezdeményezett könyvtári tranzakció adataihoz (helyben használat adatai, térítéses szolgáltatások díjkimutatása pl.). Az angol nyelvű segítség menü még a katalógus rekordjaira mutató webes könyvjelzők elhelyezéséhez is ad tanácsot. Elmondhatjuk tehát, hogy itt is, akár csak a dán bibliotek.dk esetében az egész könyvtári rendszer szolgáltatásait igénybe vehetjük. A feltételek persze itt is felhasználói státuszunk, jogosultságaink függvényében alakulnak.

A közös katalógus szolgáltatásait kiegészítő (s az ország és lakosságszám kis méretéből következő) szolgáltatás a központi elektronikus folyóirat és adatbázis hozzáférés portálja.⁸¹ Ezen információs erőforrásokat nemzeti konzorcium keretében fizetik elő az összes izlandi állampolgár számára! 31 adatbázis, több mint 8000 teljesszövegű folyóirat 350000 angol-amerikai irodalmi munka 3 refrenszadatbázis és 1 szótári adatbázis jelzi a szolgáltatás méreteit. Néhány szolgáltatás azonban csak könyvtárakon keresztül vehető igénybe, melyek kedvezményes díjszabást fizetnek ezekért. Persze ez sem zárja ki az otthoni hozzáférést, csupán érvényes könyvtári beiratkozás kell hozzá. A portál kezdőoldalán közvetlen linkeket találunk a legfontosabb adatbázisokra, s részletes alfabetikus és tárgykörök szerinti listát is kérhetünk a folyóiratokról, adatbázisokról. Lehetőség van próbahozzáférésre is egyes adatbázisokhoz, meghatározott időtartamra, sajnos csak izlandi ip-cím tartományból.

A harmadik fő szolgáltatás az izlandi webkalauz.⁸² Dán társához (FNG) hasonlóan tárgykörönként kínál linkeket és sajnos az is összeköti őket, hogy egyiknek sincs angol felülete. Itt

⁸⁰ <http://www.gegnir.is>

⁸¹ <http://www.hvar.is/sida.php?id=5> - az angol nyelvű felület

⁸² <http://www.vefbokasafn.is>

viszont még Dániától eltérően angol nyelvű felhasználói segédletet sem kapunk. Érdeemes kiemelni, hogy ennek az elektronikus kalauznak külön gyermekeknek szóló felülete is van. Izlandon is találunk tehát internetes gyermekkönyvtárat, hiszen itt is kulcskérdés a gyermekek információs szocializációja.

4.4. Az izlandi könyvtári szféra szakmai szervezetei

Az Izlandi Könyvtár és Információtudományi Szövetséget,⁸³ mint láttuk, a törvény is nevesíti különböző véleményezési funkciók kapcsán. A szervezet 2000-ben, 4 elődjének egyesüléséből alakult, melyek közül a legrégebbit 1960-ban alapították. Szinte teljesen önkéntes formában működik. Mintegy 400 tagja van, főként magánszemélyek, de vannak szervezeti tagsággal rendelkező és tengerentúli tagok is. Fő céljai közt a szakmai kooperáció erősítése, a könyvtári és információs szolgáltatások fejlesztése, a szakma társadalmi elismertségének előmozdítása szerepel. Emellett fontos céljának tekinti a hasonló profilú belföldi és nemzetközi szervezetekkel való együttműködést is. Számos nemzetközi szervezetnek (pl. EBLIDA, IFLA) tagja. Hírlevelet, folyóiratot,⁸⁴ szakmai évkönyvet jelentet meg. A tavalyi évben kiadták elődszervezeteik és szervezetük történetét (izlandiul).

A Könyvtárigazgatók Szövetségének⁸⁵ mintegy 49 közkönyvtári igazgatói funkciójú tagja van. Tevékenységük fő hangsúlya a menedzsment kérdésein, az emberi erőforrás fejlesztésen és a közkönyvtári szolgáltatások fejlesztésén van. Aktuális fő projektjük a bevándorlók gyerekeinek anyanyelvű irodalommal való ellátását próbálja javítani, (Irodalom az Anyanyelveden program) ezzel is fejlesztve e társadalmi csoport olvasáskultúráját. Székhelyük nem a fővárosban, hanem Akureyri városában található.

Az Izlandi Rekordmenedzsment Szövetség (IRMA)⁸⁶ tagjai e speciális könyvtári terület fontosságát és minél mélyebb szakmai elsajátítását tűzték ki célul. Egyaránt koncentrálnak a magán és a közszférára is. Ezzel is elő kívánják segíteni a szakmai együttműködést a magánvállalatok és közintézmények közt. Mindenki tagjuk lelhet, aki érintkezik az elektronikus információs rekordokkal: Levéltárosok, archiváló szakemberek, könyvtárosok, információtechnológiai szakemberek, tanácsadók. Tagjaik száma mintegy 190, akik a köz, igazságügyi, pénzügyi, egészségügyi szolgáltatásokat nyújtók közül kerülnek ki.

A Könyvtár és Információtudományi Tudósok Szakmai Szövetsége⁸⁷ klasszikus szakszervezeti feladatokat lát el. A bérek és a munkakörülmények, munkaügyi problémák állnak tevékenységük középpontjában. Védik a munkavállalók szerződéses jogait. Mintegy 180 tagjuk van, akik közt találunk állami, helyhatósági és egyéb közszolgáltató szervezetek valamint privát cégek által alkalmazott munkavállalókat egyaránt.

⁸³ <http://www.upplysing.is/english/ensk04.pdf> angol nyelvű ismertető a szervezetről
http://www.upplysing.is/umfel/sidareglur_ensk.htm könyvtáros etikai kódex (angolul)

⁸⁴ <http://www.bokasafnid.is>

⁸⁵ <http://www.fina.is>

⁸⁶ <http://www.irma.is>

⁸⁷ <http://www.bhm.is/sbu>

4.5. Izlandi Konklúzió

Sajnos Izland könyvtárügyéről elég kevés információ jelenik meg angolul. Az egyes könyvtárak, szakmai szervezetek főként anyanyelvükön szolgáltatnak információt. Emellett hiányoznak a statisztikai adatok is. Mindezek ellenére modern törekvései és fejlettsége miatt az izlandi könyvtárügy érdemes a figyelemre. Nélkülük nem lenne teljes egy északi összefoglalás. Szakdolgozatom e rövid fejezete ezt a tényt próbálta bebizonyítani.

5. Norvégia ígéretes fejlődése

5.1. Bevezetés

Norvégia, bár területileg sokkal nagyobb Dániánál, lakosságszáma a domborzati és éghajlati körülmények miatt kisebb (386958 négyzetkilométeren 4,5 millió lakos él, fővárosa Oslo). Norvégia, olajbevételeinek köszönhetően, nagyon biztos gazdasági lábakon áll. A jelentős állami megtakarítások ellenére magas szintű közszolgáltatásokat nyújt.

Könyvtári rendszere nagyon hasonlít a dánra. A közös államiság szellemi hagyományaiból (1814-ben függetlenedtek Dániától) következően önálló iskolai könyvtári szféra alakult ki, a közkönyvtárak és a tudományos könyvtárak hálózatai mellett. Itt is elmondható, hogy a kooperáció ideája, (legalábbis közkönyvtári szinten) messze megelőzte a modern információ-technológia térnyerését. A szoros, sokszínű és szövevényes hálózati együttműködési rendszert volt, aki a maffiához hasonlította.⁸⁸ Dániához hasonlóan az alapelvek meglehetősen stabilak. A célkitűzések megvalósítása módosul csupán időről időre az új technológiai és informatikai menedzsment környezet változásaival. Jól mutatja ezt, hogy a norvég könyvtári törvényt 1985-ben alkották meg.⁸⁹ Hasonlóan a finnhez, elsősorban a közkönyvtárakkal foglalkozik. Ebben az országban tehát nem található olyan modern részletes törvényi szabályozás, mint Dániában. A mindennapi gyakorlat változásait alacsonyabb szintű szabályozásban implementálják. Bár a törvénymódosítás elég forró témája a könyvtári politikának. Kisebb korrekciók 2003-tól léptek hatályba. Szakmai szabályozás kérdéseiben bevallottan Dánia a minta náluk⁹⁰

Az országban 434 helyhatóságok által fenntartott közkönyvtár 458 fiókkönyvtárat üzemeltet, ehhez járulnak hozzá a bibliobuszok és a bibliohajók.⁹¹ A közkönyvtárak többsége tehát hagyományosan kis létszámú lakossági csoportokat szolgál ki. Természetesen mindegyik közkönyvtár személyzete megfelelő szakmai képesítéssel bír. Már az információs társadalomról szóló stratégiák megjelenése előtt, az 1980-as, 90-es években alapvető igény volt, hogy ezen intézmények helyi információs központok is legyenek.⁹² Gyakorta találkozhatunk bennük állandó helytörténeti kiállításokkal, kulturális rendezvényekkel is. A közkönyvtárak talán a helyi, regionális identitás legfőbb hordozói.

⁸⁸ Eidet, Rannveig Egerdal: The organisational culture of public libraries - a mafia network? = SPLQ. vol. 26 1993. no. 2. 14-20. p

⁸⁹ Asbjørn Langeland: Norway In: Public library legislation in the Nordic countries = SPLQ. vol. 27 1994. no. 1. pp. 22-26 A cikk tartalmazza a törvényt is. Részletes elemzését ezúttal nem nyújtom, mert nincs új elem a többi már elemzett törvénytörvényhez képest. Általánosságban definiálja a rendszer szereplőit és az alapszolgáltatásokat 14 cikkelyben. A törvény elérhető innen is: http://www.abm-utvikling.no/regelverk/lover/BiblioteklovenEngelskutg1420_1_P.pdf A norvég könyvtári jogalkotásról: Vilde Ronge: The Norwegian Library Act within the public library sector In: SPLQ vol 36. (2003) no.3. http://www.splq.info/issues/vol36_3/13.htm

⁹⁰ Nordic IFLA...pp. 12-13

⁹¹ Nordic IFLA...pp. 20-21. és GRANHEIM, Else: Norwegian public library policy: a possible model for the Third World? = Third World Libraries 1. vol. 1990/1991. 2. no. pp. 16-19

⁹² Alteskjaer, Hans A.: Public administration services - a new field for public libraries? = SPLQ 23. vol. 1990. 3. no. 11-15. p

A helyi igények kielégítése mellett azonban már az 1970-es, -80-as években megjelent a közös katalógizálás igénye.⁹³ Igyekeztek fellépni már ebben az időszakban is az egymással inkompatibilisnek induló számítástechnikai-informatikai fejlesztési programok koordinációjának érdekében. Decentralizált, helyi igényeket kielégítő működésmód és centralizált lakossággközpontú szolgáltatási modell tehát kéz a kézben jár. Vonatkozik ez a tudományos és közkönyvtárak közötti kapcsolatokra is. Újabb és újabb szolgáltatói együttműködési modellek körvonalazódnak az idők során. A társadalmi esélyegyenlőség megalapozásának itt is a fő kulcsa az iskolai könyvtári rendszer. Minden alapfokú oktatási intézmény saját könyvtárral rendelkezik, melyek a mindennapi pedagógiai tevékenység és innováció fő motorjai. Itt is külön törvény szól, Dániához hasonlóan az iskolai könyvtárakról.

A tudományos-felsőoktatási könyvtári szféra is hagyományosan kiterjedt szervezetrendszerrel bír. Jelenleg 336 intézmény alkotja. A BIBSYS közös információs rendszer különféle szakterületi rendszerekből nőtt ki.⁹⁴ Mára már a dániai DEF-hez hasonló közös szolgáltatásokat nyújtó elektronikus tudományos könyvtári portállá nőtte ki magát.

Sajnos a norvég könyvtári rendszer koránt sem olyan jól dokumentált, mint a dán. A legtöbb intézményi szereplő nem érhető el angol nyelvű weboldalon. Az állami szabályozó szervek is igen töredékes információkat nyújtanak online módon. Bár e téren a helyzet egyre inkább javul. Ez utóbbira konkrét példával is szolgálok majd. Mindezeket túl elektronikus folyóiratok, tanulmányok (főként az SPLQ cikkei) segítségével nyomon lehet követni a legfontosabb közelmúltbéli változásokat, új szolgáltatásokat, s néhány főbb szakmai vitatémát is. Fontos forrásokat kínálnak még az idei oslói IFLA kongresszus folyamatosan publikált előadásai is. Ennek alapján vázolom fel az új norvég digitális könyvtári törekvéseket, bennük a könyvtári szférák új együttműködési formáit. A hangsúly tehát ebben a fejezetben inkább az új kihívásokra reagáló rendszerszolgáltatási kultúrán, mintsem a rendszer szervezeti felépítésén lesz. Ennek ellenére a következő fejezetben röviden felvázolom a norvég könyvtárügy fejlődési útját, s az alapvető intézményi típusokat. E háttér ismerete nélkül nem alkothatunk teljes képet az új fejlesztési törekvésekről.

5.2. A norvég könyvtári rendszer történeti modellje és főbb szereplőinek bemutatása

Dolgozatom forrásainak számbavételekor különösképpen szemet szűrt a norvég könyvtári rendszer történeti fejlődése bemutatásának, s az intézményi szereplők angol nyelvű jellemzésének hiánya. Sem hagyományos, sem elektronikus formában nem találtam hozzá forrást. Szerencsémre a Norvég Könyvtári Hatóság (munkám szempontjából az utolsó pillanatban) 2005. október 25.-én közzé tett honlapján egy várva-várt áttekintést.⁹⁵ Ennek összefoglalásával kaphatunk képet e témaköréről.

⁹³ KoltayTibor: Norvég könyvtárak a változó világban. Egy tanulmányút tapasztalataiból In: Könyvtári Figyelő 8. (44.) évf. 1998. 3/4. sz. 472-475. p

⁹⁴ Lásd: Dahlo, Rolf: Norwegian research and special libraries In: LIBER Q. 2. vol. 1992. 4. no. 385-400. p Berente Terézia - Mikulás Gábor: Norvég főiskolai könyvtárakban In: Könyv. könyvtár. könyvtáros. 1995. máj. 30-39. p és Koltay i. m.

⁹⁵ Lars: Egeland: The Libraries – Public education and learning. An historic overview of the history of Norwegian libraries as a source of learning In: http://www.abm-utvikling.no/om/engelsk/articles/Libraries_education.pdf

5.2.1. A közkönyvtárak

A modern közkönyvtárak születése Norvégiában szervesen összefonódott a helyi önkormányzatiság politikai folyamatának kikristályosodásával a 19. század közepén. Az újonnan választott helyi tanácsok tagjai és a szintén választás útján posztjukra került hivatalnokok egyik legelső kihívása a lakosság oktatásához, művelődéséhez szükséges könyvgyűjtemények kialakítása volt. Az ezt megelőző időszakban működő elit olvasói társaságok és könyves szobák világával szemben, a fő ideológiai cél, a tudás egyetemessége lett. Bárki számára biztosítandó közjóként jelenik meg. Egyidőben történik ez, a fokozatosan kifejlődő jóléti, szociális rendszer gondoskodó elemeivel, mely lerakja a későbbi szociális jóléti modell alapjait. A XIX. század szociális mozgalmai egyszerre irányultak a társadalmi elit oktatási-kulturális kiváltságai ellen, s kínáltak új társadalmi integrációs modellt. Ennek a társadalmi különbségek csökkentése mellett része lett a demokratikus értékek védelme. Szintén hozzájárult még a minden állampolgárt alapjogként megillető információk szolgáltatásának biztosítása (kultúra, szórakozás és társadalmi élet megközelítésében egyaránt). A közkönyvtárak tehát főszerepet játszottak a norvég lakosság politikai és kulturális integrációjában. Nem kellett jelentős ellenállással számolniuk, hiszen a nemesség pozíciói gyengék voltak. A civil társadalom is csak ekkoriban kezdett kialakulni. A század második felében megjelenő munkásmozgalmi erők nem tekintettek direkt politikai eszközként a könyvtárakra. A XIX. század utolsó és a XX. század első évtizedeiben az intézmények arcuk polgári liberális formát mutatott. Ennek ellenére társadalmi funkciójából adódóan szolgáltatásai, éppen integráló erejükénél fogva, főszerepet játszottak a munkásság kulturális és politikai szocializációjában és felemelkedésében.

Norvégia könyvtárügyére (Dániához hasonlóan) már a kezdetektől nagy hatást gyakorolt az angolszász (főleg) amerikai könyvtárügy fejlődése. A szabadpolcos rendszer, a felhasználónak a könyvtári munka középpontjába állítása, a nagy olvasótermek építészeti modellje, Dewey szakmai újításai alapvetően meghatározták az északi könyvtárügy fejlődését is. Egy norvég egyetemi könyvtáros tanulmányútjáról hazatérve 1930-ban a felhőkarcolókat és a könyvtárakat emelte ki, mint az USA legcsodálatosabb alkotásait.

E tanulmányúti élmények arra is rámutatnak, hogy könyvtár és információtudományi képzés csak 1940-től indult Norvégiában. Addig különben kellett tudást és tapasztalatot szerezni. 1890 és 1940 közt az amerikai könyvtárosképző akadémiák hallgatóinak 17%-a norvég volt! A Dániától függetlenedő, ekkoriban születő fiatal norvég nemzet számára a demokratikus kormányzás ideája és az egyetemes polgári jogok eszméi nagy vonzást gyakoroltak.

A modern norvég könyvtárügy megteremtésében főszerepet játszott a Norvég Könyvtártudományi Társaság első elnöke Arne Kildal. Dewey tanítványaként Bergenben pályafutása elején vezette be példaképének osztályozási, és katalógusrendszerét, a szabadpolcos olvasótermeket, s a külön gyermekkönyvtári részleget. Később szakmai funkciójával párhuzamosan minisztériumi tanácsadó, s a könyvtári szakigazgatási szerv vezetőjeként teljesítette ki a könyvtárügy alapjainak lerakását. A könyvtárost aktív személyiségként képzelte el. Egyszerre élénkíti és támogatja a közoktatási-információs tevékenységeket. Órákat ad, kutatásokat, felméréseket készít, szakmai segítséget nyújt. Egyszóval minden eszközt bevet hivatása céljának elérésére. Jól informált, független, jó képességű állampolgárokat nevel, humanista, értékorientált és esztétikus kulturális ideák alapján.

Az 1960-as 70-es évektől kezdve pont ezeket a társadalmi ideákat érték új kihívások. Sokan a könyvtár oktatási funkcióján elitizmust, az önmegvalósítást gátló tényezőt értettek. A hangsúly az állampolgárok egyéni információs jogaira helyeződött át. A hangsúly az elsődleges praktikus tapasztalást helyettesítő másoktól átvett, másodlagos tapasztalatokra helyeződött át. Hangsúlyosabban jelentek meg az egyes társadalmi csoportok érdekei. Ide sorolható a

szórakoztató-bulvár irodalom térhódítása, de ugyanígy a bevándorlók könyvtári igényeinek való megfelelés is. Alapvetően átértékelődött az eredetileg oktató-szocializáló ideákkal felvértezett könyvtár szerepe. Egyre több társadalmi támadás érte a könyvtárak vezetését. A helyhatóságok pedig fokozottabban kezdték ellenőrizni a hatékonyságot és a szolgáltatásközpontúságot. Elég ambivalens folyamatok befolyásolták tehát a közelmúlt közkönyvtárainak fejlődését. Úgy tűnik mára már az új digitális könyvtári koncepció képes lesz minden eddigénél magasabb szinten megfelelni az oktató-nevelő és a szórakoztató igényeknek is. Koncentrálja és egységesíti, az erőforrásokat, túllépve az eddigi megszokott intézményi kereteken. Ezzel egyidőben pedig minden eddigénél személyre szabottabb szolgáltatásokat nyújt. Erről bővebben a későbbiekben lesz szó.

5.2.2. A Nemzeti Könyvtár

A nemzeti könyvtári feladatkört a függetlenség kikiáltása (1814) után az Oslói Egyetemi Könyvtár feladata lett, s maradt egészen 1999-ig. Eleinte elsősorban a Nemzeti Bibliográfia, s az értékes kéziratár gondozását jelentette e funkció. Ehhez járult még természetesen a kötelezpéldányokkal kapcsolatos feladatkör is. Ez utóbbi első szabályozása egészen 1697-ig nyúlik vissza. Az idők során a könyveken, időszak kiadványok mellett számos egyéb dokumentumtípussal bővült e szolgáltatás köre (pl. filmek, térképek, fotók). A legutóbbi 1990-es kötelezpéldány szabályozás szerint a Nemzeti Könyvtár minden Norvégiában megjelent és Norvégiával kapcsolatos analóg és digitális információt gyűjt, őriz és szolgáltat, függetlenül annak hordozójától és típusától. Jelenleg kéziratárral, zenetárral, régi könyvek tárával, folyóiratárral, film valamint színházi gyűjteményekkel, térképtárral, kisnyomtatványtárral, valamint az 1930-as évektől működő rádiós archívummal rendelkezik. Jelentős a digitális kötelezpéldányok kötelező archiválása (beleértve a webarchiválást is). Megszaporodott feladatainak ellátását 1999-től önálló módon, új modern fővárosi épületben látja el. Célkitűzéseik szerint Európa legmodernebb és legizgalmasabb Nemzeti Könyvtárai közé szeretnének tartozni. Magas színvonalú tudást és szakmai tapasztalatot kívánnak mindenki számára nyújtani. Segíteni kívánják a kulturális és technológiai-műszaki változások értelmezését, társadalmi feldolgozását. Szervezeti modelljük az állandó megújulás készségének példája kíván lenni. Központi szerepet vállal az új nemzeti digitális könyvtári koncepció menedzselésében.⁹⁶ Északi közös projektként részt vesznek a Lapp Nemzeti Bibliográfia fejlesztésében is. Érdekes, hogy külön részleggel rendelkezik Rana városában 1989-től, mintegy 1000 kilométerre a fővárostól, a nehezebben megközelíthető észak-norvég régió ellátására.⁹⁷

5.2.3. Az iskolai könyvtárak

Az első norvég iskolai könyvtárak az 1700-s években, egyházi központokban jöttek létre. Anyagaikat a tanárok gyűjtötték a maguk számára. A XIX. század közepétől az általános elemi iskolai oktatás kibontakozásával jelentek meg a modern demokratikus iskolai könyvtárak. Pedagógiai céljaikon túl, fontos feladatuk volt a tanulók közti szociális

⁹⁶ A Norvég Nemzeti Könyvtár állományáról és tevékenységi köréről részletes információkat találunk az intézmény honlapján: <http://www.nb.no/english> Letölthető angolul a 2004-es éves jelentésük is: <http://www.nb.no/content/download/987/8672/file/NB-Arsmelding-eng-web.pdf>

⁹⁷ *Az új társadalmi-technológiai környezethez való alkalmazkodásról: Svein Arne Brygfeldt: The National Library of Norway and the Digital Challenge SPLQ vol. 35 (2002) no. 1.* http://www.splq.info/issues/vol35_1/07.htm

különbségek mérséklésének támogatása is. Tanárok igazgatták őket, működésük mindig is szoros összhangban volt és van az iskola pedagógiai célkitűzéseivel.

Törvény írta elő 1935-től a 12 főnél népesebb tanulói létszámú iskolák könyvtár létesítési és fenntartási kötelezettségét. Ez utóbbi rendelkezést 1947-től minden alsó fokú oktatási intézményre kiterjesztették, létszámtól függetlenül. Bevezették a könyvtárakkal foglalkozó tanárok szakirányú képzését is, így az iskolai könyvtárak is (speciális helyzetük mellett) egyre inkább a könyvtáros szektor részévé váltak. A következő fordulatot 1971 jelentette, ekkor eltörölték a fenntartói kötelezettséget. Ezzel szemben a közkönyvtári és az iskolai könyvtári szféra növekvő együttműködését helyezték előtérbe. Az iskolák felelősségét könyvtáraik irányában azonban továbbra is tartalmazta az Oktatási Törvény. Bár innentől kezdve fenntartási kötelezettség helyett, csak lehetőségről beszél. Nem következett be az integráció, inkább a dániaihoz hasonló modell maradt a domináns. Ráadásul az iskolai könyvtárak felügyelete az Oktatási Minisztérium szakosított szervének (melynek neve előbb Oktatási Központ, majd Oktatási Tanács) feladata maradt.

5.2.4. Felsőoktatási és tudományos könyvtárak

Norvégiában az első tudományos könyvtárat Trondheimben a Királyi Norvég Tudományos Társaság 1760-ban alapította. Ma a Természettudományi és Műszaki Egyetem könyvtárának része. Az első norvég egyetemet 1811-ben alapították Kristianiában (a mai Oslóban). A könyvtár a három évvel később alakult. A másik két fő tudományos központ Bergen és Tromsø könyvtárai múzeumok részlegeiként működtek szintén a XIX. század elejei alapítással. A zárt és tekintélyelvű európai tudományos tradíció rányomta bélyegét ezen intézményekre. A XIX. században a tudományos könyvtári szférát elkerülték a közkönyvtáraknál tapasztalt demokratizációs törekvések. Sőt egészen az 1960-as 70-es évekig áll ez a megállapítás. Az intézményekre jellemző volt, hogy elsősorban a kutatást szolgálták és csak másodsorban az oktatást, tanulást. Csak ekkoriban érintette meg a társadalmi átalakulás, a gazdaság és a jólét növekedése őket. Innentől kezdve értelmezik szerepüket a társadalom modernizálásának eszközeként. 1969-ben hozták létre a Tudományos, Dokumentációs és Speciális Könyvtárak hivatalát, tervező, koordináló szerepkörrel a szféra intézményei közt. Új felsőoktatási központok jöttek létre Stavanger, Volda, Molde és Kristiansand városában. Később az 1970-es 80-as években újabb 15 egyetemet alapítottak, mindegyiket saját könyvtárral. Így radikálisan átalakult, mind az oktatás, mind a könyvtári ellátás korábbi elitista elzárkózó arculata. 1994-ben a felsőfokú gyakorlati, szakmai képzést is megreformálták. A mi főiskoláinkra emlékeztető 100 nagyobb és kisebb intézményből 25 maradt csupán. A reform az intézményi könyvtárak számára e körben is szakképzett igazgató kinevezését rendelte el, így kedvezően érintette azokat a változás. A tradicionális egyetemek térvesztése és a felsőoktatási expanzió azzal járt, hogy egyre többen élnek távol felsőoktatási intézményüktől. Ebből pedig egy újfajta együttműködési modell kialakulása következik a tudományos és a közkönyvtárak közt. Egyre több közkönyvtárnak kell felsőoktatási funkciókat is felvállalnia. Az új egységes digitális könyvtári koncepció meg fogja oldani az ebből adódó problémákat. Ugyanis nem intézményi és szektorok közti, hanem egységes országos szinten tervezi a szolgáltatások bővítését.

Az 1970-es években a könyvtárközi kölcsönzés csupán a Norvégiai Közös Katalógus microfiche indexét jelentette, amiből kérelapon választhattak a kutatók, hallgatók. Az 1980-as 90-es évektől az előbb jelzett felsőoktatási átrendeződésnek köszönhetően ez is radikálisan megváltozott. Többszörösére nőtt az igényelt dokumentumok száma. Az informatikai eszközök megjelenésével pedig igen leegyszerűsödött a folyamat. Melyet persze a növekvő létszámon túl az is támogat, hogy az átalakuló oktatási módszerek egyre nagyobb teret adnak az önálló munkának, kikényszerítve ezzel a felsőfokú könyvtárhasználat elsajátítását.

Amelyre egyébként kis gyerekkorától kezdve szocializálnak mindenkit, így egyre kevésbé okoz nehézséget (csakúgy mint Dániában). Az információtechnológiai fejlődéssel együtt jár, hogy a tudományos-felsőoktatási könyvtárak egyre jobban egybeolvadnak anyaintézményeikkel, kiszolgálva azok információs igényeit. A könyvtárak tudás és információs központokká válnak. Az információs hozzáférés megközelítését felváltja az információ, tudás tartalmára való fókuszálás. Hiszen a hozzáférés egyre inkább napi rutinná válik. Miközben a közkönyvtárakkal is egyre erősödik a kapcsolat, az új technikák és eszközök meghonosításában.

5.2.5. A fejlődés irányai

Az eddigiekből is látszik, hogy a különböző könyvtári szektorok közt elindult egy spontán együttműködési folyamat, melyre csak ráerősítenek az új, kormányzati, szakmai konszenzussal teremtett törekvések. Ez pedig a „seamless library” koncepciója. Amit magyarul leginkább országos integrált könyvtári közösségi könyvtári hálózatként lehet talán megfogalmazni. Már utaltam rá, hogy a kétfajta könyvtári tradíciót (kulturális, oktatási misszió illetve a felhasználók igényeinek kielégítése) új magasabb szinten összegzik. Sőt a határok már a könyvtárakon is túlnyúlnak számos szempontból. Főként ezért jött létre az új egységes állami közgyűjteményi irányító szerv az ABM-Utvikling, s alkották meg a Norvég Digitális Könyvtár koncepcióját. A következőkben először a szabályozási keret változásairól ejtek szót. Majd rátérek a koncepció irányelveinek és jelenleg látszó megvalósulási formáinak taglalására.

5.3. A norvég közgyűjteményi partnerség irányítási modellje

Amikor a 2000-es évek elején napirendre került a közgyűjteményi szféra állami irányításának reformja, a norvég könyvtáros szakma is el szeretne volna érni, egy dán mintájú Könyvtári Hatóság felállítását. Norvégiában azonban a politika, az egységes közgyűjteményi irányító szerv mellett döntött. Ennek elnevezése Norvég Levéltári Múzeumi és Könyvtári Hatóság (norvégul ABM-Utvikling, angolul Norwegian Archive Library and Museum Authority: NALMA).⁹⁸ Az önálló könyvtári hatóság felállítását azért kérték, mert az iskolai könyvtári hálózattal igen nehézkes volt a közkönyvtárak együttműködése. Fontos stratégiai kérdésekben (élethosszig tartó tanulás, könyvtárközi kölcsönzés) hiányzott aggasztó mértékben a kooperáció. Az oktatás és a kultúra jelszavával hadakozó nyilvános könyvtári hálózatoknak a Kulturális illetve Oktatási Minisztériumokban teljesen párhuzamos infrastruktúrája alakult ki. A két területet felügyelő minisztériumi főhatóság nem tudta kivitelezni az egységes könyvtárfejlesztési koncepciót.

A kormányzat válasza az volt, hogy 1999-ben törvényjavaslatot terjesztett a parlament (Storting) elé, mely új egységes közgyűjteményi szervezet számára nyitott teret a közpolitikai arénában. Az önálló szervezet mellett kardoskodó Norvég Könyvtári Szövetség elfogadta ezt a kompromisszumot, mivel az összes könyvtártípus irányítását egységes keretbe vonták. Megszűnt a szakpolitikai széttöredezethezesség a felsőoktatási, a köz és az iskolai könyvtárak között. A törvényt 2001 júniusában fogadták el, így alakult meg az új hatóság.

Tevékenységének fő hitvallása: Az információ, hordozójától és tárolási helyétől független, egységes szemléletű megőrzése, feldolgozása és szolgáltatása, minden közművelődési területen. Ezáltal fontos demokratikus és szociális missziót is felvállal e szerv. A közművelődési

⁹⁸ Frode Bakken: New Partnership In: Nordic IFLA... p.12 A hatóság webcíme: <http://www.abm-utvikling.no>

szféra szereplőinek fontos összekötő eleme e koncepció szerint az infokommunikációs technológiák alkalmazása. Annál is inkább, mert az audiovizuális és az archív dokumentumok, információk kapcsán elmosódnak a határok a könyvtári, levéltári múzeumi területeken belül és egymás között is. Mindegyikük hasonló feldolgozó és szolgáltató információs technikai és módszertani eszközöket kell használjon. Az új szervnek együttműködésre kell sarkallnia a 3 közművelődési szektort. Emellett azonban fel kell mérnie és projektfinanszírozás útján támogatnia kell az egyedi könyvtári, múzeumi, levéltári kihívásoknak való megfelelést is. Egyelőre még sok szkeptikus hang hallatszik a kulturális örökség védelmének egységes kezelésével, s az új kihívásokra való reagálás közös tervezésével kapcsolatban. A jövő dönti majd el e modell életképességét. Mindenesetre Norvégia e szabályozási kerettel egyedülálló úton jár az északi régióban. A közgyűjtemények kezelése tehát önálló egységes stratégiai szerv kialakításával a Kulturális és Egyházügyi Minisztérium hatásköre lett.

Az új hatóság három részleggel (információs, stratégiai-tervezési és adminisztrációs) rendelkezik. A stratégiai-tervezési részlegben belül 1-1 igazgató irányítja a könyvtári, levéltári illetve múzeumi ügyeket. Az összdolgozói létszám mintegy 60-ra tehető. A kormányzati koordináció a hatóság 8 tagú felügyelő tanácsában jelenik meg. Ide ugyanis a kulturális miniszter az Oktatási és Kutatási, valamint a Környezetvédelmi Minisztériummal való konzultáció alapján delegálja a tagokat. A következő alfejezetben a hatóság legfontosabb könyvtári profilú fejlesztési projektjéről a Norvég Digitális Könyvtárról lesz szó.

5.4. A Norvég Digitális Könyvtár

5.4.1. A program leírása

A Norvég Digitális Könyvtár koncepciója 3-5 évnyi időtartamot ölel fel, 2003 novemberében indult el.⁹⁹ E fejlesztési terv felöleli az összes könyvtártípust, információforrást, felhasználót és információszolgáltató könyvtárost egyaránt. Közös keretet nyújt a digitalizálási, szerzői jogi licencelési, portálfejlesztési törekvéseknek, s utat nyit a felhasználói szolgáltatások bővülése felé. Járulékos feladata még egységes információs kapu kialakítása az összes közgyűjteményi szektor szereplői számára a digitális információhoz való hozzáféréshez.

A dán DEFF-től, vagy a finn FINELIB-től eltérően itt mint említettük, az összes könyvtártípus számára kialakított van szó. Fő célja, az egyedi felhasználói szokásoknak nagy teret adva hozzáférést nyújtani a különféle információforrásokhoz, egyéb digitális kulturális élményekhez. A program négy fő célkitűzéssel bír:

- Digitalizációs szempontrendszer és technikai kalauzok kidolgozása a különféle információ és dokumentumtípusokra
- Az elektronikus dokumentumok licence feltételeinek javítása, optimalizálása
- Az információkezelés egységes formátumainak, szabványainak, protokolljainak rögzítése által a feldolgozói munka dinamizálása
- Az együttműködés fokozása a tartalom és a metaadatok előállítói s az azokra épülő szolgáltatások fejlesztőinek körében

⁹⁹ Carol van Nuys The Norwegian Digital Library – Easy Access to Information and Knowledge Sources IFLA Report Oslo 2005. Code Number:120-E Meeting:141 Public Libraries Elérhető innen: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/120e-vanNuys.pdf> A Norvég Digitális Könyvtár honlapja: <http://www.norskdigitalbibliotek.no/englishindex.html>

Az ebből következő 5 fő programterület:

- Digitalizáció
- Licencelés
- Információs portálok
- Technikai háttér
- Felhasználói szolgáltatások

A stratégiai terv készítése jelenleg is folyamatban van. Ennek fő célja, hogy az előbb vázolt területeken felmérje nemzeti, regionális és kisközösségi szinten is, hogy hol vannak lyukak a jelenlegi szolgáltatási rendszerben. Ugyancsak fontos célként jelenik meg a Digitális Könyvtár program kommunikációs stratégiájának kialakítása (csatornák és célközönség meghatározása).

A digitális könyvtár „szolgáltatások és tartalomforrások szervezett gyűjteménye, mely informatikai hálózaton keresztül nyújt hozzáférést az analóg és digitális információkhoz”¹⁰⁰ Természetesen a szolgáltatás és a tartalom számtalan tartalomszolgáltatót, technikai rendszert és felhasználót magában foglalhat. A tartalmi szolgáltatások közt az egységes szabványok biztosítják az interoperabilitást. A felhasználó számára mindez rejtve marad, hiszen a holisztikus rendszert, egy egyszerűsített, egységes kezelőfelületen éri el. A mellékletbeli ábra mutatja a sematikus felépítést.¹⁰¹

Jelenleg már a különféle dokumentumtípusok metaadat szabványai elkészültek, s néhány digitalizált gyűjtemény és virtuális szolgáltatás is üzemel már. Jelenleg az intézményközi együttműködés erősítésénél, s az egyes rendszerek közti átjárhatóság megteremtésének, egységes működési keretbe tételezésének biztosításánál tart a program.

5.4.2. Társadalmi nézőpontok, társadalmi környezet, használói kör

Persze ez a modell nem tartalmazza a technológiák alkalmazásának társadalmi aspektusait, s a felhasználói várakozásokat sem. Ám ez nem jelenti azt, hogy mindezen tényezőket ne vegyék figyelembe a Digitális Könyvtár tervezésekor. Alapvető célkitűzés, hogy a szolgáltatások bárhol, bármikor, bármely arra jogosult felhasználó számára elérhetőek lehessenek. A Digitális Könyvtár felülete különböző képernyős eszköztárak segítségével nyújt virtuális tájékoztatást, illetve hozzáférést az egyes dokumentumtípusokhoz (fénykép, térkép, újságcikk, teljes szövegű könyv stb.). Ezeket az eszköztárakat integrálni lehet bármilyen Internet-böngésző programba, úgy mint ma a keresőmotorok (pl. Google) eszköztárait. Természetesen külön felhasználói felületek hozhatóak majd létre illeszkedve az egyes intézmények, csoportos felhasználók igényeihez (pl. egy iskola virtuális oktatási felületébe integrálva is megjelenhetnek a Digitális Könyvtár szolgáltatásai). Így az ábrán egységesnek jelölt felhasználói felület is számos megvalósulási formát takarhat. Senki sem lát a jövőbe, hogy milyen társadalmi igények jelentkeznek majd. Ezért fontos a megjelenítés skálázhatósága is.

S ha a potenciális felhasználói kört vizsgáljuk, azt találjuk, hogy a 9-és 66 év közti norvégok fele naponta használja az internetet. Tehát legalább ennyien potenciális felhasználóként jöhetnek szóba (pl. diákok, tanárok, közgyűjteményi dolgozók).

¹⁰⁰ Van Nuys... p 4.

¹⁰¹ Uo

Amennyiben az állami digitalizációs feladatokat és a könyvtárak társadalmi környezetét, trendjeit vizsgáljuk, a következőket találjuk: A Modernizációs Minisztérium végzi az államigazgatási információszolgáltatás és ügyintézés digitalizálását. Az E-kormányzat és E-közigazgatás napi szintű aktuális témakörök. Az Oktatási és Tudományos Minisztérium, a többi északi partneréhez hasonlóan az oktatás szereplőinek információs szocializálását célozza programjaival. Itt is kiemelt cél, hogy a tanárok mindennapi szinten alkalmazzák munkájuk során az elektronikus információkat, a megfelelő módszertani háttér birtokában. Északon minden tanár tulajdonképpen könyvtárosi tájékoztató, szakreferensi feladatokat is ellát napi teendői közt. Igen fontos megemlíteni még, hogy részben e szocializációs munka eredményeként a norvég adófizetők 94%-a áldoz szívesen a közkönyvtárakra. Ez független attól, hogy ténylegesen igénybe veszi azok szolgáltatásait vagy sem. Tehát magas szinten érvényesül az északi trend, a könyvtárak megbecsültségében. Ilyen háttérrel, persze erősek a költségvetési alkupozíciói e területnek, s biztosítva van a társadalmi háttére a digitalizációs erőfeszítéseknek.¹⁰²

5.4.3. Felhasználói és könyvtári elvárások

A legtöbb potenciális felhasználó alapvető igénye, hogy tárgykörönként kereshessen az adott információk közt. Nem érdekli őt, hogy melyik közgyűjteményi intézményhez kapcsolódik a szolgáltatott információ, s nem érdekli annak karakterisztikája sem (egyedi információ, vagy tömegtermék, szerzői jogi státusz stb.).

Egyelőre konkrét elvárások szintjén, csak a könyvtárosok közösségét érintően készült átfogó felmérés 2004-ben. Hasonló vizsgálatok elvégzését tervezik a többi szolgáltató és fő felhasználói társadalmi csoport kapcsán is.

Az említett vizsgálat 114 könyvtár munkatársaira terjedt ki, az intézmények az összes könyvtártípust képviselték. A demokratikus és könnyű információs felhasználói hozzáférés megvalósulását a megkérdezettek elsősorban a különböző típusú portálok, felhasználói felületek online és offline útmutatók révén várják. Az egységes irányelvek hatékonyabb állományszervezéshez, s homogénabb könyvtári szektorhoz vezetnek szerintük. A minden dokumentumtípust felölelő, központilag finanszírozott nemzeti digitalizációs politikától azt várják, hogy jobb alkupozíciók kiharcolásával csökkenek a licence alapú hozzáférés költségei. A licence konzorcium(ok) közös keresőrendszereket alakíthatnak ki szerintük. Végeredményben a hagyományos fizikai intézményi és adminisztrációs akadályok megvalósulásával jóval könnyebben elérhető és használható könyvtárakat remélnék. Ezzel együtt félnek kissé attól, hogy elvesztik befolyásukat a szolgáltatásokra és a tartalomra. Attól is félnek, hogy nem lesz engedélyük az egyes szolgáltatások saját intézményi keretek közé illesztésére. Mindenesetre e félelmek ellenére, sürgető igényként jelenik meg a digitalizálás, technikai és szakmai kivitelezése és a könnyű és hatékony szolgáltatási keretek biztosítása. Természetesen a megfelelő pénzügyi források bevonásával.

5.4.4. A program pénzügyi alapjai

A parlament jelentős források bevonását sürgeti a kormánytól a program lebonyolítására. A Kulturális és Egyházügyi Minisztérium 2000-ben öt évre elosztva 62,5 millió dollár bevonását ígérte meg. A finanszírozással mégis (tavaly és az idén is) állandó gondok vannak, a magas fokú társadalmi támogatás ellenére is. Egyelőre senki sem tudja, hogy a következő években lesz-e elég pénz a folytatásra. Széleskörű kormányzati lobbymunka indult a finanszírozás problémáinak megoldására.

¹⁰² Uo. pp. 5-6

5.4.5. A program jelenlegi fő kihívásai

A nem EU-tag Norvégia szerzői jogi szabályozása teljes mértékben EU-konform. Néhány problémára azonban még uniós szinten sincs válasz. A Norvég Digitális Könyvtár Irányelv jogalkotási szakértői keretprogramot irányoz elő ezek megoldására (pl. letöltések a digitalizált állományból, Digital Rights Management kezelése, digitális könyvtárközi kölcsönzés stb.). Az Irányelv magában foglalja a Norvég Nemzeti Könyvtár kebelén belül működő nemzeti központ létrehozását is, mely szakmai (a hatályos joganyag alkalmazása) és pénzügyi (a költségek mérséklése) segítséggel szolgál copyright ügyekben. Remélhetőleg ez utóbbi központ az idén megkezdí működését. A könyvtárak közt jelenleg esélyegyenlőtlenség mutatkozik, mivel az elektronikus információforrások előfizetését 25% forgalmi adó terheli. Így számos könyvtár nem tudja megfizetni a drága (pl. orvostudományi adatbázisok) hozzáférést. A felsőoktatás, kutatás számára ennek rendezése elsőrendű fontossággal bír.

A második fő kihívás a dokumentum-feldolgozói szabványok alkalmazása nemzeti egységesítésének, minél szélesebb körű közös gyakorlat kialakításának témaköre. Ez utóbbi túlnyúlik a könyvtári területen, magában foglalja a teljes közgyűjteményi szféra közös gyakorlatának kialakítását is.

A harmadik fő csoport a technikai jellegű kihívások kérdésköre. A különböző rendszerek közös működése, átjárhatósága gyakran a protokollok, formátumok, szabványok problémáin bukik el. Másrészt meg kell oldani az igen gyorsan változó digitális (pl. web) tartalom begyűjtését, feldolgozását, konverzióját, régebbi tartalom emulálását s még számos egyéb problémát. Számos digitális könyvtári célprojekt indult, indul, vagy indulni fog, ezeken a területeken. Néhányat megemlítek majd a későbbiekben.

5.4.6. A Digitális Könyvtár jelenlegi fő munkacsoportjai

A már korábban említett licenclési problémák megoldása adja az első nagy tevékenységi kört. E munkacsoport tevékenységének rövid ismertetőjét az előzőekben ismertettük.¹⁰³ A második fő munkacsoport a digitalizálási tevékenységen alapul. Két fő dokumentum-csoportról van szó. A már eleve digitálisan készült dokumentumokról, illetve az analóg forrásból digitalizáltakról. A digitalizálandó anyag felmérésére, kiválasztására, s a módszertani keretek kidolgozására külön munkacsoport alakult 2004-ben. Tevékenységüket az európai Calimera, és Minerva Plus együttműködési programok keretében végzik. Az európai közös gyakorlati kutatási eredmények gyors meghonosításának biztosítója ez. Fontos céljuk még, hogy a különböző felhasználói csoportok számára miképpen tegyék elérhetővé a digitalizált anyagokat. Itt tehát a módszertani és felhasználói kérdésekről van szó, e csoportnak nem feladata a jogi háttér tisztázása. Mintegy 800 intézmény számára küldtek ki kérdőíveket. Ezeknek feldolgozása alapján várható a digitalizálási gyakorlat egységes formájának megteremtése, az útmutatók elkészítése, a digitalizációs közgyűjteményi szakpolitika születése ez év végére.

A harmadik nagy munkacsoport információszolgáltató portálok fejlesztésén dolgozik. Keresési funkciói egyaránt kielégítik a csekélyebb erőforrásokkal és kisebb tartalmi igényrel bíró közkönyvtárak, s a nagy egyetemi könyvtárak igényeit is. E portálok rendszerétől a teljes könyvtári (sőt a teljes közgyűjteményi szféra) egységesebb, kooperatív, közös feladatokat ellátó együttműködésének növekedését várják.

¹⁰³ Norwegian Digital Library... pp. 8-9

5.4.7. A Norvég Digitális Könyvtár néhány szakmai projektje

A *Digitalizálási keretprogram* a folyamat technikai hátterének kidolgozásán munkálkodik. Például metaadatokkal, felhasználói azonosítással, a digitális jogkezelés technikai részleteivel, a digitális dokumentumok előállításával és terjesztésével, az infrastruktúra és rendszer architektúra témaköreivel. E szakmai projekt is részt vesz az európai Calimera- Minerva Plus¹⁰⁴ közös kutatói hálózatban, hasznosítva annak útmutatóit, ajánlásait.

Trondheimben történelmi fotók és ábrák feldolgozásával foglalkozik a *Trondheimbilder*¹⁰⁵ projekt. A cél egy várostörténeti portál kialakítása, mely egységes keretben mutatja be a vizuális emlékeket. A program résztvevői: a városi levéltár, a városi könyvtár, a Norvég Természettudományi és Műszaki Egyetem, valamint a Sverresborg Trøndelag Museum. Itt tehát a gyakorlatban megvalósul a tágran értelmezett közművelődési együttműködés könyvtár, levéltár és múzeum között, melynek eredményeképpen már 45000 kép és tájékoztatóanyag alkotja a portál bázisát.

A hasonló dán online tájékoztató szolgálat példáját követi a *Biblioteksvar* Norvégiában. Itt 31 könyvtár biztosítja a szolgáltatás hátterét. A virtuális tájékoztató könyvtári szolgáltatás a weben, e-mailen, SMS-en keresztül érhető el. Ez utóbbi segítségével gyors és lényegretörő válasz érkezik a mobiltelefonra.¹⁰⁶ Az Oslói Közkönyvtár látja el a menedzselési feladatokat. A jelenlegi közkönyvtári résztvevők köre hamarosan az oktatási-kutatási könyvtári szféra tagjaival bővül majd.

Talán a legérdekesebb kezdeményezés a közös, intézmények közt kapcsoltan használható könyvtári kártya (*Felles lånekort*) projektje. A kezdeményezés a Nemzeti Könyvtárból és néhány partnerétől indult ki. A Nemzeti Felhasználói Regiszter elkészítésével lehetővé válik a szolgáltatások egyetlen kártyával történő igénybevétele. Jelenleg Oppland és Østfold megyékben 15 könyvtár teszteli a rendszert. (Az Østfold megyei könyvtár az év könyvtára lett 2004-ben a kezdeményezés sikerességéből kiindulva!) Bevezetése a tesztidőszakot követően várható¹⁰⁷ A felhasználókat a kártya vonalkódjával azonosítják, az egyes intézmények. Az egyes intézmények mikrochipet, vagy mágneses chipet is elhelyezhetnek rajta saját hatáskörben. A weben keresztül minden felhasználó ellenőrizheti adatait, és módosítást is kérhet. A kártyán szerepel a kiállító könyvtár neve, a felhasználó aláírása és a Norvég Digitális Könyvtár logója is. A jelenlegi diák és oktatói kártyákat, amelye könyvtári kártyaként is használnak, továbbra is használhatóak lesznek kapcsolt rendszerű könyvtári kártyaként. A szükséges adatokat feltöltik a regiszterbe. Hasonló kezdeményezés ez idáig a világon páratlan! Dániában ugyan a társadalombiztosítási kártyát könyvtárakban is használják. Azonban az adatok, csak a mágnescsíkon tárolódnak, nincs országos könyvtári adatbázis. Bármilyen adatváltozáskor új TB kártyát kell igényelni. Finn és Svédországban pedig csupán közös integrált könyvtári rendszeren alapuló regionális megoldások léteznek. A felhasználók számára e kártya által válik kézzelfoghatóvá az új közös és egységes könyvtári koncepció. A Norvég Digitális Könyvtár kézzelfogható felhasználói jelképéről lesz tehát lényegében szó.

¹⁰⁴ <http://www.calimera.org> és <http://www.minervaeurope.org> Hazánkban az NKÖM részéről Rónai Iván, az OSZK részéről Szalóki Gabriella az együttműködés koordinátorai.

¹⁰⁵ <http://www.trondheimsbilder.no/english.html> és Norwegian Digital Library p.10.

¹⁰⁶ Uo. p.11

¹⁰⁷ Sajnos itt most nincs mód a részletes elemzésre, de az érdeklődők részletes ismertetőt találnak az SPLQ legfrissebb számában: Øystein Reiersen: Joint Library Card Project SPLQ vol. 38. (2005) No. 3. http://www.splq.info/issues/vol38_3/06.htm

A következő projekt (*Tilgjengelig* néven) a kulturális és oktatási elektronikus információs erőforrások hozzáférését fogalmazza meg. A Digitális Könyvtári Irányelvnek megfelelően az ABM közművelődési hatóság és a Nemzeti Könyvtár a gazdái. Alakításában rész vesz a norvég e-standard projekt és az Utdanning.no oktatási információs portál is. A szabványok, protokollok és egyéb előírások egységesítését célzó törekvésekről van szó. Így megteremtik a technológiai háttérét a szektoron belüli közös háttérű szolgáltatásfejlesztésnek. Egyelőre Henrik Ibsen kéziratának digitalizált változata, s néhány egyéb dokumentum képezi az oktatási segédanyagok fejlesztését vizsgáló kísérleti esettanulmány tárgyát. Az iskolák, levéltárak, múzeumok, könyvtárak egységes keretben zajló együttműködése egészen új minőséget teremthet e területen is.¹⁰⁸

A *Norvég Nyílt Archívum Projekt (NORA)* társa hazánkban is megtalálható (Nyílt Társadalom Archívum). A nyílt archívumi szabványoknak (OAI-PMH és OAI metaadat modell) megfelelő módon közös keresési lehetőséget biztosít a nyitott archívumokban megtalálható kutatási anyagokhoz, disszertációkhoz.

Végül de nem utolsósorban röviden megemlítem az FRBR bibliográfiai rekordok funkcionális követelményeit, kezelését megvalósítani hivatott kezdeményezésnorvég kutatási programját. Résztvevői a BIBSYS felsőoktatási-kutatási könyvtárak közös katalógusát fenntartó és fejlesztő cég, a Norvég Nemzeti Könyvtár, a norvég Természettudományi és Műszaki Egyetem, valamint az itthon is jól ismert amerikai könyvtári nagyság, az OCLC.

A projekt ajánlásokat próbál kidolgozni a dokumentum egyedek, kapcsolatok, attribútumok automatikus tömörítésére. Emellett egyéb FRBR-on alapuló stratégiákat véleményez, alakít ki és menedzsel. Különösen fontos feladat ez a webarchívumokban és digitális könyvtárakban, a dokumentumok és információk drámaian növekvő mennyisége miatt.¹⁰⁹

5.4.8. Összegzés a Norvég Digitális Könyvtár kapcsán

A Norvég Digitális Könyvtár irányelvei és koncepciója voltaképpen kiteljesíti az információszolgáltatás eszköztárát. Észre kell venni azonban, hogy a fejlesztések mögött álló alapvető törekvések igen hosszú hagyományokra nyúlnak vissza. Többször szót ejtettem már a kettős hagyományról. A tudásátadás útjának minél zökkenőmentesebbé tétele, az olvasók felé való nyitottság és együttműködés szellemisége emelhető ki elsősorban. A dán és a norvég rendszer soha sem az intézményi keretek, hanem a felhasználók igényei, és a szakmai feladatok, missziók felől közelítette meg a munkáját. Ezért is vezet egyenes út az amerikai Dewey-féle demokratikus koncepció norvégiai meghonosításától kezdve a közös és egységes nemzeti könyvtári ellátásra való törekvésig. Az ambiciózus digitális könyvtári kezdeményezés teljesen új arculatban, szervezeti keretben és felhasználói arculattal szab irányt a jövő információs társadalma kiszolgálásának. Egyaránt vonatkoztatható e megállapítást kultúrára, oktatásra, szórakozásra, közhasznú információk terjesztésére is. Kevesebb konkrét projekt létezik még, mint Dániában. A kiemelt koncepciók megvalósulása társadalmi-intézményi kölcsönhatásként egy radikálisan átalakuló szociális valóságot tükrözhet vissza. Melyben harmóniára lelhet az egyéniség kiforrálódása és az alkotó konstruktív emberi együttműködés pozitív eredményessége is. A kettő harmóniája sugározhat ki az élet számos területére. Ennek egyik legfőbb letéteményese pedig az újjáalakuló könyvtári rendszer lehet.

¹⁰⁸ A projekt részletei: <http://laringsressurs.norskdigitalbibliotek.no> sajnos csak norvégul érhető el.

¹⁰⁹ A részletek egy másik IFLA összefoglaló tanulmányban: <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.htm>

5.5. A norvég könyvtári civil-érdekképviselési szféra főszereplői

Ebben a norvég zárófejezetben a többi országhoz hasonlóan röviden ismertetem a norvég könyvtáros szféra lényegesebb civil és érdekképviselési szervezeteinek tevékenységét.¹¹⁰

5.5.1. Norvég Könyvtáros Szövetség (NLA)

A legnagyobb hagyományokkal bíró 1913-ban alapított szervezet.¹¹¹ Jelenleg 3800 tagot számlál. Mind egyéni, mind intézményi tagjai vannak (pl. könyvtárak, egyetemek). Mind a központi, mind a helyi szerveződések egységes Akcióprogram szellemében működnek, mely az alapelvekre terjed ki. A szervezet kongresszusa fogadja el. Számos szekciója működik (gyermek, és ifjúsági könyvtári, egészségügyi könyvtári, iskolai, zenei könyvtári, referenz és könyvtárközi kölcsönzési, mobilkönyvtári). Öt fő tevékenységi körrel bír:

- A könyvtárak, mint az oktatási rendszer integráns részeinek támogatása, az összes oktatási szinten és formában.
- A copyright ügyek kezelése, a folyamatos, zavarmentes felhasználói hozzáférés lehetőségének biztosítása.
- A könyvtárosképzés megújítása a modern műszaki, társadalmi igényeknek megfelelő módon
- Az információtechnológiai fejlődés, az információ és a tudás hozzáféréseinek esélyegyenlőséget szem előtt tartó megteremtése
- Kulturális értékek közvetítése az összes társadalmi korosztály számára.

Tevékenységük középpontjában mostanában az ingyenes kölcsönzés lehetőségének maradéktalan fenntartása áll, melyet széleskörű társadalmi konszenzus övez. Emellett aktív kapcsolatban vannak a szerzői jogi ügyekben érintett egyéb (kiadói és szerzői érdekképviselési) szervezetekkel, hazai és európai szinten egyaránt.

Nemzetközi kapcsolataik igen széleskörűek. Tagjai az IFLA és EBLIDA nemzetközi szervezeteknek. Számos speciális támogatási projektben vesznek részt Boszniától Afrikáig. Oktatási alapítványuk évente szakmai ösztöndíjat adományoz. A szövetség ugyancsak évente, szakmai díjjal jutalmazza az év könyvtárát. Folyóiratuk Bibliotekforum címmel évente tízszer jelenik meg. Általános fóruma a norvég könyvtárügynek.

5.5.2. Speciális Könyvtárak Szövetsége (NFF)

1948-ban alakult. Tagjai közt a társadalomtudományi, üzleti, ipari, oktatási, kutatási szféra szakkönyvtári intézményei találhatók meg. Társult tagja az előbb említett NLA-nak, és rendes tagja a Felsőoktatási és Kutatási Könyvtárak Északi Szövetségének, (NVBF) valamint az IFLA-nak.¹¹² 554 tagjuk van, ebből 28 intézményi tag. Nincs titkárságuk, a tagság idealizmusa élteheti őket. Konferenciákat szerveznek, nemzetközi szakmai diskurzusokban vesznek részt, információs és publikációs munkát végeznek.

¹¹⁰ Nordic IFLA... p. 21.

¹¹¹ <http://www.norskbibliotekforening.no>

¹¹² <http://biblioteknett.no/nff>

5.5.3. Norvég Könyvtáros Unió

Igen fiatal szervezet 1993-ban alapították.¹¹³ Célja a könyvtárosok bér és munkakörülményeinek javítása. Alapításakor 500tagja volt, majd tíz évre rá már 1300, mintegy fele a teljes könyvtáros létszámnak. Minden könyvtáros tagja lehet, függetlenül attól, melyik szektorban dolgozik.

5.5.4. Kulturális Munkások Uniója- Könyvtáros szekció

A tradicionálisabb szakszervezet könyvtári részlege, mely könyvtárosokat, s egyéb könyvtári alkalmazottakat tömörít.

5.5.5. Helyhatósági és Központi Állami Alkalmazottak Uniója- Könyvtáros Munkavállalók Tanácsa (Fagforbundet)

A közkönyvtári dolgozók szakszervezete.¹¹⁴ Bér és munkaügyi kérdések mellett, minden, a könyvtárakat érintő társadalmi kérdésben igyekszik megnyilvánulni. Szlogenjük így szól: „Erősebbek vagytok együtt és velünk, mint egymás nélkül és nélkülünk” (angolul: Stronger with- than without)

5.5.6. Norvég Kutatói Alkalmazottak Szövetsége (NARW) Könyvtáros Hálózata (FBF)

A kutatói és felsőoktatási szféra alkalmazottait tömörítő szakmai szerveződés.¹¹⁵

5.5.7. Norvég könyvtáros szakmai ernyőszervezet

Dán társához hasonlóan közös fórumot teremt a szakmai és civil szerveződések számára. Az NLA infrastrukturális bázisán működik.

5.6. Norvég konklúzió

Jelenleg ugyan nem a norvég a legfejlettebb könyvtári-közgyűjteményi északi rendszer, néhány éven belül könnyen azzá válhat. Ambiciózus digitális könyvtári terveik, háttérben a magas fokú társadalmi konszenzussal, a 90% fölötti lakossági könyvtárhasználattal, a stabil gazdasági helyzettel, sikerre vannak ítélve. Különösen az egységes háttérrel bíró testreszabható egyéni arculatú, de közös hozzáférési háttérű szolgáltatások járulhatnak ehhez hozzá.

Előreláthatólag 2006-ban készül el a norvég könyvtárügy szakmai stratégiai terve, s benyújtják a kormány elé. Nagyon érdemes lesz tanulmányozni majd.

¹¹³ <http://www.bibforb.no>

¹¹⁴ <http://www.fagforbundet.no>

¹¹⁵ <http://www.forskerforbundet.no/internett.asp?newmode=2> és <http://biblioteknett.no/fbf/>

6. Svédország esete a decentralizációval

Az ország területe 448459 km², lakossága mintegy kilencmillió főt tesz ki, fővárosa Stockholm. A svédek kapcsán több szempontból is emlegethetjük a különleges jelzőt. Nagyon töredékesen állnak rendelkezésre az általam fellelt angol nyelvű szakirodalomban általános leírások a könyvtári rendszerről. Nem találkozunk részletes egységes országos, fejlesztési koncepciókkal. Mindkét tény elég nagy meglepetés volt számomra. Inkább csak egyes jelentős intézmények részletesebb ismertetésére lenne mód (például a nemzeti könyvtári funkciót ellátó Királyi Könyvtárára¹¹⁶, vagy a Boråsban működő könyvtárosképző felsőfokú egyetemi jellegű intézményére¹¹⁷). Amikor el kezdtem tanulmányozni a svéd könyvtárügy fejlődésének modelljét, úgy vélem megtaláltam erre a választ. A törvénykezési és társadalmi háttér felvázolása segíthet felvázolni a svéd könyvtárügy jelenlegi arculatát. E rövid zárófejezet tehát erről a különleges helyzetről szól, mely megadja a kereteit az új kihívásokra való reagálásoknak is.

A többi északi országgal nagyrészt közös jellemzők taglalásától (pl. bibliotek.se közös könyvtári keresőrendszer, fejlett egészségügyi könyvtári hálózat, mobil könyvtári szolgáltatás) terjedelmi okok miatt, ebben az esetben eltekintek.

6.1. A svéd könyvtári törvénykezés és a könyvtárügy fejlődése, társadalmi környezete

Svédországban a közkönyvtárügy szervezése alapvetően helyi önkormányzati szinten, a tudományos könyvtári rendszeré pedig az egyes anyaintézmények szintjén zajlik. A svéd könyvtárügy fejlődésének útja eleinte hasonlít szomszédaiéhoz. Itt is egyrészt a királyi, főúri, egyházi gyűjtemények, másrészt a XIX. században megjelenő nemzetállami oktatási-közművelődési ossztársadalmi modellek képezte alapját. Az első könyvtári törvény viszont csak 1905-ben született meg, melyet 1912-ben módosítottak. A jelenleg is működő rendszer alapjait az 1930-ban hozott törvénnyel fektették le.¹¹⁸ Ekkor formálódott ki a helyi és regionális (megyei) hatóságok által fenntartott közkönyvtárak rendszere. A törvény részletes állami utasításokat, előírásokat tartalmazott. Ezek közé tartozott például az alapszolgáltatások ingyenessége, a nyitvatartási szabályok rögzítése, alapszolgáltatások (kölcsonzés) ingyenessége. A többi északi országhoz hasonlóan itt is erős morális misszióval lettek a könyvtárak felvértvezve az ifjúság irodalmi ellátása terén. Idáig nincs is lényeges különbség a többi északi államhoz képest. A fordulat 1965-ben következett be. Ekkor új törvényjavaslatot terjesztettek be, amit a parlament elutasított. Ez utóbbi felváltotta volna az önkormányzati címzett támogatásokat egységes önkormányzati normatívává, ahol a helyhatóság döntésétől függött volna, hogy hogyan osztja el a pénzt feladatai közt. Ezzel egy időben a hetvenes évek elejéig mintegy a tizedére csökkent a helyhatóságok száma. A közkönyvtári címzett állami támogatások ugyan megmaradtak, de az előbb említett közigazgatási folyamatok következtében erős és büszke helyi önkormányzatiság szilárdult meg. A helyhatóságok egyre bővülő autonómiája egyre kiszolgáltatottabbá tette a könyvtárakat a helyi viszonyoknak, miközben

¹¹⁶ <http://www.kb.se>

¹¹⁷ <http://www.hb.se/bhs/bhs-eng>

¹¹⁸ Az 1994-ig tartó fejlődés leírásához lásd: Thomas Barbro: Sweden In: Public Library Legislation in the Nordic Countries, SPLQ vol. 27. (1994.) no. 1. pp. 27-34

1965-től hiányzott az országos törvényi háttér! A helyi demokrácia ereje, az adófizetőkhez való döntési közelség szinte mindenkit büszkeséggel töltött el. E sajátságos fejlődési modellben a helyi önkormányzatok építettek új modern helyi központi és fiókkönyvtárakat. Ugyanakkor sokat be is zártak, melyek működését ráfizetésesnek ítélték meg. Az állami hozzájárulás mértéke 1965 után nem volt több a költségek évi 2-3%-ánál. Az 1970-es 80-as években a gazdasági fejlődés, s az önkormányzatok könyvtárbarát politikája szerencsésen egybeesett. A jóléti állam virágkorát élte. A dinamikus fejlődést jelzi, hogy a közkönyvtári összállomány mérete 10,5 millió könyvtári egységről 46 millió egységre nőtt. 1958-ban 24,5 millió, 1983-ban már 77 millió állomány egységnyi kölcsönzés történt. Ezzel összhangban nőtt a költségvetés és az alkalmazotti létszám is. Kialakult a gyermekkönyvtári és munkahelyi könyvtári hálózat, mindkettőt gyorsütemben fejlesztették. A bevándorlás ütemének növekedésével itt is kialakult a bevándorlókat kiszolgáló szolgáltatások rendszere.¹¹⁹ A központi források leginkább a 15 ezer lakosnál kevesebbel bíró önkormányzatok könyvtári feladatainak ellátást segítették. Ezzel szorosan összefüggött a bibliobusz rendszer kiépítése.

A törvényi háttér hiánya azonban egyre inkább kiütközött. Nem is annyira az új szolgáltatás fejlesztésben, mint inkább a meglévők javítása, tökéletesítése terén. 1990-ben már egy főre számítva Svédország költötte a második legkevesebbet könyvtárügyre az északi régióban (a sort Norvégia zárta, Dánia és Finnország vezette). A mikor az 1990-es években megtört a jóléti állam lendülete, a könyvtárak is nehéz helyzetbe kerültek. A helyhatósági autonómiát felhasználva, egyre inkább spóroltak az intézményeken. Lehetetlenné vált a hosszú távú együttműködés. Az intézményrendszer méreteit helyi érdekek szemszögéből erőteljesen megnyirbálták. Bár főleg fiókkönyvtárakat zártak be,¹²⁰ de az egész közkönyvtári rendszer konzisztenciája megbomlott, a könyvtárközi kölcsönzési hálózatot a csőd fenyegette! A helyhatóságok törekvése alternatív finanszírozási források bevonására (kereskedelmi, vagy non-profit tőke által) is igen sokat rontott a rendszer helyzetén. Megtört a szolgáltatások ingyenessége is. Egyre nagyobb lett a társadalmi nyomás, hogy legalább a minimum standardokat határozzák meg újra törvényi szinten.

A Swedish Association Of Authors társadalmi szervezet 1992-ben kampányt indított a törvénykezés kikényszerítése érdekében,¹²¹ melyhez csatlakozott a könyvtárosok reprezentatív szakmai szervezete is. Ez utóbbi egyszerre két szinten folyt. Helyi szinten az adófizetőket és a helyhatóságok képviselőit, központi szinten pedig a parlamenti képviselőket s a kormányzati hivatalnokokat kívánták behálózni. Három legfontosabb céljuk az ingyenes kölcsönzési szolgáltatás, az évközbeli pénzügyi elvonások tilalma, s a helyhatósági felelősség garantálása volt. Emellett fix összegben kívánták garantálni a GDP-hez képest a könyvtári terület költségvetését (mint ahogy 1985-ig Norvégiában tették). Egységes közigazgatási szinten kívánták látni a pénzügyi és a működtetési felelősséget. Kampányuk konstruktív volt, párbeszédet alakítottak ki minden érdekelttel, hivatásos lobbistákat is bevontak a meggyőzési tevékenységbe. A könyvtárpártoló helyi önkormányzatok segítették őket, a többiek viszont kifejezetten tiltani igyekeztek intézményeikben a kampányt. Több mint félmillió aláírást gyűjtöttek össze. Melléjük állt a kormány konzultatív tanácsadó testülete is. Ez utóbbi minden helyhatóságnak saját könyvtárát sürgetett, közvetlen, szakképzett személyzettel és ingyenes kölcsönzési szolgáltatásokkal. A téma bekerült a Kulturális Minisztérium legsürgősebb teendőket taglaló

¹¹⁹ Yelena Jönsson Lanevska: A gateway to understanding: Swedish libraries and immigrants In: New Library World vol. 106 (2005) no. 1210/1211 pp. 128-140

¹²⁰ Esettanulmányként kínálkozik e témához: Gulyás Miklós: Helyzetjelentés Svédországból In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros no. 1 (1992) pp. 43-44

¹²¹ Jon Einar Spetz: The national "Save the libraries" campaign In. SPLQ vol. 26. (1993) no. 4. pp. 12-14

Fehér Könyvébe, majd a parlamenti szakbizottság elé. A törvény pedig 1997-ben született meg. Mintegy harmincévnyi időszakot zárt le e parlamenti döntés. A legújabb törvényi szabályozást pedig 2005-ben fogadták el.¹²² Ebben már világosan rögzítésre kerül a helyi és regionális hatóságok felelőssége nemcsak az egyes intézmények fenntartásában, hanem a szakmai együttműködési háló gondozásában, fejlesztésében is. A 2000-ben induló, immár szűkebb körű szakmai lobbizásnak köszönhetően sikerült egységes szolgáltatási minimum célkitűzéseket meghatározni. Egy új könyvtári kormányzati terv keretében nyilvánvalóvá vált milyen szolgáltatási szintet kell nyújtania egy svéd köz- illetve tudományos könyvtárnak. Az egyes könyvtári szakterületek minisztériumi irányítási széttagoltságát is egységesítették. Megnyílt az út a modern (a társadalmi nyilvánosság fórumának szerepét is betöltő) információs központok előtt

A szakmai szervezeteket most az foglalkoztatja, hogy szakmai, szolgáltatási, irányítási modelljeik felvázolásával mindig egy lépéssel a politikusok előtt járjanak. Meg akarják előzni azt, hogy bekövetkezzen a másik véglet, hogy a túl szoros állami szabályozás akadályozza meg a szolgáltatások fejlesztését s az intézményi fejlődést.

Tanulásgént talán leszögezhető hogy: a decentralizáció és a helyi demokrácia kiterjesztése a 70-es 80-as években rendkívül fontos szerepet játszott a svéd könyvtári rendszeren belüli területi egyenlőtlenségek mérséklésében. A helyi önkormányzatiság új fejlődési dimenziókat adott a könyvtárügynek. A 80-as évek végétől azonban a változó gazdasági-, társadalmi-, technikai környezetben az erős helyi autonómia mellett a szakmai fejlődést biztosító központi szabályozás hiánya komoly gondokat okozott. A kooperáción alapuló könyvtári megoldások nem tudtak meggyökeresedni, sőt a hagyományos alapfeladatok ellátása is veszélybe került. A közvetlen demokrácia és politikai kultúra erejét viszont jól mutatja, hogy a társadalom meg tudta fordítani ezt a folyamatot. Az erős helyi érdekelttség és a szubszidiaritás elvének fenntartásával lehetővé vált az egységes rendszerszintű szabályozás, fejlődés és fejlesztés lehetősége. Az információs társadalom kihívásaira való sikeres válasz feltételei tehát itt is megteremtődtek. Svédország azért lehet talán érdekes a számunkra, mert itt nem decentralizálni kellett ehhez, hanem éppen hogy centralizálni kissé a túlságosan decentralizált törvényi-működési szakmai környezetet. Miközben, mint a norvég esetben is láttuk, ez kétirányú folyamat. Egyes területeken centralizálunk (például könyvtári munkafolyamatok, informatikai környezet, szabványok területén), miközben ez teremti meg a lehetőségét, a minden eddiginél decentralizáltabb, személyre szabottabb szolgáltatások megvalósításának. A következőkben vázlatos módon próbálom meg ábrázolni a svéd könyvtárügy fejlődési lehetőségeit s a kiindulópontokat.

6.2. A svéd könyvtárügy néhány jellemzője az új kihívások közt

A már említett kettős centralizációs és decentralizációs folyamat az egyes könyvtártípusok példáján is megfogható. Míg a közkönyvtárak tevékenysége területileg koncentrálódik (számos fiókkönyvtár megszűnésével), addig az egyetemi könyvtárak szolgáltatásai decentralizálódnak (nagyobb mozgástérrel a kari szintek felé). Mindkét típusra jellemző azonban az elektronikus dokumentumok központi menedzselése (Finnország kapcsán szót ejtettem már a részben közös licencpolitikáról, melyben svéd részről az Országos Könyvtári Tervező és

¹²² Martin Aagård: Library Legislation The Swedish Law Inforcement In: Nordic IFLA...pp.8-9

Koordinációs iroda (BIBSAM) vesz részt.¹²³ A svéd Kiruna régió közkönyvtári hálózata pedig a lapp népesség közös (norvég-svéd-finn) könyvtárellátási modelljében vállal részt.¹²⁴ Az integráció és kooperáció a közkönyvtári és tudományos könyvtári szféra között egyre erősebbé és kézzelfoghatóbbá válik.

6.2.1. A tudományos könyvtári szféra

Az egyetemek és tudományos intézményekhez kötődően 33 könyvtár tartozik ebbe a kategóriába. Svédországban 11 egyetem és 4 egyetemi rangú egyetlen tudományterületre specializálódó felsőoktatási-kutatási intézmény működik (ezek közül kiemelkedik világviszonylatban is az egészségügyi tudományokra specializálódott stockholmi Karolinska Intézet). A stockholmi Királyi Könyvtár, mint nemzeti könyvtár külön kategóriát képez ugyan, de sokszor ezt az intézményt is ide sorolják.¹²⁵

A szféra könyvtárai nyilvános könyvtárként működnek, átlagosan a felhasználók mintegy 20-30%-a nem tartozik bele a diák vagy oktató-kutatói célközönségbe. Az intézmények két nagyobb csoportba sorolhatók be: a régebbi alapítású tradicionális intézmények könyvtárai, s a közelmúltban alapított intézmények. Utóbbiakra több fejlesztési pénz jut, kialakulásuk fázisában, bár őket is érintik az elvonások. Ezzel szemben viszont állományuk (különösen a régebbi dokumentumok esetében) nem vethető össze a hagyományos intézményekéivel. A könyvtárközi forgalomból is sokkal nagyobb arányban részesülnek a kérési oldalon. Ennek ellensúlyozására az állam külön pénzügyi kompenzációs mechanizmust működtet az anyagok jelentős részét szolgáltató jelentős múltú intézmények számára a Királyi Könyvtár részlegként működő BIBSAM-on keresztül,¹²⁶ melynek összege 2001-ben 10 millió SEK volt. A helyi kölcsönzések aránya is folyamatosan nő, átlag 23%-kal 1998 és 2000 között. Az új közös elektronikus szolgáltatások bevezetése is a kiegyenlítődés irányába hat. Ellenirányú tényező viszont a digitalizálás költsége. Ez utóbbi szintén a nagy múltú intézményeket érinti döntően, hiszen az ő dokumentumaikat kell többségében digitalizálni.

6.2.2. Közkönyvtárak

A közkönyvtári szféra fejlődéstörténetéhez kínálkozik adalékként egy összefüggés: Az önkormányzati, lakosságáramnyos finanszírozásból adódóan a csökkenő lakosságszám számos régió könyvtári ellátásának pénzügyi vonzatait igen érzékenyen érinti. A helyhatóságok (számuk 289) 1989 és 99 közt 376 fiókkönyvtárat zártak be. A közkönyvtárak száma 10 év alatt 15%-kal csökkent (a fő és fiókkönyvtárakat egybevéve) Az összállomány mérete 3.5%-kal csökkent, viszont ezen belül az audiovizuális anyagok aránya nőtt, a hagyományos

¹²³ Kari Stange , Kristiina Hormia-Poutanen , Karin Bergström Grönvall , Eeva Laurila: Cost division models in BIBSAM and FinELib consortia In: The Journal for the Serials Community, vol. 16 no.3. (2003 november). URL: <http://www.metapress.com.zorac.aub.aau.dk/link.asp?id=0xkglfcejut7fc9y>

¹²⁴ Peter Sarri: Creating a Library Plan for the Sámi in Sweden A 2004-es Buenos Airesi IFLA kongresszus 167-E kódjelű előadása. Elérhetőség: <http://www.ifla.org/IV/ifla70/papers/167e-Sarri.pdf>

¹²⁵ Az összefoglaló alapvető forrása a Svéd Könyvtári Szövetség honlapjáról Mats G. Lindquist göteborgi professzor tanulmánya: Swedish libraries An increased role in the Education Society while adjusting to harder economics and technology In: http://www.biblioteksforeningen.org/english/pdf/Swedish_libraries.pdf

¹²⁶ A svéd dokumentumellátás rendszeréről részletes összefoglalót ad Kjell Nilsson tanulmánya: A dokumentumellátás tervezése: svéd elképzelések és skandináv együttműködés In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás vol. 41. (1994). No. 2. pp. 63-66.

periodikáké viszont 24%-kal csökkent. A kölcsönzési adatok kedvezőek: egyértelmű a növekedés a csökkenő intézményi szám és állományméret ellenére is. 40%-ot tesz ki a gyermekkiadványok kölcsönzése, míg 30-30%-on osztozik a fiction és non-fiction irodalom. A közkönyvtárak pótolják a számos helyen hiányzó iskolai könyvtár funkcióját, kiegészítő tevékenységük van tudományos könyvtári területeken (hasonlóan a már említett norvég példához). Ezen felül pedig a közkönyvtárak egyben felnőttoktatási képzési helyként is szolgálnak komoly munkaerőpiaci fegyverként a munkanélküliség visszaszorítására. Az új feladatok megjelenésének hátulütője, hogy finanszírozási gondok miatt más hagyományos funkciók (gyermekek és nyugdíjasok kiszolgálása) szorul háttérbe.

Ez utóbbi annál is inkább komolyabb probléma, mert Finnországhoz hasonlóan csak az utóbbi években kezdenek kialakulni az iskolai könyvtári rendszer körvonalai (a nemrégiben bevezetett oktatási reformmal összefüggésben). Így jelenleg javarészt még a közkönyvtárakra hárul az oktatási intézmények változatos információs képzési igényeinek kiszolgálása. Nehezebben alapozhatóak meg az információs kompetenciák, mint Dániában vagy Norvégiában.

A már említett önkormányzati költséghatékonyságra törekvés hátulütője a könyvtári szakma leértékelődése a helyi döntéshozatali szinteken. A könyvtárügy, nagyobb közigazgatási területekkel összevontan megjelenve, nincs benne a politikusok elsődleges látókörében.

A közkönyvtári rendszer fejlesztésére központi kormányzati alapokból 2001-ben 36.6. millió SEK-et fordítottak, ebből 11.6. millió SEK új tárolókönyvtárak létesítésére és a könyvtárközi kölcsönzési hálózat fejlesztésére fordítódott. A regionális könyvtárak támogatására 2.8. millió SEK-et fordítottak. A helyi közkönyvtárak szintjén a 3 fő prioritás az olvasás népszerűsítése, a könyvtári épületfejlesztés és a modern IT szolgáltatások széleskörű használata. Közönyvtárakon keresztül támogatják 25 millió SEK-kel az iskolai könyvbeszerzéseket a diákok olvasási kedvének javítására és oktatási célra. Ezen kívül még 5 millió SEK-es keret is rendelkezésre áll szintén ifjúsági olvasásfejlesztési célzattal a könyves szakma szereplői és civil programok számára. A közkönyvtárak ezen felül félmillió SEK-es keretet kaptak művészeti periodikumok előfizetésére.

6.2.3. Az információs forradalom könyvtári vetülete Svédországban

A kezdetek itt is egészen az 1960-as 70-es évekig nyúlnak vissza.¹²⁷ A könyvtári automatizálás a 70-es évek elején indult el, amikor a svéd könyvtárellátó (Bibliotekstjänst AB) bemutatta első integrált rendszerét a BUMS-ot. (katalogizáló és kölcsönző modul volt elérhető benne). Sokáig (15 év) monopolhelyzetben volt, de a közkönyvtárak lassan csatlakoztak, félve a rendszer támasztotta munkanélküliségtől. A 80-as évek végére kb. 100 könyvtár használta. A 90-es években fejlesztették ki az első alternatív rendszert Göteborgban, Malmöben illetve Stockholmban A LIBRIS közös katalógust a tudományos könyvtárak használták először állományadataik tárolására, a közkönyvtárak használóként dial-up technológiával kapcsolódtak a rendszerhez. A kilencvenes években forradalmi változások zajlottak le. Online adatbázisok elterjedése, főleg helyi svéd fejlesztésűek. Sokáig drága volt az egyetemközi SUNET hálózat hoz csatlakozni, a közkönyvtári internet ellátást a helyi LAN hálózatok kiépülése gyorsította fel. Ezzel egy időben kiépültek a belső cd-rom hálózatok is. 1994-ben kormánybizottság alakult az információs technológia alkalmazásfejlesztésére, életminőség növelő és gazdasági versenyképesség növelő célokkal. Ugyanebben az évben elkészült jelentésük az IT-fejlődésre teszi a hangsúlyt. Tevékenységeket irányoz elő az oktatásban, törvénykezésben, közigazgatásban, orvosi területen, kutatásfejlesztésben és a

¹²⁷ *A történeti áttekintés forrása: Barbro Thomas: Towards cyberspace SPLQ 1994. vol. 27 no.4. p.17-19 és Lindquist id. mű*

telekom hálózatok fejlesztésében. Előírja az iskolások IT kompetenciáinak fejlesztését, minden szinten, melyért az önkormányzatok és iskolák, felsőfok szintjén az egyetemek felelnek. (ennek anyagi alapjairól már szóvolt korábban) Ez utóbbit nemzeti akcióprogram segítette, melyet szakértői anyagok segítségével foglalmaztak meg. Könyvtárakon belüli fejlesztésre 94-95-ben is már 25 millió SEK külön kormányzati keret jutott.

A technikai alapok megteremtése után fokozatosan a tartalomszolgáltatásra tevődik át a hangsúly. A svéd nemzeti konzorcium segítségével már 2001-re is, mintegy 4500 elektronikus folyóiratot sikerült előfizetni, ehhez járulnak még a különféle helyi igényeknek megfelelő speciális előfizetések az egyes intézmények részéről. A szolgáltatás iránti igény is exponenciálisan nő. Ráadásul a folyamatos növekedés mellett a felhasználói szokások átalakulása révén egyre többen olvasnak képernyőről cikkeket, ahelyett, hogy kinyomtatnák.

Az előfizetések kapcsán a kiadóvállalatok profitfélése miatt nem sikerült sok esetben a konzorcionális megoldással nagy árelőnyre szert tenni. A kiadók ugyanis, az addigi intézményi szintű előfizetési tételekből csak minimálisan engedtek (s intézményi kimutatást kértek a költségekről). Az elektronikus előfizetések költségnövekedése 2001-ben ötszörösen haladta meg az inflációs rátát. A helyzet tehát nem megnyugtató, nem lehet csodálkozni rajta, hogy napirendre került a nemzetközi konzorciumok létrehozatala is. Másik fontos terület a tudományos publikációk elektronikus közzététele. Ebben az esetben a szerzők hezitálása, s a szerzői jogok akadályozzák a nyilvános publikálást. A speciális könyvtári adatbázisokban sokkal több az anyag, mint amit elérhetővé lehet tenni.

Svédországban is beindultak nagy digitalizálási projektek, elsősorban szerzői joggal nem védett történeti értékkel bíró anyagok feldolgozására. A Lundi Egyetem könyvtára például a középkori kéziratait, a Göteborgi Egyetemi Könyvtár pedig a Svéd Kelet-Indiai Társaság iratanyagát digitalizálja.

A könyvtárak hagyományos webes szolgáltatásain túl (pl. online katalógus, kölcsönzési szolgáltatások), Stockholmban megindult az e-book kölcsönző szolgáltatás is. Ez utóbbi is általánosan illeszkedik az északi trendek közé. (Dániában már jogvédett wma formátumú zene is kölcsönözhető, a közkönyvtári rendszer felhasználói számára, a netmusik.dk közös online zenei könyvtári szolgáltatáson keresztül).

6.2.4. A Svéd Királyi Könyvtár

A nemzeti intézmény gazdag múltra tekinthet vissza. A Wasa királyi dinasztia igen nagy gondot fordított fejlesztésére. Hivatalosan 1661-től nemzeti könyvtár, kötelezpéldány joggal.¹²⁸ A svéd északi hegemonia időszakában számos értékes kötettel gyarapodott a könyvtár. Ezzel szemben 1697-ben leégett az intézménynek helyet adó nyugati királyi palotaszárny egy része, sok értékes mű elpusztult. A könyvtár a királyi kancellária részeként működött, ideiglenes otthonul szolgáló kastélyokban. Királyi magánkönyvtárból 1863-tól vált nyilvános könyvtárrá, 1878-ban önálló reprezentatív épületbe költözött a stockholmi Humlegården parkban. Az épület a maga korában igen modern volt, ide vezették be az első

¹²⁸ A Királyi könyvtárra vonatkozó információk forrásai: Birgit Antonsson The Royal Library-The National Library of Sweden In: Alexandria vol. 2. no. 2. 1990. Tomas Lidman, Ulla Ehrensverd, Folke Sandgren, Mayre Lehtilä-Olsson, Kjell Nilsson: National Library of Sweden: History of the Royal Library In LIS encyclopedia
<http://www.dekker.com.zorac.aub.aau.dk/sdek/ftinterface?content=t713172967vnxs10000100000025&ftform=3&page=1> Bo-Ingemar Darlin, Mayre Lehtilä-Olsson, Tomas Lidman, Kjell Nilsson and Folke Sandgren: The History of the Royal Library, Kungliga Biblioteket (KB)
<http://www.kb.se/ENG/kbhistor.htm>

között a gázt és a villanyt Svédországban. 1862-től folytak már a katalogizálási munkálatok, az intézmény pedig számos értékes könyvgyűjteménnyel gyarapodott (például a török kéziratokkal teli Rålamb gyűjtemény). 1926-27-ben a növekvő állományméret miatt két új szárnyal gyarapodott a könyvtár épülete. A két világháború közti korszak legfontosabb beszerzése Sir August Strindberg kézirat együttese volt, aki az 1870-es-80-as években itt volt könyvtáros.

A második világháború után a Nemzeti Könyvtár egyben humán és társadalomtudományi szakkönyvtárrá is vált, a stockholmi egyetemmel kötött megállapodás folytán. Jelentős szlavisztikai gyűjtemény létesült moszkvai és leningrádi segítséggel. A kurrens és retrospektív nemzeti bibliográfiát gondozó bibliográfiai intézet 1953-ban kezdte meg tevékenységét. A zenei gyűjtemény 1958-ban nyílt meg, azonban 1979-től önálló archívummá szerveződött. A korábban alig látogatott térképgyűjtemény az 1960-as évektől jelentősen gyarapodott, s a könyvtár fontos részévé vált. Az első tárolókönyvtárat 1949-ben adták át, s az idők során többször bővítették. Nemcsak a Királyi Könyvtár, hanem más jelentős nagyságú gyűjteménnyel bíró könyvtárak is használják. A dokumentumellátásban s a 70-es évektől induló könyvtári automatizálásban egyre inkább főszerepet játszott az intézmény (a BIBSAM tevékenységére, s a Libris fejlesztésére). A szabályozási hiányosságok ellenére a tudományos könyvtárak bevonásával a 90-es évek közepére világszínvonalú dokumentumellátási rendszert alakítottak ki.¹²⁹ Az eddigi utolsó nagy fordulóponthoz 1996-hoz kötődik, amikor a könyvtár új épületbe költözhetett, a már igen kinőtt régi helyéről. Pontosabban az eddigi épületet a fő olvasóterem kivételével teljesen átépítették, a stockholmi metróval azonos mélységben új raktárakat alakítottak ki. Az átépítéssel hosszú időre megoldódott a dokumentumok tárolása. A könyvtári szféra közös fejlesztései programjának gondozásán túl főszerepet játszik az informatikai hardver és szoftver (alkalmazási) infrastruktúra fejlesztési elképzeléseinek kidolgozásában. Az új épület lehetővé teszi a modern információs központi funkciók maradéktalan kialakítását.

6.2.5. A könyvtári és tágabb közművelődési szektorok integrációja, együttműködése

Már az 1997-es törvény is a könyvtárakat (szektoroktól függetlenül) a digitális információs tudás és információs kultúra infrastruktúrájának gerinceként említi meg. Kötelességgként írja elő a kulturális örökség védelmét és bemutatását. A többi északi országokhoz hasonlóan az állomány használata ingyenes (már láttuk, hogy ez volt a törvényhez vezető kampány egyik fő követelése). A törvény ugyancsak rögzíti a többi északi országhoz hasonlóan az egyes szektorok szereplőinek kölcsönös együttműködési kötelezettségét. Név szerint: megyei és helyi közkönyvtárak, akadémiai és állami alapítású tudományos könyvtárak, kölcsönző központok (tárolókönyvtárak), iskolai könyvtárak. A fő cél itt is kiemelten a felhasználó központú magas színvonalú információs szolgáltatások biztosítása.

A Svéd Könyvtári Szövetség (Svensk Biblioteksförning) szekcióit alkotja a tudományos-felsőoktatási (SBF), illetve a közkönyvtári szféra szakmai szervezete (SAB) is.

Említettem már, hogy az egyetemi közönség kiszolgálására gyakran szövetkeznek egy adott régió közkönyvtárai és egyetemi könyvtárai. (Gotland, Harnösand, Karlstad, Norrtälje régiói. A virtuális együttműködés közös információs webportálokat szül, például a Kunskapsporten (tudás kapuja) a dél svédországi Skåne régióban vagy Kunskäpsnat (tudáshálózat) Sörmlandon vagy a Nätverk för kunskap (Networking for Knowledge-Hálózatosság a tudás szolgáltatásban), Nyugat-Götalandon Göteborg és Borås városok körzetében (mely amúgy is a könyvtári felsőoktatás és kutatás svédországi központja). Megemlítendő még az észak illetve

¹²⁹ Lásd Kjell Nilsson már említett TMT-beli cikkét

dél svédországi regionális könyvtári infokommunikációs projektek is.¹³⁰ E portálok általában fejlesztési projektek eredményei, melyek napjainkban formálódnak igazán ki¹³¹

A könyvtári munkafolyamatok egységesülése kapcsán már említettem a Libris országos közös tudományos könyvtári katalógust, mely kölcsönös integrált keresési lehetőséget nyújt a közkönyvtárak BURK katalógusrendszerével. A kettő egyesül a bibliotek.dk mintájára létrejött bibliotek.se online szolgáltatásban (sőt bizonyos tekintetben előrébb is jár, mert előbbi alapvetően a közkönyvtári hálózathoz kötődik)¹³². Norvég mintát követ ugyanakkor a svéd közgyűjteményi munkacsoport (levéltárak, könyvtárak, múzeumok) működése. Itt is az együttműködés egyszerűsítéséről és új szolgáltatási lehetőségek megteremtéséről van szó. A közművelődés állami felügyelete itt is egy kézben van, hasonlóan Norvégiához. Fontos különbség viszont, hogy a svéd ABM csoport csak koncepciókat gyárt és együttműködést kezdeményez, viszont nem menedzser típusú hatóság. Nem bonyolít le projekteket, csak felügyeletet lát el felettük. Fontos kezdeményezésük például a testületi, személy és földrajzi nevek authority rekordjainak egységesítése. A másik fontos kezdeményezés, a digitális képek közös digitalizálási szabályzatának megalkotása. Ebben a nemzeti intézmények (Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökség Tanácsa, nemzeti levéltár, Királyi Könyvtár) szakemberei vesznek részt. A közös északi könyvtári, közgyűjteményi alapvető fejlesztési keretek itt is megteremtődtek tehát, a többi országtól lényegesen különböző szerkezeti kiindulópont ellenére is.

6.2.6. A svéd felsőfokú könyvtárosképzés

Svédországban a képzés központja Borås és Göteborg. Előbbi helyen 1972-ben indult könyvtárosképzés felsőfokú jelleggel főiskolai keretek közt.¹³³ A könyvtárosképzés jelenleg önálló főiskolai karon folyik Boråsban, illetve egyetemi tanszéki keretben Göteborgban. A kettő együtt alkot egységes intézményi keretet. Így megteremtődtek a háromciklusú lineáris képzés feltételei. Három kutatási központban komoly tudományos tevékenység is zajlik keretei között (információtechnológia, kultúrpolitika, könyvtár és információtudományok). A 3 kutatási irányhoz kapcsolódnak a PhD programok. Az északi és a balti intézmények közös NORSLIS¹³⁴ posztgraduális doktori iskolájának köszönhetően regionális keretben zajlik a doktoranduszok felkészítése. Az intézmény munkáját 1993-tól tudományos szakkönyvtár segíti. Az Erasmus program keretében a JGYTF-ről rendszeresen fogad magyar főiskolai hallgatókat.

¹³⁰ BIM-Projekt: <http://www.lansbib.bib.mh.se/bin/> és SIM-Projekt: <http://www.bibl.vgregion.se/sesim/>

¹³¹ A könyvtári együttműködési rendszer legfrissebb áttekintése: Kerstin Andersson: Bridging the abyss In: SPLQ vol. 38. (2005) no.3. URL: http://www.splq.info/issues/vol38_3/02.htm és Birgitta Modigh: Cooperation- a way to survive public libraries? URL: http://www.splq.info/issues/vol38_3/01.htm

¹³² <http://www.bibliotek.se> Leírás a szolgáltatásról: Kristin Olofsson: bibliotek.se In: SPLQ vol. 35. (2002). no. 1. http://www.splq.info/issues/vol35_1/05.htm

¹³³ <http://www.hb.se/bhs/bhs-eng/general.htm>

¹³⁴ <http://www.norslis.net>

6.3. Svéd konklúzió

Svédországban a könyvtári rendszer fejlődése különleges utat járt be. Az állami, helyi, regionális és intézményi szereplők egyensúlyának megtalálása igen kemény feladatot jelentett és jelent a napjainkban is. A lényeg azonban, hogy itt is megteremtődtek a könyvtári innováció helyi és központi koordinációs keretei. Így aktívan részt vesznek az északi együttműködésben, hasznosítják más országok tapasztalatait. Annyival tartanak hátrébb talán, mint a többiek, hogy azok a fejlesztési koncepciók csak most formálódtak, melyek máshol már a megvalósulás fázisába léptek. A svéd példa fő tanulsága, hogy az igen hasznos decentralizáció megfelelő koordináció nélkül könnyen visszafelé sülhet el. Ez utóbbi pedig igen komoly problémákat okozhat az egész könyvtári szféra működésében. A fejlett demokratizmussal élő alulról szerveződő társadalom megtalálta a módját, hogyan állítsa helyre az egyensúlyt. Persze ez a helyreállítás már egy jóval magasabb szolgáltatási szinten történik. Teljesen más az a társadalmi és politikai környezet, mint amely helyzetben a törvényi szabályozás és a központi koordináció hiánya 1965-ben fellépett.

Utószó

Szakdolgozatom alapjaként az szolgál, hogy az északi országok könyvtárügyének fejlődése alapvetően egységes pályán írható le. Az együttműködés kultúrája mind a belföldi, mind a regionális északi környezetben alapvető ismérve a könyvtárügyi tevékenységeknek. A leglényegesebb elem, hogy a kooperációs gondolkodásmód áthatja a társadalom, a politika és az államigazgatás összes szegmensét. Véleményem szerint ebben található meg az északi országok sikereinek titka.

Természetesen a közös alapvonalakon túl, az egyes országok könyvtárügye számos egyéni karakterrel bír. Az egyéni karakterű rendszerek azonban az Északi Tanács által menedzselt kormányközi együttműködés által teremtett erőforrások kihasználásával egyengetik saját implementációs útjukat.

Dániának van a legérettebb szervezetrendszere, itt a legtagoltabb, de egyben legösszefogottabb a civil társadalmi szakmai háttér. Izlandon az ország területi és demográfiai méretei folytán csupán egy nagyvárosnyi ember könyvtári ellátását kell megoldani. Ennek költsége, viszont arányaiban messze nem annyival kevesebb a többi északi partnerénél, mint amit az említett arányok sejtetni engednének. Finnországban az épített környezet és a könyvtáros szakmai tevékenység egyedülálló harmóniája figyelhető meg. Ráadásul emellett egyedülálló egyszerűséggel láthatjuk át könyvtári rendszerük működését.

Norvégiában a teljes közgyűjteményi rendszer átalakulása egységes keretben zajlik. Ezen belül a „seamless library” koncepciója forradalmian új harmóniáját ígéri a centralizált nemzeti háttérnek, s az egyéni arculatú, minden társadalmi szegmenssel kommunikáló szolgáltatói rendszernek.

Svédországban pedig a globalizáció gazdasági kihívási ébresztették rá a társadalmat, hogy nem lehet a problémákat kisközösségi, lokális szinten központi koordinációs erőforrások nélkül megoldani. Emellett a kisközösségi helyi önkormányzatiság szerepe itt maradt a legerősebb. A szubszidiaritáson alapuló hatalmi-szolgáltatói modell hatékonyan katalizálhatja a testreszabható, helyi szolgáltatások fejlesztését. Ennek háttereként azonban itt is az országos és regionális partnerség erőforrásai jelennek meg.

Ha az északi modellt grafikusán egy koordináta rendszeren ábrázolnánk, a függőleges tengelyen egy 4 lépcsős szabályozó és szolgáltatósszervező modell rajzolódik ki. A legfelső lépcsőt az Északi Tanács szervezeti kerete és programjai alkotják. Ezt követi a nemzeti szint, alatta a regionális és a helyi szintekkel. Mind a négynek komoly önálló mozgástere, szabályrendszere van, mégis egymást kiegészítve egységes egészet alkotnak. Az együttműködés konkrét tartalmát a vízszintes tengelyen elhelyezkedő könyvtári szektorok konkrét együttműködési tevékenységei határozzák meg. Ők azok, akik a gyakorlatba átültetik az elméleti keretek közt megfogalmazottakat. Ezen felül pedig állandó visszacsatolásként újabb és újabb koordinációs fórumokat teremtenek céljaik minél akadálytalanabb eléréséhez.

A nemzetközi regionális, a nemzeti, a nemzeti regionális és a helyi földrajzi szinten megjelenő vertikális (szabályozási szintű) és horizontális (szektoriális szolgáltatói szintű) szakmai szintek autonóm módon, ám egyben folytonos egymásba fonódással léteznek. E társadalmi és szakmai harmónia miatt különösen vonzó számomra az északi modell.

Bibliográfia

A bibliográfiában elkülönítve közlöm az egyes forrásokat országonként, illetve összésszáki tematika szerint. Feltüntetek néhány olyan dokumentumot is, melyre nem hivatkoztam a szövegben, de a témába vágónak érzem. Kiindulópontként szolgálhatnak az egyes részterületek tanulmányozásához. A hiperhivatkozások általában 2005. november 10-ei állapotot tükröznek. A Dánia fejezetben szereplő egyes hivatkozások viszont a 2004. november 10-ei állapotot tükrözik, egyes linkek megszűnése miatt Ezeket külön dátummal jelöltem.

Északi közös témák

Anneli Äyräs: Lapp (sámi) könyvtári ellátás Finnországban, Svédországban és Norvégiában
In: SPLQ vol. 25 (1992) pp. 17-21.

Arne Svingen: Wanted: Dangerous librarians! In: SPLQ vol.38 (2005) no. 3. URL:
http://www.splq.info/issues/vol38_3/04.htm

Az Északi Tanács (skandináv szakminiszterek testülete) NORDBOK könyvtár és irodalomügyi szakbizottsága:

<http://www.nordbok.org/english/index.html> **NORDFORSK Tudományos Kutatás-fejlesztési háttérintézménye:**

<http://www.nordforsk.org> – **NORDINFO – Tudományi Információs Tanács:**

http://www.nordinfo.helsinki.fi/index_eng.htm

Barbro Wigell-Ryynänen.: Advanced IT on four wheels In: SPLQ vol. 35. (2002) no. 2.
http://www.splq.info/issues/vol35_2/11.htm

David Raitt: Digital Library Initiatives Across Europe In: Computers and Libraries 2000. nov-dec. pp. 26-34 URL: <http://www.infotoday.com/cilmag/nov00/raitt.htm>

DIVA (Tudományos Webarchívum) project

<http://www.diva-portal.org/index.xsql?lang=en>

Északi Könyvtár és Információtudományi Posztgraduális doktori iskola:

<http://www.norslis.net>

Európai digitalizálási programok:

<http://www.calimera.org> és <http://www.minervaeurope.org>

Geir Vestheim: Information or Enlightenment? In: Scandinavian Public Library Quarterly (a továbbiakban SPLQ) vol.25. (1992) no. 4. pp 12-14

Gitte Larsen: Continuing professional development: trends and perspectives in a Nordic context In: Paper for IFLA 2005 – SET & LTR Session 108, 16th August code number:143-E
<http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/143e-Larsen.pdf>

Juha Hakala: Archiving the Web: European experiences In: Program: electronic library and information systems vol.38. no. 3. (2004) pp. 176-183 URL:

<http://www.emeraldinsight.com.zorac.aub.aau.dk/Insight/viewPDF.jsp?Filename=html/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/2800380304.pdf>

Kari Stange , Kristiina Hormia-Poutanen , Karin Bergström Grönvall , Eeva Laurila: Cost division models in BIBSAM and FinELib consortia In: The Journal for the Serials

Community, vol.16 no. 3. (2003 november). URL:

<http://www.metapress.com.zorac.aub.aau.dk/link.asp?id=0xkglfcejut7fc9y>

Mona Quick: Library consortiums in the Nordic countries In: SPLQ vol.37. (2004) no.4. http://www.splq.info/issues/vol37_4/02.htm

National Authorities on Public Libraries in Europe: <http://www.naple.info>

Norbert Götz, Jörg Hackmann (ed.) Civil Society in the Baltic Sea Region, Ashgate, Aldershot 2003

Nordic Federation of Research Libraries Associations :

http://inet.dpb.dpu.dk/nvbf/nvbf_eng.html

Nordic Libraries and their organisations in the 21st Century IFLA 2005 OSLO Official Document pp. 2-4 URL:

<http://www.biblioteksforeningen.org/english/pdf/Nordic%20IFLA%20Pub%20C9cation%202005.pdf>

Összehasonlító északi könyvtári statisztika 2000-ből:

<http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/english/NordicCountries2000.doc>

Päivi Alanen: Sami literature on the world wide web- a joint project between the libraries of Northern Scandinavia and the Barents region In: SPLQ vol.35 (2002) no. 2.

http://www.splq.info/issues/vol35_2/02.htm

Papp István: Külföldi könyvtárosi etikai kódexek In: Könyvtári Figyelő vol.50. (2004) no. 4. pp. 807-824

Pentti Vattulainen: National repository initiatives in Europe In: Library Collections, Acquisitions, & Technical Services vol.28 issue 1. (spring 2004) pp. 39–50 URL:

[http://www.sciencedirect.com.zorac.aub.aau.dk/science?_ob=MImg&_imagekey=B6VSH-4BDW19F-1-](http://www.sciencedirect.com.zorac.aub.aau.dk/science?_ob=MImg&_imagekey=B6VSH-4BDW19F-1-1&_cdi=6263&_user=632453&_orig=search&_coverDate=05%2F31%2F2004&_sk=999719998&view=c&wchp=dGLbVlz-zSkWb&md5=fb1a9f175996c368d71aa6469818d0c0&ie=/sdarticle.pdf)

[1&_cdi=6263&_user=632453&_orig=search&_coverDate=05%2F31%2F2004&_sk=999719998&view=c&wchp=dGLbVlz-](http://www.sciencedirect.com.zorac.aub.aau.dk/science?_ob=MImg&_imagekey=B6VSH-4BDW19F-1-1&_cdi=6263&_user=632453&_orig=search&_coverDate=05%2F31%2F2004&_sk=999719998&view=c&wchp=dGLbVlz-zSkWb&md5=fb1a9f175996c368d71aa6469818d0c0&ie=/sdarticle.pdf)

[zSkWb&md5=fb1a9f175996c368d71aa6469818d0c0&ie=/sdarticle.pdf](http://www.sciencedirect.com.zorac.aub.aau.dk/science?_ob=MImg&_imagekey=B6VSH-4BDW19F-1-1&_cdi=6263&_user=632453&_orig=search&_coverDate=05%2F31%2F2004&_sk=999719998&view=c&wchp=dGLbVlz-zSkWb&md5=fb1a9f175996c368d71aa6469818d0c0&ie=/sdarticle.pdf)

Riitta Myllylä: Still Rolling In: SPLQ vol. 36. (2003) no. 1. URL:

http://www.splq.info/issues/vol36_1/07.htm

Ruth Ørnholt: Mobile Libraries in the Scandinavian Countries: Development in View of Legislation and Financial Support Paper for IFLA 2001. Conference, Boston URL:

<http://www.ifla.org/IV/ifla67/papers/027-189e.pdf>

Sigrún Klara Hannesdóttir: The Nordic Electronic Research Library in different dimensions In: New Library World vol.18 (2000.) no. 2. pp. 114-120 URL:

<http://www.emeraldinsight.com.zorac.aub.aau.dk/Insight/viewPDF.jsp?Filename=html/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/2470020503.pdf>

Sirje Virkus, Ole Harbo: The internationalisation of Baltic Library and Information Science education with emphasis on the cooperation with Nordic partners In: Education for Information vol.20 (2002) no. 3-4. pp. 217–235 URL:

<http://iospress.metapress.com.zorac.aub.aau.dk/link.asp?id=xbhgxfyqqlq7gun>

Dánia

Hagyományos (papíralapú) források

J. S. Mikkelsen: The Library System in Denmark: Royal School of Library and Information Sciences, Copenhagen, 1997.

dr. Czeller Zsuzsanna (szerk.) Az iskolai könyvtár: Könyvtárostánárok kézikönyve OPKM, Bp. 1998. (másodlagos hivatkozás egy elektronikus publikációból, azonban miután szó szerint idéztem belőle, szükségesnek láttam feltüntetni).

Elektronikus és digitalizált szövegalapú források

Ebben a csoportban egybevettem az elektronikusan készült publikációkat azokkal, amelyek ugyan eredetileg papíralapon készültek el, de a digitalizált (hipertextes, DOC, vagy PDF) formájukat használtam a dolgozat elkészítéséhez. Amennyiben egy webhelyről több publikációt is felhasználtam, akkor a hagyományos módszerhez hasonlóan (ahol nem írunk konkrét oldalszámot a bibliográfiában), a lábjegyzetekben tüntetem fel a pontos URL-t, itt csak a gyűjtőhelyként szolgáló fő-, illetve aldomainneveket adom meg:

Infinit Hírlevél: Az Információs Társadalom és Trendkutató központ elektronikus, heti frissítésű kiadványa: <http://www.infinit.hu>

Bibliotekshistorie: Dán könyvtár és művelődéstörténeti elektronikus könyvtár és portál, dán nyelvű és angolra fordított digitalizált kiadványokkal. Az angol nyelvű publikációk itt érhetőek el: <http://www.bibliotekshistorie.dk/sektion14.lasso>

A felhasznált mű: **The Libraries of Denmark**, Copenhagen, 1929. szerző nélkül

Mihály Alíz: A kistéleplések könyvtári ellátásának megoldása külföldön- szakirodalmi szemle Könyvtári Figyelő (elektronikus változat) 48. évf. (2002.) 53. szám:
<http://www.ki.oszk.hu/kf/2002/3/mihaly.html>

Leif Andresen: Visit the library from home

http://www.splq.info/issues/vol35_1/02.htm In: Scandinavian Public Library Quarterly vol.35. no. 1.

A Dán Könyvtári Hatóság (Biblioteksstyrelsen, Danish National Library Authority) összes lábjegyzetben pontosan megadott anyaga (szakcikk, beszámoló) URL-je:

<http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={EDD782CE-5FC2-4CCC-A587-4928AA9D027D}> törvénykezés és statisztikák:

<http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={62BF00FF-B602-46EF-AAA0-E2752B4D3066}>

Könyvtárügyi újdonságok:

<http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={C949876D-70AE-4586-9628-7CE876690302}>

Cím szerint:

Danish Library Statistics 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. Szerkesztő nélkül

Jens Thorhauge (ed.) Act Regarding Library Services, 2000

Jens Thorhauge (ed.) Danish Library Policy 2002

Denmark Electronic Research Library – Annual Report 2004

The public library in the electronic world. A survey initiated by NAPLE, 2002

Public library services to ethnic minorities 2005

The global in the local - integration and libraries 2005

A hatóság bemutatkozása:

<http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={7AE34EE0-40F3-4A01-B33F-39147EEBBCF3}>

Állami És Egyetemi Könyvtár Århus: <http://www.statsbiblioteket.dk>

Bibliotek.dk közkönyvtári portál: <http://www.bibliotek.dk>

Dán Tudományos Elektronikus Könyvtár: <http://www.deflink.dk>

Danish Net Guide (könyvtárosok által szerkesztett dán nyelvű tematikus online kereső):
<http://www.fng.dk>

Dr. Czeller Zsuzsanna: A tudásalapú társadalom felé: Iskolai könyvtárak külföldön:
<http://www.oki.hu/prINTERfriendly.php?kod=konyvtar-Celler-Tudas.html>

Elektronikus gyermekkönyvtár (dánul): <http://www.dotbot.dk>

Helyi önkormányzatok iskoláinak szövetsége (dánul): <http://www.ksbf.dk>

Információtár bevándorlóknak: <http://www.finfo.dk>

Királyi Dán Könyvtár és Információtudományi Iskola:
http://www.db.dk/dbi/home_uk.htm

Könyv a lakásküszöbön: www.boegertildoeren.nu

Nemzeti Bibliográfiai Központ: <http://www.dbc.dk>

Oktatási Minisztérium könyvtáros szakmai oldalai (dán):
<http://www.emu.dk/gsk/skolebib/org/index.html>

Online referenz szolgáltatás: <http://www.biblioteksvagten.dk>

Online Zeneműtár: <http://www.netmusik.dk>

2. Néhány online hivatkozás a téma iránt bővebben érdeklődőknek

A dán állami, közigazgatási szervek által kiadott könyvek e-boltja (a felület dán nyelvű, de idegen nyelvű munkák is rendelhetők a katalógusból) :
<http://www.netboghandel.dk/txt/udgivelser.asp?page=emne&objno=153644152>

A Dán Könyvtáros Szövetség belföldi vonatkozású linkgyűjteménye:
<http://www.dbf.dk/Default.asp?ID=59>

A Dán Kulturális Minisztérium periodikákat támogató részlegének oldala (dánul):
<http://www.bs.dk/tsu/index.htm> 2004. nov. 1.

A Dán Kulturális Örökségvédelmi Hivatal oldalai (gazdag kultúrtörténeti vonatkozású dán nyelvű anyaggal): <http://www.kuas.dk/index.jsp>

A felsőoktatási-tudományos könyvtári terület intézményei:
<http://www.bs.dk/links.ihtml?vit=22> 2004. nov. 1.

A könyvtári területen működő fontosabb magáncégek listája:
<http://www.bs.dk/links.ihtml?vit=34> 2004. nov. 1.

A könyvtáros szakmai, érdekképviselői szervezetek listája:
<http://www.bs.dk/links.ihtml?vit=3> 2004. nov. 1.

A könyvtárügyben érintett minisztériumok felsorolása:
<http://www.bs.dk/links.ihtml?vit=30> 2004. nov. 1.

A Kulturális Minisztérium kampánya a gyermekirodalom és a gyermekek olvasási hajlandóságának támogatására:
<http://www.bs.dk/index.ihtml?side=>

http://www.bs.dk/vis_pub.ihtml?id=2549__fil=
http://www.bs.dk/laselyst__pid=0 2004. nov. 1.

A Piaci Alapú Dán Könyvtári Szolgáltatások Központja (konzultációs szervezet, melynek célja a dolgozatban is kiemelt, az új törvény által szorgalmazott értéknövelt piaci alapú szolgáltatások kialakítása és fejlesztése): <http://www.cby.dk/marketablelibrary.htm>

Általános leírás a jóléti állam könyvtárügyéről, Dánia hivatalos portálján:

http://www.denmark.dk/servlet/page?_pageid=80&_dad=portal30&_schema=PORTAL30&_fsiteid=175&_fid=44881&page_id=1&_feditor=0&folder.p_show_id=44881

Az elektronikus információkeresést és könyvtárhasználatot segítő portál:

<http://www.informationsportalen.dk/sider/english.htm>

Bevándorlók Könyvtára (országos könyvtárközi hatáskörrel gyűjti és szolgáltatja a nagyobb létszámú csoportok irodalmát):

http://www.statsbiblioteket.dk/om_sb/samlingsopbyg/indv.htm

Dán gyermekirodalom online kiskönyvtára (több nyelven, angolul is):

<http://www.childbooks.dk>

Dán hivatkozások listája az UNESCO könyvtári portálján:

http://www.unesco.org/cgi-bin/webworld/portal_bib2/cgi/search.cgi?type=phrase&query=Denmark

Dán könyvtárügyi hírek, kommentárok, linkek (dánul):

<http://www.cultur.com/biblioteker.html>

Dánia könyvtárügye főbb szereplőinek listája:

<http://www.bs.dk/links> 2004. nov.1.

Dánia közkönyvtárainak és tudományos könyvtárainak regisztere (intézmények és szolgáltatói pontok teljes listájával):

<http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={26CC0F8F-2A2E-4B32-A197-A69E5DF601BF}>

Dánia nyilvános (köz) könyvtárai a világhálón (intézményi felsorolás ábécésorrendben):

<http://www.bs.dk/links.ihtml?vit=1> és

<http://www.dbf.dk/Default.asp?ID=386> - 2004. nov.1.

Dániai Vakok Könyvtára: <http://www.dbb.dk>

Edvard Pedersen Alapítvány (független intézmény a dán könyvtárügy fejlődésének segítésére, dán nyelven): <http://www.edvardp.dk/index.htm>

Elektronikus szövegarchívum vakok számára:

<http://www.debbi.dk/DefaultEng.htm>

Könyvtárügyi törvénykezés portálja (dánul):

<http://www.bs.dk/cby/lovgrundlag.htm> 2004. nov. 1.

Könyvtárvezetők szervezetének webhelye (dánul):

<http://www.bkchefer.dk/index.html>

KultuNaut programajánló és kulturális kalauz:

<http://www.kultunaut.com/perl/view/type-nynaut/UK/forside>

Nemzetközi intézmények és szervezetek:

<http://www.bs.dk/links.ihtml?vit=32> 2004. nov. 1.

Speakdanish.dk (dán online nyelvtanfolyam magyar nyelvű kezelőfelülettel):

<http://www.speakdanish.dk>

Finnország

Intézmények, szolgáltatások, projektek:

Az Oktatási Minisztérium Közkönyvtári Részlege

http://www.minedu.fi/minedu/culture/public_libraries.html

FENNICA Finn Nemzeti Bibliográfia:

<http://www.lib.helsinki.fi/english/libraries/fennica.htm>

Finn kormányzati stratégia 2010-ig:

<http://www.minedu.fi/minedu/publications/2003/kseng.pdf>

Finn könyvtári portál és online könyvtári szolgáltató központ:

<http://www.libraries.fi> (angol nyelvű felület) illetve

<http://www.kirjastot.fi> (finn felület) és

<http://www.biblioteken.fi> (svéd nyelvű felület) **Finn könyvtári információs csatorna:**

http://www.libraries.fi/en-GB/library_branch

Finn Könyvtári törvény:

<http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/libraryact.html>

Végrehajtási rendelet:

<http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/librarydegree.html>

Finn könyvtárügyi kormányzati program 2003-2007::

http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/english/government_programme2003-2007.html

Finn könyvtárügyi linkgyűjtemény Finn könyvtár és információtudományi képzési rendszer leírása:

<http://www.minedu.fi/minedu/culture/library%20education.html>

Finn Közkönyvtári költségvetés 2002-2004:

<http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/english/PublicLibraryStateBudget2002-2004.doc>

Finn közkönyvtári portál:

http://www.minedu.fi/minedu/culture/public_libraries.html

Finn közkönyvtári statisztikák:

<http://tilastot.kirjastot.fi/Default.aspx?langId=en>

Finn közös katalógus OPAC:

[http://helka.linneanet.fi/cgi-](http://helka.linneanet.fi/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?LANGUAGE=English&DB=local&PAGE=First)

[bin/Pwebrecon.cgi?LANGUAGE=English&DB=local&PAGE=First](http://helka.linneanet.fi/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?LANGUAGE=English&DB=local&PAGE=First)

Finn Nemzeti Elektronikus Könyvtár:

<http://www.lib.helsinki.fi/finelib/english/index.html>

Finn Nemzeti Könyvtár: <http://www.lib.helsinki.fi/english/index.htm>

Finn Nemzeti Tárolókönyvtár:

<http://www.nrl.fi/english/index.html>

Finn Tudományos Könyvtárak Szövetsége:

<http://pro.tsv.fi/stks/english/index.html>

Finn tudományos könyvtári statisztikák adatbázisa:

http://yhteistilasto.lib.helsinki.fi/language.do?action=change&choose_language=3

Finnish Society for Information Services

<http://www.tietopalveluseura.fi/fi/cfmldocs/index.cfm?ID=1103>

Gateway to Finnish Research Libraries:

<http://www.lib.helsinki.fi/tilke/indexeng.html>

Infopankki bevándorlókat célzó szolgáltatás: <http://www.infopankki.fi/en-GB/home>

Information Gas Station: A Helsinki Városi Könyvtár közhasznú online tájékoztató szolgáltatása: <http://igs.kirjastot.fi/index3.html>

LINNEA integrált könyvtári katalógusrendszer adatbázisai:

<http://www.lib.helsinki.fi/english/libraries/linnea>

Public Libraries in Finland - Gateways to Knowledge and Culture:

http://www.minedu.fi/minedu/culture/libraries_gateways.html

The salient points and proposals in the Finnish Library Policy Programme:

<http://www.minedu.fi/minedu/publications/librarypolicyprogramme.pdf>

Online és papír alapú kiadványok, cikkek, tanulmányok:

A magyar kulturális közvagyon feltérképezése OSZK-Neumann Ház Bp.2003. (Szakmai felmérést összefoglaló publikálatlan munkaanyag) pp. 151-158

Anne Ihalmo: Architecture - The Provincial Library of Lapland:

http://www.rovaniemi.fi/arkkitehtuuri/eng/alku_eng.htm

Anneli Äyräs: Building libraries in Finland In: SPLQ vol.36 (2003.) no. 3.

http://www.splq.info/issues/vol36_3/05.htm

Barbro Wigell-Ryynänen :With street and web address In: SPLQ vol.35 (2002.) no. 1.

http://www.splq.info/issues/vol35_1/08.htm

Barbro Wigell-Ryynänen: The information society as a continuous identity project In: SPLQ vol.35 (2002.) no.4.

http://www.splq.info/issues/vol35_4/01.htm

Eeva Hiltunen: The Elef Project in Eastern Finland In: SPLQ vol.38. (2005.) no. 3.

http://www.splq.info/issues/vol38_3/05.htm

Eija Kareno: Genesis of a regional library in Finland In: SPLQ vol.36 (2003.) no. 2.

http://www.splq.info/issues/vol36_2/11.htm

Hannele Koivunen: The right to information as an ethical civil right In: SPLQ vol.38. (2005.) no. 1.

http://www.splq.info/issues/vol38_1/02.htm

Kirsti Keikki: Finnish Public Libraries Expenditures 1991 and 2003 URL:

<http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/english/expenditures.doc>

Kirsti Keikki: Finnish Public Libraries Statistics 1991 and 2003 URL:

<http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/english/comparison1991and2003.doc>

Kirsti Keikki: The Finnish Library Network:

<http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/librarynetwork.ppt>

Leena Pärssinen: Muisti (Memory) - Digitization and Network Delivery of Finnish National Collections:

<http://www.lib.helsinki.fi/tietolinja/0199/memory.html>

Maija Berndson: A Space for the Future - Library Buildings in the 21st Century In: SPLQ vol.35. (2002.) no. 4.
http://www.splq.info/issues/vol35_4/09.htm

Maija Berndson: For Active Members of Society and Their Joy of Life
http://kirjakaapeli.lib.hel.fi/bmgf/Presentation_MB/sld001.htm

Maija Berndtson: Helsinki's new central library In: SPLQ vol.36 (2003.) no. 3.
http://www.splq.info/issues/vol36_3/15.htm

Maija Berndtson: The changing library: SPLQ vol.36 (2003.) no. 3.
http://www.splq.info/issues/vol36_3/04.htm

Maija Berndtson: The role of the public library as a space for the future : SPLQ vol.36 (2003.) no. 3.
http://www.splq.info/issues/vol36_3/03.htm

Matti Sarmela: Kirjastot.fi In: SPLQ vol.37 (2004.) no. 4.
http://www.splq.info/issues/vol37_4/08.htm

Matti Sarmela: Publiclibraries dot Finland In: SPLQ vol.35 (2002.) no. 1.
http://www.splq.info/issues/vol35_1/04.htm

Mirja Ryynänen: Information Literacy, Libraries and Policy Makers.
<http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/ryynanen-fullpaper.pdf>

Pirkko Lindberg: New challenges for small libraries In: SPLQ vol. 35. (2002.) no. 2.
http://www.splq.info/issues/vol35_2/08.htm

Ritva Nurminoro: Pohjanportti – a gateway to information resources In: SPLQ vol. 37. (2004.) no. 2.
http://www.splq.info/issues/vol37_2/10.htm

Sanna Veijalainen: Finnish Library Architecture:
<http://pandora.lib.hel.fi/kirjastotfi2/ark/paasivue.htm>

Sirkka Elina Svedberg: Joint Networked Services for Public Libraries in Finland:
http://kirjakaapeli.lib.hel.fi/bmgf/esitelma_sirkka.htm

Tuija Mäki: Kirjatti, the library cat In: SPLQ vol. 38 (2005.) no. 2.
http://www.splq.info/issues/vol38_2/05.htm

Tuula Haavisto: Finnish Library Association In: LIS Encyclopedia pp. 1079-1083:
<http://www.dekker.com.zorac.aub.aau.dk/sdek/ftinterface?content=t713172967vnxs10000100000166&ftform=3&page=1079>

Vuokko Palonen: The Tritonia Academic Library In: SPLQ vol. 35. (2002.) no. 3.
http://www.splq.info/issues/vol35_3/07.htm

Vuokko Palonen: The Tritonia Academic Library In: SPLQ vol. 35. (2002.) no. 3.
http://www.splq.info/issues/vol35_3/07.htm

Elina Harju: Internet bus Netti-Nysse In: SPLQ vol. 37 (2004.) no. 3.
http://www.splq.info/issues/vol37_3/09.htm

Kari Lämsä: MCL and Infopankki In: SPLQ vol.36. (2003.) no. 4.
http://www.splq.info/issues/vol36_4/04.htm

Izland

Az izlandi könyvtári törvény angolul:

<http://eng.menntamalaraduneyti.is/Acts/nr/2431>

Elektronikus dokumentumok központi hozzáférési portálja:

<http://www.hvar.is/sida.php?id=5>

Izlandi webkalauz: <http://www.vefbokasafn.is>

Könyvtáros etikai kódex :

http://www.upplysing.is/umfel/sidareglur_ensk.htm

Információk a Nemzeti Könyvtárról :

<http://www.bok.hi.is/id/1011636> -

Izlandi Információs Társadalom Stratégia:

<http://eng.forsaetisraduneyti.is/information-society/English/nr/1327>

A könyvtári törvény:

<http://eng.menntamalaraduneyti.is/Acts/nr/2431>

Izlandi Könyvtárak közös katalógusa (az összes izlandi könyvtár teljes állományadatával):

<http://www.eggnir.is>

Izlandi könyvtár és Információtudományi Szövetség:

<http://www.upplysing.is/english/ensk04.pdf> szakmai folyóiratuk:

<http://www.bokasafnid.is> **angol nyelvű ismertető a szervezetről**

<http://www.upplysing.is/english/ensk04.pdf>

Izlandi Könyvtárigazgatók Szövetsége <http://www.fina.is>

Izlandi Rekodmenedzsment Szövetség: <http://www.irma.is>

Könyvtár és Információtudományi Tudósok Szakmai Szövetsége:

<http://www.bhm.is/sbu>

Þórny' Hlynsdóttir-Þóra Gylfadóttir: Remote document supply in Iceland before and after nationwide access to 8000 e-journals- the story so far In: Interlending and Document Supply vol. 32 (2004) no. 2. pp. 70-79

<http://www.emeraldinsight.com.zorac.aub.aau.dk/Insight/viewContentItem.do?contentType=Article&hdAction=lnkpdf&contentId=1454757>.

Izlandi Könyvtári Konzorcium:

http://www.landskerfi.is/sja_uk.php?id=53

Sigrún Klara Hannesdóttir: Library development in the electronic environment- Iceland 2005 In: IFLA Journal; vol.31 (2005), no. 2. pp. 151-161

Norvégia

Intézmények, szolgáltatások, projektek:

Norvég könyvtári törvény:

http://www.abm-utvikling.no/regelverk/lover/BiblioteklovenEngelskutg1420_1_P.pdf

A Norvég Nemzeti Könyvtár :

<http://www.nb.no/english> Éves jelentés (2004):

<http://www.nb.no/content/download/987/8672/file/NB-Arsmelding-eng-web.pdf>

Norvég Közgyűjteményi Hatóság:

<http://www.abm-utvikling.no>

Norvég Digitális Könyvtár

<http://www.norskdigitaltbibliotek.no/englishindex.html>

Történelmi fotók és ábrák digitalizálási projektje Trondheim városában:

<http://www.trondheimsbilder.no/english.html> Laringressurs projekt:

<http://laringsressurs.norskdigitaltbibliotek.no>

Norvég Könyvtárosok Egyesülete:

<http://www.norskbibliotekforening.no>

Norvég Speciális Könyvtárak Egyesülete:

<http://biblioteknett.no/nff>

Norvég Könyvtárosok Uniója:

<http://www.bibforb.no>

Helyhatósági és Központi Állami Alkalmazottak Uniója- Könyvtáros Munkavállalók Tanácsa:

<http://www.fagforbundet.no>

Norvég Kutatói Alkalmazottak Szövetsége (NARW) Könyvtáros Hálózata (FBF):

<http://www.forskerforbundet.no/internett.asp?newmode=2> és

<http://biblioteknett.no/fbf/>

BIBSYS at the turn of the century – the road to information:

<http://www.bibsys.no/om/bibsys-status-e.htm>

Norvég könyvtárügyi statisztika 2003:

http://www.abm-utvikling.no/om/engelsk/statistics_2003.html

Norvég online referenz szolgáltatás:

<http://www.biblioteksvagten.no>

Online és papír alapú kiadványok, cikkek, tanulmányok:

Anders Ericson: Information services and the independent public library- A principle in decline In: SPLQ vol.36. (2003) no. 2.

http://www.splq.info/issues/vol36_2/08.htm

Asbjørn Langeland: Norway In: Public library legislation in the Nordic countries In: SPLQ. vol. 27 (1994.) no. 1. pp. 22-26

Berente Terézia- Mikulás Gábor: Norvég főiskolai könyvtárakban In: Könyv, könyvtár, könyvtáros. 1995. máj. 30-39. p

Carol van Nuys The Norwegian Digital Library – Easy Access to Information and Knowledge Sources IFLA Report Oslo 2005. Code Number:120-E Meeting:141 Public Libraries URL:

<http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/120e-vanNuys.pdf>

Eidet, Rannveig Egerdal: The organisational culture of public libraries - a mafia network? In: SPLQ. vol. 26 (1993.) no. 2. 14-20. p

Elisabeth Tallaksen Rafste, Tove Pemmer Sætre, Ellen Sundt: Norwegian policy: empowering school libraries IFLA Report 2005. Code no.: 114-E URL: www.ifla.org/IV/ifla71/papers/114e-Rafste_Saetre_Sundt.pdf

Else, Granheim : Norwegian public library policy: a possible model for the Third World? In: Third World Libraries vol.1. (1990/1991.) no. 2. pp. 16-19

Hans A. Alteskjaer: Public administration services - a new field for public libraries? In: SPLQ vol.23. (1990). no. 3. 11-15. p

Hilde F. Johnson: Culture, knowledge and power IFLA Report 2005 Code no: 190-E URL: www.ifla.org/IV/ifla71/papers/190e-Johnson.pdf

Jofrid Karner Smidt: The Cultural Dimension in Library Education IFLA Report 2005 Code no. 049-E URL: www.ifla.org/IV/ifla71/papers/049e-Smidt.pdf

Jon Birger Østby: Cross-sectorial challenges for archives libraries and museums IFLA Report 2005. Code no. 017-E URL: www.ifla.org/IV/ifla71/papers/017e-Birger_Ostby.pdf

Karen Johanne Buset, Sigvor Kvale: VIKO:The road to information literacy In: SPLQ vol. 37 (2004) no. 3. http://www.splq.info/issues/vol37_3/06.htm

Kjersti Rustad: Our digital heritage as source material to end-users: collection of and access to net publications in The National Library of Norway IFLA Report 2005. Code no.: 151-E: www.ifla.org/IV/ifla71/papers/151e-Rustad.pdf

Koltay Tibor: Norvég könyvtárak a változó világban. Egy tanulmányút tapasztalataiból In: Könyvtári Figyelő 8. (44.) évf. 1998. 3/4. sz. 472-475. p

Lars: Egeland: The Libraries – Public education and learning -An historic overview of the history of Norwegian libraries as a source of learning In: http://www.abm-utvikling.no/om/engelsk/articles/Libraries_education.pdf

Leikny Haga Indergaard: Cheers for the public library! In: SPLQ vol.38 (2005) no. 2. http://www.splq.info/issues/vol38_2/01.htm

Leikny Haga Indergaard: Eenie, Meenie, Miney, Mo: Overview of Norwegian public libraries and their services to children and young adults – and some challenges for the future IFLA Report 2005 Code no. 130-E URL: www.ifla.org/IV/ifla71/papers/130e-Indergaard.pdf

Liv Beathe Bråthen, Eva Haga Rogneflåtén: A revival in the promotion of literature to young people In: SPLQ vol.38 (2005) no. 2. http://www.splq.info/issues/vol38_2/02.htm

Maria-Carme Torras, Robert W. Vaagan: Web portals and internationalisation: a survey of Norwegian Academic, Research and Special Libraries IFLA Report 2005 Code No: 158-E URL: www.ifla.org/IV/ifla71/papers/158e-Torras_Vaagan.pdf

Marie-France Plassard (ed.) Functional Requirements for Bibliographic Records- Final Report UBCIM Publications - New Series Vol 19 URL: <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.htm>

Norvég közgyűjteményi publikációk angol nyelvű összefoglalói:

<http://www.abm-utvikling.no/om/engelsk/summaries.html>

Øystein Reiersen: Joint Library Card Project SPLQ vol.38. (2005) No. 3.

http://www.splq.info/issues/vol38_3/06.htm

Ragnar Audunson, Nagy Attila: Közkönyvtár, információs jártasság és a helyi közélet (Esettanulmány norvég-magyar összehasonlításban) In: Könyvtári Figyelő vol.49. (2003.) no. 1. pp. 103-123 URL:

<http://www.ki.oszk.hu/kf/2003/1/nagy.html>

Rolf Dahlo, : Norwegian research and special libraries In: LIBER Q. 2. vol. 1992. 4. no. 385-400. p

Sidsel Hindal: From Directorate to Development Centre- New development centre In: SPLQ vol.35 (2002) no. 4. http://www.splq.info/issues/vol35_4/04.htm

Sidsel Moum, Relsen Larsen: The amalgamation of the Norwegian archive, library and museum sectors- as viewed by smaller special libraries In:SPLQ vol.36 (2003) no. 2.

http://www.splq.info/issues/vol36_2/02.htm

Solveig Eik: Hi, what can I do for you? - New roles for the librarian, behind the scenes at the library In: SPLQ vol.36. (2003) no. 1.: http://www.splq.info/issues/vol36_1/02.htm

Svanhild Aabø: The value of public libraries IFLA Report 2005. Code no: 119-E URL: www.ifla.org/IV/ifla71/papers/119e-Aabo.pdf

Svein Arne Bryggfeldt: The National Library of Norway and the Digital Challenge SPLQ vol. 35 (2002) no. 1. http://www.splq.info/issues/vol35_1/07.htm

Vilde Ronge: The Norwegian Library Act within the public library sector In: SPLQ vol 36. (2003) no. 3. http://www.splq.info/issues/vol36_3/13.htm

Svédország

Intézmények, szolgáltatások:

A Svéd közkönyvtári szféra portálja: <http://www.bibliotek.se>

BIM-Projekt: <http://www.lansbib.bib.mh.se/bin/>

Felsőfokú Könyvtárosiskola, Borås: <http://www.hb.se/bhs/bhs-eng/general.htm>

SIM-Projekt: <http://www.bibl.vgregion.se/sesim/>

Svéd Királyi Könyvtár: <http://www.kb.se>

Svéd Kulturális Hatóság: <http://www.kulturradet.se>

Svéd Könyvtárosok Szövetsége: <http://www.biblioteksforeningen.org/english/base.html>

Kiadványok, Cikk, Tanulmányok:

Ann Wiklund, Johanna Hansson: Lifelong Learning In: SPLQ vol. 35. (2002.) no. 4.
http://www.splq.info/issues/vol35_4/08.htm

Anne-Marie Evers: Co-operation across boundaries In: SPLQ vol. 36. (2003.) no. 2.
http://www.splq.info/issues/vol36_2/09.htm

Annette Johansson, Barbro Roos: A meeting place for the future- Stockholm Public Library project development, visitor pathways In: SPLQ vol.35. (2002.) no. 3.
http://www.splq.info/issues/vol35_3/02.htm

Annina Rabe: A library in balance- Two structurally different systems having been brought together, and the rules are very different In: SPLQ vol. 35. (2002) no. 1.
http://www.splq.info/issues/vol35_1/12.htm

Barbro Borg: An ethical dilemma In: SPLQ vol.38. (2005.) no. 1.
http://www.splq.info/issues/vol38_1/04.htm

Barbro Thomas: Towards cyberspace SPLQ vol.27 (1994). no. 4. . p.17-19

Birgit Antonsson The Royal Library-The National Library of Sweden In: Alexandria vol.2. (1990). no. 2.

Bo-Ingemar Darlin, Mayre Lehtilä-Olsson, Tomas Lidman, Kjell Nilsson and Folke Sandgren: The History of the Royal Library, Kungliga Biblioteket (KB)
<http://www.kb.se/ENG/kbhistor.htm>

Cay Corneliussen: Library as room and space- The lack of development with regard to physical space is most conspicuous in the children's departments In: SPLQ vol. 36. (2003.) no. 3.
http://www.splq.info/issues/vol36_3/09.htm

Darlene Adam, Andrea Bjurström Quality issues of Swedish Gateway Services: A study based on eleven gateway services of the national resource libraries in Sweden 80 p. Master Theses Lunds Universitet Biblioteks- och informationsvetenskap 2002. URL:
<http://theses.lub.lu.se/archive/2004/06/22/1087915966-17632-656/2002-1.pdf>

Erik Peurel: A distribution dilemma- Many books are never borrowed In: SPLQ vol.35. (2003) no. 1.
http://www.splq.info/issues/vol35_1/11.htm

Eva Müller, Uwe Klosa, Peter Hansson, Stefan Andersson Archiving Workflow between a Local Repository and the National Archive Experiences from the DiVA Project Paper presented at the 3rd International Workshop on Web Archives URL: http://publications.uu.se/epcentre/conferences/ecdl2003/archiving_ECDL_2003.pdf

Gulyás Miklós: Helyzetjelentés Svédországból In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros no. 1 (1992) pp. 43-44

Ingrid Atlestam: A ladder to digital democracy In: SPLQ vol.37. (2004) no. 3. http://www.splq.info/issues/vol37_3/10.htm

Jenny Johannisson, Veronica Trépagny: The (Dis)location of Cultural Policy: Two Swedish Cases Paper presented in the 3rd International Conference on Cultural Policy Research: http://www.hec.ca/iccpr/PDF_Texts/Johannisson_Trepagny.pdf

Jon Einar Spetz: The national "Save the libraries" campaign In. SPLQ vol.26. (1993) no. 4. pp. 12-14

Kari Stange , Kristiina Hormia-Poutanen , Karin Bergström Grönvall , Eeva Laurila: Cost division models in BIBSAM and FinELib consortia In: The Journal for the Serials Community, vol.16 no. 3. (2003 november). URL: <http://www.metapress.com.zorac.aub.aau.dk/link.asp?id=0xkglfcejut7fc9y>

Kjell Nilsson: A dokumentumellátás tervezése: svéd elképzelések és skandináv együttműködés In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás vol. 41. (1994). No. 2. pp. 63-66.

Kristin Olofsson: bibliotek.se In: SPLQ vol.35. (2002).no. 1. http://www.splq.info/issues/vol35_1/05.htm

Marcus Strand: For the benefit of others: The public librarian in a learning society In: SPLQ vol.38. (2005) no. 2.: http://www.splq.info/issues/vol38_2/03.htm

Martin Aagård: Library Legislation The Swedish Law Inforcement In: Nordic IFLA...pp. 8-9

Mats G. Lindquist Swedish Libraries: http://www.biblioteksforeningen.org/english/pdf/Swedish_libraries.pdf

Mona Quick: SIM and BIN– supporting modern media communication flow- the projects aim at the same goals – to organise media communication flow for its inhabitants In: SPLQ vol.37. (2004.) no. 2. http://www.splq.info/issues/vol37_2/05.htm

Mona Quick: The oracle of Halmstad - Conference in Halmstad foresees the future of libraries In: SPLQ vol.37. (2004.) no. 2. http://www.splq.info/issues/vol37_2/11.htm

Nina Ström: Ask the library- Information literacy among users and librarians is promoted by digital reference services In: SPLQ vol.37. (2004) no. 3. http://www.splq.info/issues/vol37_3/03.htm

Peter Lindgren: Brief encounters in cyber space In: SPLQ vol.35. (2002) no. 2. http://www.splq.info/issues/vol35_2/09.htm

Peter Sarri: Creating a Library Plan for the Sámi in Sweden IFLA Paper 2004. Code no:167-E: <http://www.ifla.org/IV/ifla70/papers/167e-Sarri.pdf>

Promoting Culture: A Svéd Kulturális Hatóság kiadványa http://www.kulturradet.se/ovfiles/promoting_culture.pdf

Roland Persson: Traditional and modern in the library world In: SPLQ vol.36. (2004.) no. 1. http://www.splq.info/issues/vol36_1/09.htm

Staffan Lööf: Research, development of the discipline and a changing profession: Central issues for schools of library and information studies in Sweden In: Bibliothek vol. 24. (2000). no. 1. pp. 36-43 URL: www.bibliothek-saur.de/2000_1/36-43.pdf

Swedish libraries- An increased role in the Education Society while adjusting to harder economics and technology In:

http://www.biblioteksforeningen.org/english/pdf/Swedish_libraries.pdf

Thomas Barbro: Sweden In: Public Library Legislation in the Nordic Countries, SPLQ vol. 27. (1994.) no. 1. pp. 27-34

Tomas Lidman, Ulla Ehrensivärd, Folke Sandgren, Mayre Lehtilä-Olsson, Kjell Nilsson: National Library of Sweden: History of the Royal Library In: LIS Encyclopedia <http://www.dekker.com.zorac.aub.aau.dk/sdek/ftinterface?content=t713172967vnxs1000010000025&ftform=3&page=1>

Tua Stenström: Keen-to-read dada get keen-to-read kids In: SPLQ vol.37. (2004) no. 1. http://www.splq.info/issues/vol37_1/03.htm

Tua Stenström: Reading as a source of joy ...and sponsored by the State In: SPLQ vol.37. (2004.) no. 1. http://www.splq.info/issues/vol37_1/04.htm

Uno Nilsson: ALM - success, dead end or yet another route In: SPLQ vol.36. (2003) no. 2. http://www.splq.info/issues/vol36_2/06.htm

Uno Nilsson: Library - cathedral or intermediary- Very seldom do we see libraries seemingly, welcoming us with open arms In: SPLQ vol. 36. (2003.) no. 3. http://www.splq.info/issues/vol36_3/06.htm

Uno Nilsson: The future is created now In: SPLQ vol. 36. (2003.) no. 1. http://www.splq.info/issues/vol36_1/05.htm

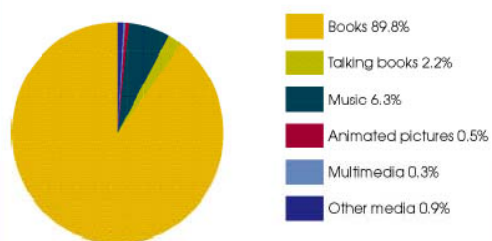
Yelena Jönsson Lanevska: A gateway to understanding- Swedish libraries and immigrants In: New Library World vol.106. (2005) no. 1210/1211 pp. 128-140

Mellékletek

1. Dán könyvtári statisztikák (forrás a 23. lábjegyzetben)

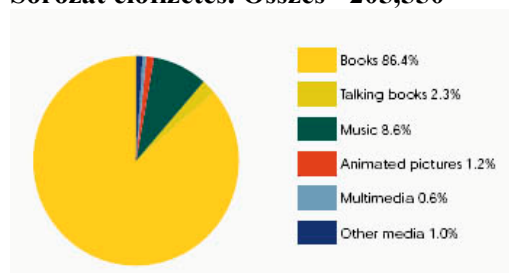
Közkönyvtárak állománymegoszlása 2000. és 2004.

Public libraries
Stock 2000

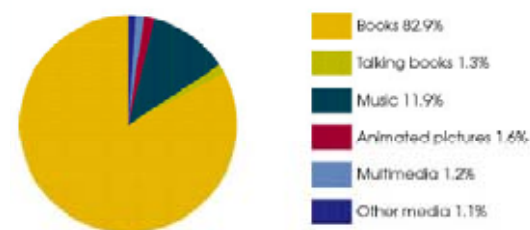
Könyvek	27.634.549
Hangoskönyvek	668.157
Zene	1.924.222
Mozgóképek	163.990
Multimédia	98.401
Egyéb média	271.202
Összes 2000.	30.760.521
Állomány per fő	5,75

Sorozat előfizetés. Összes =205,550

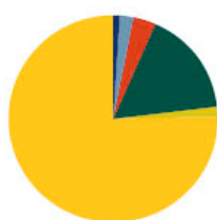
Könyvek	25.259.228
Hangoskönyvek	659.109
Zene	2.511.090
Mozgóképek	351.844
Multimédia	170.883
egyéb média	295.378
Összes 2004.	29.767.638
Állomány per fő	5,40

Közkönyvtári gyarapítás 2000.

Könyvek	1,660,108
Hangoskönyvek	26,111
Zene	238,727
Mozgóképek	32,339
Multimédia	23,894
Egyéb média	22,162
Összes	2,003,341
Gyarapítás per fő 1999.	0,37

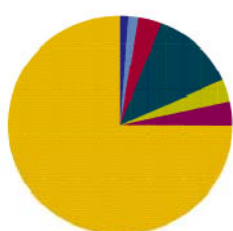
Gyarapítás 2004.

Books	75.3%
Talking books	1.6%
Music	16.5%
Animated pictures	3.5%
Multimedia	2.1%
Other media	1.0%

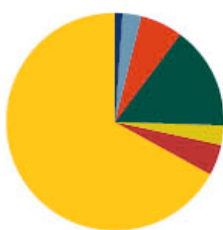
Könyvek	1,451,071
Hangoskönyvek	30,638
Zene	317,561
Mozgóképek	67,354
Multimédia	39,863
Egyéb média	19,797
Összes	1,926,284
Gyarapítás per fő 2004.	0,36

Kölcsönzés 2000. és 2003.

Books	74.9%
Serials	3.7%
Talking books	3.2%
Music	12.2%
Animated pictures	3.4%
Multimedia	1.4%
Other media	1.2%

Könyvek	54,254,468
Sorozatok	2,648,373
Hangoskönyvek	2,330,968
Zene	8,861,747
Mozgóképek	2,472,531
Multimédia	1,031,929
Egyéb média	864,533
Összes 1999.	72,464,549
Kölcsönzés per fő	13.55

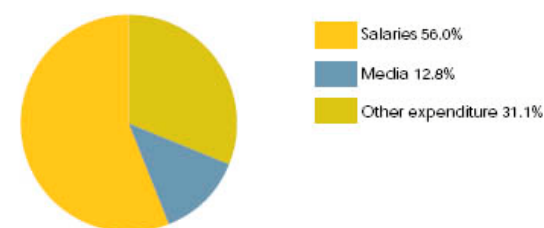
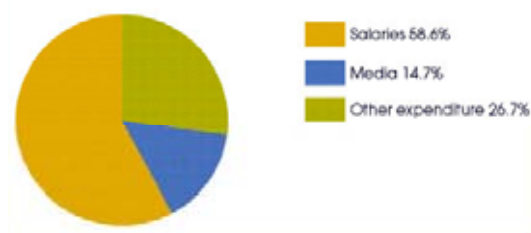

Books	67.0%
Serials	4.6%
Talking books	2.9%
Music	15.3%
Animated pictures	6.3%
Multimedia	2.8%
Other media	1.1%

Könyvek	50,052,206
Sorozatok	3,470,117
Hangoskönyvek	2,174,833
Zene	11,405,798
Mozgóképek	4,725,741
Multimédia	2,087,322
Egyéb média	827,893
Összes 2004.	74,743,910
Kölcsönzés per fő	13,81

Működési költségek 2000. és 2003.

Public libraries
Operating expenditure 2000

* 1,000 DKK

** DKK

Béreköltség*	1,452,830
Média*	364,000
Egyéb költség*	663,604
Összes* 1999.	2,480,308
Költségek per fő**	464
Saját könyvtári bevétel*	289,350

Béreköltség*	1,640,795
Média*	375,829
Egyéb költség*	911,758
Összes* 2004.	2,928,382
Költségek per fő**	541,16
Saját könyvtári bevétel*	333,264

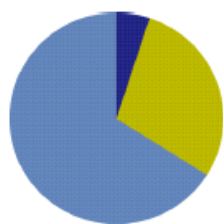
Nyilvános és a kormány által finanszírozott tudományos könyvtárak száma 2000. & 2004.

Nemzeti könyvtár	1
Felsőoktatási intézetek és intézmények könyvtárai	102
Speciális könyvtárak	90
Összes 2000.	193
Nemzeti könyvtár	2
Felsőoktatási	100
Intézetek és intézmények könyvtárai	
Speciális könyvtárak	78
Összes 2004.	180

Személyzet 2000. & 2004

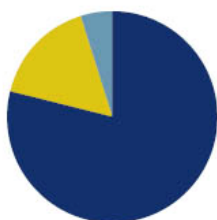
Nemzeti Könyvtár	329
Felsőoktatási intézetek és intézmények könyvtárai	1,069
Speciális könyvtárak	287
Összes 2000.	1,685
Nemzeti könyvtár	563
Felsőoktatási intézetek és intézmények könyvtárai	788
Speciális könyvtárak	219
Összes 2004.	1,570

Tudományos Könyvtárak - Gyarapítás 1999. & 2004.

■ National library 5.0%
■ Libraries of institutions of higher education 28.9%
■ Special libraries 66.0%

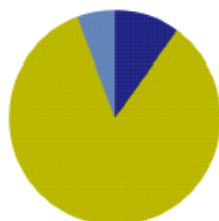
Nemzeti könyvtár	72,076
Felsőoktatási intézetek és intézmények könyvtárai	413,562
Speciális könyvtárak	944,054
Összes fizikai egység 1999.	1,429,692

■ National library 78.8%
■ Libraries of institutions of higher education 16.2%
■ Special libraries 4.9%

Nemzeti könyvtár	1,221,707
Felsőoktatási intézetek és intézmények könyvtárai	251,679
Speciális könyvtárak	76,085
Összes fizikai egység 2004.	1,549,471

Tudományos Könyvtárak - Kölcsönzés 1999. & 2004.

■ National library 10.0%
■ Libraries of institutions of higher education 84.3%
■ Special libraries 5.8%

Nemzeti könyvtár	713,935
Felsőoktatási könyvtárak	6,045,064
Speciális könyvtárak	415,566
Összes kölcsönzés 1999.	7,174,565

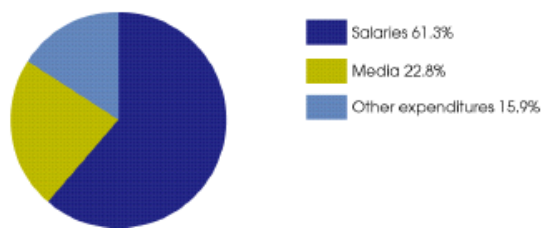
■ National library 28.5%
■ Libraries of institutions of higher education 62.8%
■ Special libraries 8.7%

Nemzeti könyvtár	2,759,796
Felsőoktatási könyvtárak	6,088,009
Speciális könyvtárak	844,535
Összes kölcsönzés 2004	9,692,340

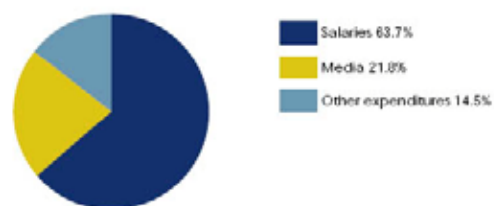
Könyvtárközi kölcsönzés igénybevétele (bal oldal) és kielégítése (jobb oldal)

Nemzeti Könyvtár	40,832	Nemzeti könyvtár	55,995
Felsőoktatási könyvtárak	631,623	Felsőoktatási könyvtárak	152,047
Speciális könyvtárak	23,779	Speciális könyvtárak	30,225
Összes igényelt könyvtárközi kölcsönzés 1999.	696,234	Összes kielégített könyvtárközi igény 1999	238,267
Nemzeti könyvtár	61,256	Nemzeti könyvtár	513,604
Felsőoktatási Könyvtár	151,862	Felsőoktatási könyvtárak	507,662
Speciális Könyvtár	25,444	Speciális Könyvtárak	41,423
Összes igényelt könyvtárközi kölcsönzés 2004	238,562	Összes kielégített könyvtárközi kölcsönzési igény 2004	1,062,689

Működési költségek típusonkénti megoszlása 2000.& 2004*.

Nemzeti Könyvtár	140,291	17.6%
Felsőoktatási könyvtárak	549,183	68.8%
Speciális könyvtárak	108,927	13.6%
Összes 1999.	798,401	100.0%

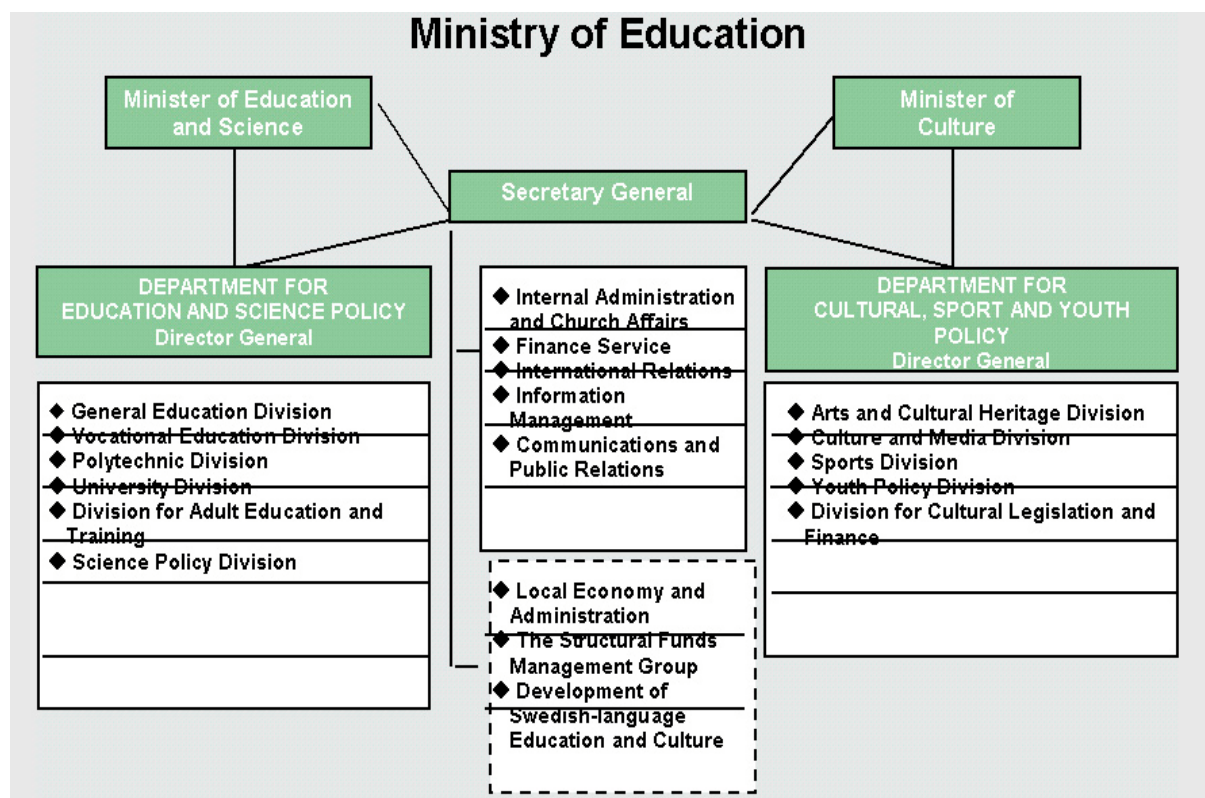
Nemzeti Könyvtár	295,588	35.0%
Felsőoktatási könyvtárak	436,042	51.7%
Speciális Könyvtárak	111,929	13.3%
Összes 2004.	843,559	100.0%

Működési költségek 2000.&2004.

* = 1000 DKK

Bérköltség*	448,584
Média*	162,360
Egyéb költségek*	124,516
Összes* 1999	735,460
Bérköltség*	537,372
Média*	183,687
Egyéb költségek*	122,501
Összes* 2004	843,559

2. Finn könyvtári statisztikák

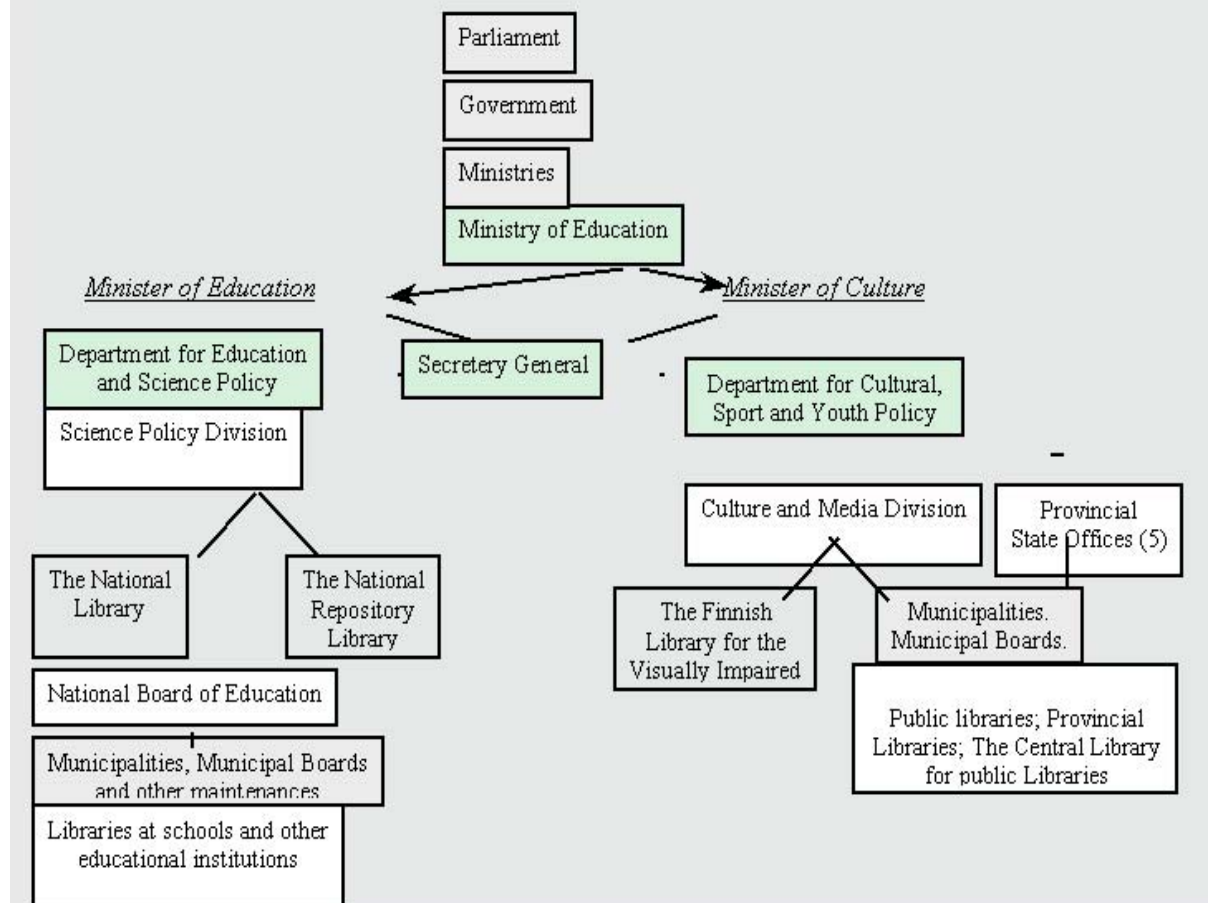

A Könyvtárügy helye a finn államigazgatási struktúrában (fent). (Az eredeti fájl konverziója során kisebb hibák léptek fel, de az érthetőséget nem befolyásolják). A finn könyvtárügy adminisztratív keretrendszere és a finn könyvtári hálózat felépítése (a következő oldalakon).

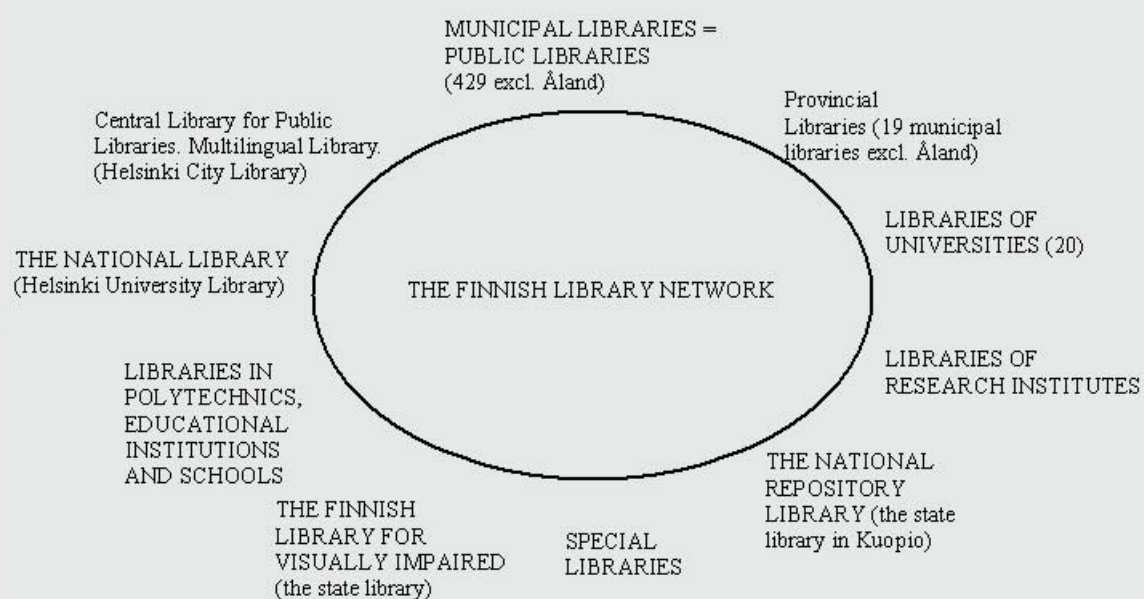
Forrás: Kirsti Keikki: The Finnish Library Network:
<http://www.minedu.fi/minedu/culture/library/librarynetwork.ppt>

Az ábrák angol nyelvűek, miután nem minden kifejezést lehet pontosan lefordítani magyarra.

ADMINISTRATIVE FRAMEWORK FOR LIBRARIES

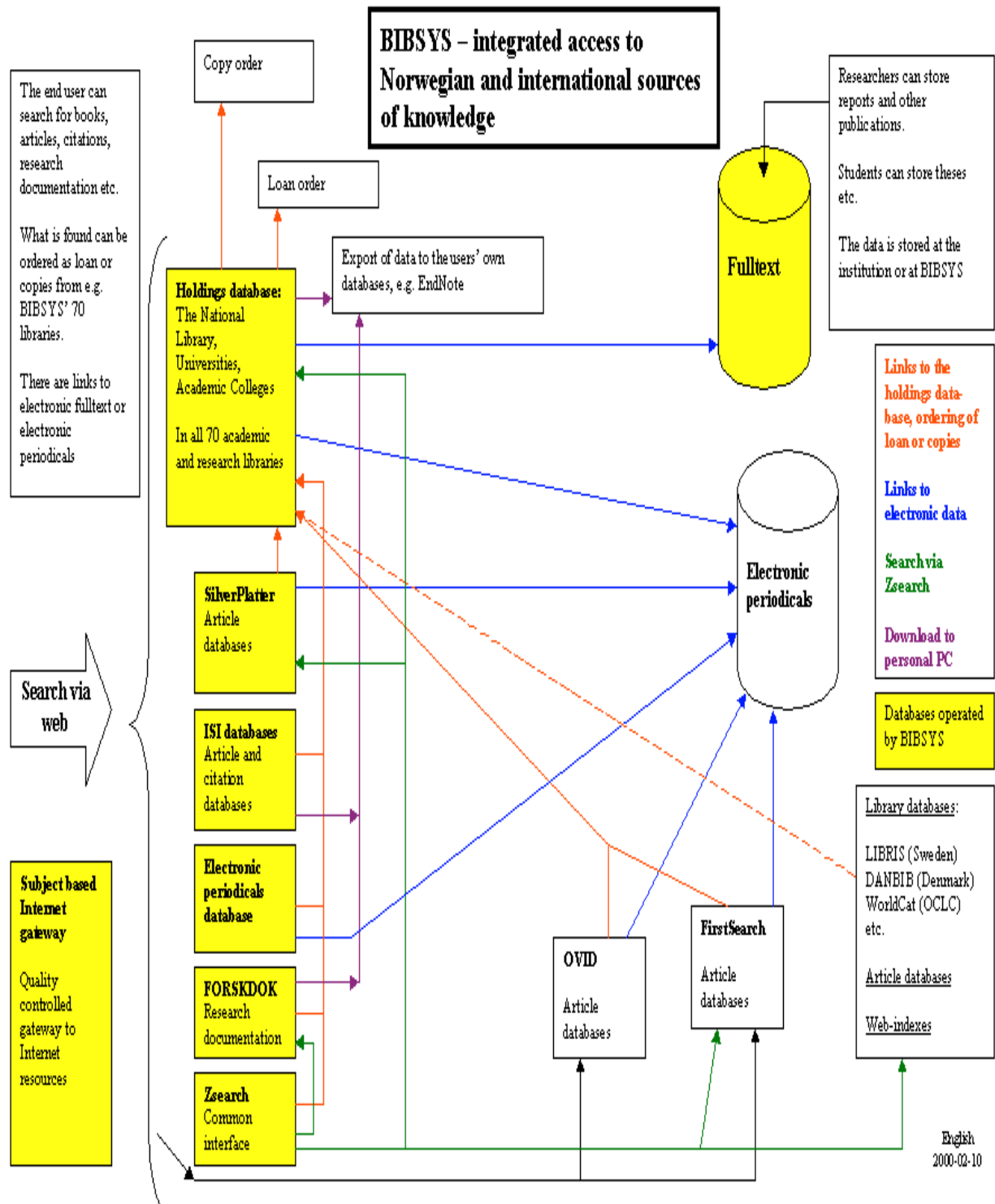
THE FINNISH LIBRARY NETWORK

Ministry of Education/Kirsti Kekki,
April 2004

3. Norvég könyvtári statisztikák

A norvég Bibsys integrált dokumentum-ellátási rendszer működési modellje:
(forrás: <http://www.bibsys.no/om/bibgraph.gif>)

A Norvég Digitális Könyvtár sematikus működési ábrája

Forrás: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/120e-vanNuys.pdf> - p. 4.

Norwegian digital library

